

Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za napredak u učenju

Stručni priručnik 1

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

Vodič za nastavnike i
ekspertice nastavnika

OKRUŽENJE -
PODSTICAJ ZA
INKLUZIJU I UČENJE

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju: vodič za nastavnike i edukatore nastavnika

Bangkok: UNESCO Bangkok, 2006

vi +110pp.

(Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za uspostavljanje inkluzivnog okruženja pogodnog za učenje)

1. Inkluzivno obrazovanje 2. Učionice 3. Vodič za nastavnike 4. Telesna kazna

5. Pozitivna disciplina

ISBN 92-9223-086-7

© UNESCO 2006

Izdanje UNESCO Biro za oblast obrazovanja za region Azije i Pacifika

920 Sukhumvit Rd., Prakanong

Bankok 10110, Tajland

Štampano na Tajlandu.

APL/06/OS/21-500

Naslov originala: Positive discipline in the inclusive, learning-friendly classroom: a guide for teachers and teacher educators

Prvo izdanje: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia – Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand ©UNESCO 2006

© Inicijativa za inkluziju VelikiMali 2015. za ovaj prevod na srpski jezik. Srpsko izdanje: Inicijativa za inkluziju VelikiMali, uz saglasnost UNESCO-a.

Izneti stavovi i materijal uključen u ovu publikaciju ne podrazumevaju iznošenje bilo kakvih stavova UNESCO-a o pravnim pitanjima u bilo kojoj zemlji, teritoriji, gradu i oblasti, po pitanju njihovih vlasti niti promeni njihovih granica.

Autori su odgovorni za izbor i iznošenje činjenica u ovoj knjizi, kao i za stavove iznete u njoj, koji ne moraju istovremeno biti stavovi UNESCO-a, te stoga ne obavezuju ovu organizaciju. Za ovaj prevod je odgovorna Inicijativa za inkluziju VelikiMali.

Publikacija je prevedena u okviru projekta „Info linija za roditelje – podrška inkluzivnom obrazovanju”, koji IZI VelikiMali realizuje uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Unicefa Srbija.

Prevod sa engleskog: Ana Đorđević i Nada Đorđević

Lektura: Ivana Ilić-Šunderić

Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za napredak u učenju

Stručni priručnik 1

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

Vodič za nastavnike i edukatore nastavnika

Sa engleskog prevele

Ana Đorđević

Nada Đorđević

Lektura

Ivana Ilić-Šunderić

“

„Ovaj priručnik je posvećen studiji o nasilju nad decom koju je pokrenuo Generalni sekretar Ujedinjenih nacija (Rezolucija Generalne skupštine UN 57/190), a koja predstavlja osnovu ljudskog prava deteta na zaštitu od svih oblika nasilja. Cilj ovog priručnika je da spreči i iskoreni nasilje nad decom u školama i obrazovnim ustanovama“.

”

Predgovor¹

U mnogim zemljama fizičko kažnjavanje dece skoro da predstavlja redovan deo školovanja. Međutim, ono je takođe jedna vrsta nasilja nad decom. Fizičko kažnjavanje je nasilje koje se smišljeno nanosi deci i veoma je rasprostranjeno kao disciplinska mera. Pravne mere koje štite nastavnike koji tuku ili udaraju decu još uvek su na snazi u većini zemalja. Uprkos tome, telesno kažnjavanje se nikada nije pokazalo kao efikasna mera discipline, a naročito ne na duge staze, jer kod dece izaziva osećaj srama, krivice, anksioznosti, agresiju i manjak samostalnosti i saosećanja; samim tim je i uzrok daljih problema za učitelje, vaspitače i drugu decu.

Jedan od glavnih razloga zbog kojih se fizička kazna i dalje primenjuje je taj što za učitelje kažnjavanje predstavlja disciplinu. Telesna kazna bi trebalo da odvikne dete od određenog ponašanja; međutim, pozitivne mere discipline omogućavaju da se dete nauči novom i ispravnom ponašanju, a da pri tom ne mora da strepi od nasilja. Dodatni razlog je taj što nastavnici često nemaju dovoljno saznanja o razlozima zbog kojih se deca ružno ponašaju, niti su obučeni kako da ih na pozitivan način disciplinuju. Deca najčešće krše pravila kada osete da neka od njihovih potreba ostaje nezadovoljena (na primer, potreba za pažnjom). Ovo ponašanje zatim izaziva frustraciju koja, u kombinaciji sa nedostatkom veština, dovodi učitelje do toga da dignu ruku na dete i upotrebe fizičke mere ili pak pribegnu ponižavanju, to jest emocionalnoj vrsti kažnjavanja.

Ovaj priručnik za učitelje i edukatore nastavnika obogatio je UNESCO-vo izdanje „Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za kreiranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak“ (ILFE Toolkit). Cilj ovog stručnog priručnika je da pomogne nastavnicima, školskim administracijama i edukatorima nastavnika da efektivno vaspitaju učenike time što predlaže nenasilne metode za korigovanje neprikladnog ponašanja, i to pozitivno i proaktivno. U priručniku su predstavljene konkretnе pozitivne disciplinske mere kao alternative udarcima štapom ili po zadnjici, štipanju, pretnjama, moljakanju, podmićivanju, vikanju, naređivanju, vređanju, prisilnom radu i drugim, gorim kaznama.

¹ Svi pojmovi upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Ovaj vodič je proizvod zajedničkog truda. Prvobitno ga je napisao, a zatim i revidirao Džordž Atig sa Instituta za pravilnu ishranu Univerziteta Mahidol na Tajlandu, koji je tada bio savetnik pri Ujedinjenim nacijama za oblast inkluzivnog obrazovanja i rodne jednakosti, kao i Unicefov regionalni savetnik za Istočnu Aziju i Pacifik (EAPRO) i Spasimo decu (Save the Children) projekat za razvoj škola prema potrebama deteta. Ovaj vodič je takođe dopunjen komentarima i predlozima edukatora širom sveta. UNESCO Bangkok se svima zahvaljuje za doprinos koj su dali. Svaka ideja je bila podrobno razmotrena kako bi doprinela i obogatila ovaj vodič i ILFE Toolkit. Ovaj proces je koordinirao Očirkjang Gankjang, asistent programa u UNESCO-u za region Azije i Pacifika u oblasti obrazovanja.

Šeldon Šefer

UNESCO, direktor Biroa za oblast obrazovanja za region Azije i Pacifika

SADRŽAJ

Uvod	1
Izazov sa kojim se suočavamo	1
Šta je „Inkluzivno okruženje povoljno za učenje“?	2
Zašto nam je ovaj priručnik potreban?	4
Šta ćete naučiti?	5
Razlikovanje kazne od discipline	8
Deca u prošlosti i danas	8
Šta znači kazna?	11
Šta znači disciplina?	21
Pozitivna disciplina u učionici	26
Kako izbeći dileme kod disciplinovanja?	33
Izgradnja pozitivnih odnosa između nastavnika i učenika	35
Osnova veze između nastavnika i učenika	35
Razlozi za dečje ponašanje	36
Zašto su deca neposlušna?	39
Naučite više o svojim učenicima	44
Razumevanje životne situacije Vaših učenika	47
Upoznavanje porodica Vaših učenika	56
Komunikacija između roditelja i nastavnika	59
Načini ohrabrivanja	63
Stvaranje pozitivnog okruženja za učenje punog podrške	65
Rukovođenje u učionici u okruženju povoljnom za učenje	65
Kako učiniti okruženje udobnim za učenje?	66
Uspostavljanje rutine u učionici	70
Uspostavljanje pravila u učionici za učenike i roditelje	71
Standardi ponašanja i dobrog rukovođenja učionicom	76
Davanje pozitivnog podsticaja	81
Kako se nositi sa problematičnim učenicima?	85
Kako da Vaše tehnike pozitivne discipline postanu efikasne?	85
Saveti za pozitivnu disciplinu	86
Saveti za nastavu u pozitivnom okruženju	90
Kako iskoristiti nastale posledice, pozitivne i negativne?	92
Pažljivo sa „čoškom“	94
Rešavanje konfliktata	96
Predavanje na različitim uzrastima i pozitivna disciplina	99
Podrška deci	103
Predložena literatura	107

IZAZOV SA KOJIM SE SUOČAVAMO

Deca dolaze na ovaj svet bespomoćna i ne mogu se u potpunosti razviti bez naše pomoći. Naš posao kao nastavnika je da se o njima staramo i naučimo ih životu. Ovo nije lak zadatak. Naši časovi su ponekad uzbudljivi i zabavni i predstavljaju radosna mesta za učenje i deci i nama samima. S druge strane, ponekad se osećamo napeto ili nesigurno u to koliko dobro obavljamo svoj posao. Biti učitelj je ponekad dosadan, ali je isto tako i najvažniji posao koji će nam ikada biti poveren.

Svi mi znamo koliko predavanje može biti naporno. Takođe znamo i koliko Vam je stalo do naših učenika. Naravno, uz decu ne idu i uputstva za upotrebu. Za razliku od roditelja, Vi ste odgovorni za veliki broj dece od jednom, ne samo za nekoliko njih, a svako od njih je jedinstveno na svoj način. Takođe, ne ponašaju se sva deca uvek onako kako bismo mi to voleli. Čini se da čim ustanovite šta funkcioniše kod jednog odeljenja, oni odrastu i odu, a zameni ih potpuno nova grupa dece. Nastavnici žele najbolje za svoje učenike i trebalo bi da se pobrinu oko toga da im razviju veru u svoje sposobnosti i samopouzdanje. Međutim, kada učenici ne slušaju, odbijaju da urade ono što se od njih traži, prkose Vam ili Vas ignorišu, lako je postati isfrustriran ili nervozan. Kada se ovo desi ili, još bolje, pre nego što se desi, obratite se ovom tekstu za pomoć. Tu ćete naći načine da se izborite sa ovim izazovima, i to pozitivno i proaktivno, tako što ćete sprečiti ružno ponašanje i pre nego što počne. Bez nepredviđenih situacija podstaći ćete učenike da slušaju i sarađuju u okviru inkluzivne učionice. Konkretnе pozitivne disciplinske mere opisane ovde su alternative udarcima štapom ili po zadnjici, štipanju, pretnjama, moljakanju, podmićivanju, vikanju, naređivanju, vređanju, prisilnom radu i drugim, gorim kaznama.

² Svi pojmovi upotrebљeni u muškom gramatičkom rodru obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Šta je „Inkluzivno okruženje povoljno za učenje“?

Kada uđemo u učionicu, suočimo se sa pogledima dece kojima ćemo predavati. Ono što moramo imati na umu je da ova deca nisu jedina koja bi trebalo da budu sa nama u učionici. Moguće da ima onih koji su uključeni u nastavu, ali nemaju mogućnosti da dođu do škole, dok se drugi, koji su fizički prisutni, mogu osećati kao da tu ne pripadaju – stoga možda ne učestvuju u nastavi u potpunosti ili su neposlušni.

Inkluzivna učionica sa povoljnim uslovima za usvajanje znanja (ILFC) pruža dobrodošlicu i podršku, i edukuje svu decu bez obzira na njihov pol ili fizičke, intelektualne, socijalne, emocionalne, jezičke ili bilo kakve druge karakteristike. To mogu biti nadarena deca ili deca sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom. Takođe se možemo susresti sa decom sa ulice, decom koja rade ili pripadaju nomadskim narodima, decom jezičkih, etničkih i kulturnih manjina, decom koja imaju HIV/AIDS ili manje privilegovanom decom iz marginalizovanih grupa³. Ovakva učionica je stoga mesto gde nastavnici razumeju vrednost različitosti i trude se da osiguraju da svi dečaci i devojčice idu u školu⁴.

Međutim, dovesti svu decu u škole je samo pola posla. Druga polovina je ispuniti njihove raznovrsne potrebe kada se radi o učenju i ponašanju kako bi ona želela tu i da ostanu. Sve učionice su različne u smislu tipova dece kojima predajemo i načina na koje ona usvajaju znanje. Moramo razmotriti i šta svako dete mora da nauči, kako ona ili on najbolje uče i kako mi, kao nastavnici, možemo izgraditi pozitivan odnos sa svakim detetom tako da od nas mogu aktivno da uče. Jednako je važno da otkrijemo kako da inspirišemo decu da žele da uče zajedno.

Deca se ponašaju i uče na različite načine zbog naslednih faktora, okruženja u kome žive, kao i svojih ličnih i psiholoških potreba⁵.

³ UNESCO. (2004). Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju, Bangkok.

⁴ UNESCO. (2004). Priručnik 3: Obuhvat sve dece u školama i obrazovanju, Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju, Bangkok.

⁵ UNESCO. (2004). Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje, Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju, Bangkok.

Dete će često postati neposlušno onda kada neka njegova potreba, kao što je poteba za pažnjom, nije ispunjena. Stoga moramo prvo razumeti razloge za neko ponašanje kako bismo mogli da sprečimo neposlušnost pre nego što se dogodi i iskoristimo neki od mnoštva načina da ih na pozitivan način usmerimo ka ispravnom ponašanju. Tek onda će školsko okruženje postati inkluzivno i priyatno, a deca će se osetiti dobrodošlim dok uče, dok će ružno ponašanje postati retkost. Uz to nam ostaje i više vremena za učenje i predavanje.

Isprva ova ideja može zvučati zastrašujuće. Mnogi rade sa velikim brojem dece ili čak dece različitog uzrasta i sigurno se pitaju: „Kako je moguće upotrebiti drugačije disciplinske mere i načine predavanja kada u učionici imam preko 60-oro dece?“ Upravo je frustracija koju izaziva ovakva situacija i naš manjak veština da se sa njom suočimo ono što može izazvati neke da dignu ruku na učenike i pribegnu kažnjavanju kako bi iskorenili neposlušnost. To može biti fizička ili emotivna kazna, ili disciplinske mere koje se oslanjaju na ponižavanje. U toj frustraciji je lako zaboraviti razloge za dečju neposlušnot. Ti razlozi mogu biti lične prirode ili zbog načina predavanja (na primer, ako im lekcija ili uputstva postanu dosadni). Neki uzroci leže u porodici ili ljudima u njihovom okruženju – sve to mogu biti faktori koji uzrokuju frustracije ili potištenost. Štaviše, ponekad se može desiti (češće mladim i manje iskusnim predavačima) da se neka situacija protumači kao disciplinski problem iako to u stvari nije slučaj. Na primer, dešava se da neko dete postavi pitanje koje deluje kao pokušaj preispitivanja našeg autoriteta ili znanja, dok učenik u stvari jednostavno nije bio u stanju da pitanje postavi ljudazno i na pravi način. Ovo pogrešno tumačenje često dovodi do ljutnje i tek tada nastaje pravi disciplinski problem⁶.

U svakom slučaju, uvek postoji iskušenje da se ide linijom manjeg otpora, odnosno da se putem oštре kazne pokuša zaustaviti – ali ne nužno i ispraviti – dečje loše ponašanje. Srećom, i neposlušnost i kazna se mogu sprečiti dobrom organizacijom okruženja u kome učenici mogu biti zainteresovani i aktivni u procesu učenja.

⁶ Upravljanje u učionici, upravljanje ponašanjem učenika, smernice za efikasnost pohvale uz nekoliko napomena koje treba znati o učenju engleskog kao stranog jezika, <http://www.adoprima.com/managing.htm> dopunjeno dana 03.04. 2005. pristup dana 05.10. 2005.

4

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

Cilj inkluzivnog okruženja povoljnog za učenje je da učenici budu aktivni. Deca koja uživaju u učenju i u njemu aktivno učestvuju imaju manje problema sa disciplinom. Ako im časovi prijaju, učenici će se potruditi da se ponašaju prikladno kako bi tu i ostali.

Zašto nam je ovaj priručnik potreban?

Svrha ovog priručnika je da Vam pomogne u dostizanju Vašeg cilja, bilo da ste iskusan predavač koji želi da usvoji pozitivne disciplinske mere, a za to su mu potrebni saveti, ili da ste student koji tek uči kako da efikasno reaguje na ponašanje svojih učenika. Možda ste pak zaposleni kao edukator samih nastavnika i profesora koji treba da prenese uputstva za pozitivno disciplinovanje već zaposlenima i studentima na nekom od obrazovnih programa za predavače. Ovaj priručnik će biti posebno koristan onima koji rade u školama, a žele da prilagode školsko okruženje kako bi postalo povoljnije za učenje i kako bi se usredsredilo na potrebe deteta. U mnogim zemljama takve škole se zovu „Child-Friendly Schools“ ili škole prilagođene dečjim potrebama, i u njima su najvažniji principi inkluzija sve dece i sprečavanje nasilja. Međutim, u mnogo slučajeva čak i ovim tehnikama treba osnaživanje.

Neki od vas su možda zaposleni u školama sa velikim brojem učenika u odeljenju. Odeljenje je veliko ako Vi lično osećate da je broj dece preveliki. Mnogi od nas koji su navikli na 25-oro dece u učionici će reći da je 50 veliki broj učenika, dok je onima koji obično predaju manjem broju grupa od 35-oro đaka može predstavljati izazov. **Metode i tehnike opisane u ovom priručniku će Vam pomoći da uspešno ovладate predavanjem bilo kom broju učenika i to sa što manje problematičnog ponašanja.**

Saveti u ovom priručniku će pre svega biti korisni onima koji se suočavaju sa reformama koje uvodi Ministarstvo obrazovanja, pogotovo u zemljama gde se promena propisa odnosi na ukidanje fizičkog kažnjavanja. Kao vid podrške ovim reformama, mnoge publikacije podržavaju zabranu telesne kazne kako bi osigurale prava svakog deteta na kvalitetno osnovno obrazovanje u bezbednom, zdravom i aktivnom okruženju, kao što je opisano u Konvenciji UN o pravima deteta.

Nažalost, mnogim nastavnicima nisu dostupni resursi koji objašnjavaju kako to postići, to jest kako disciplinovati decu na pozitivan način i eliminisati nasilje nad njima u školama i učionicama. Svima vama koji učestvujete u ovim reformama, nastavnicima početnicima i njihovim edukatorima ili onima koji bi jednostavno hteli da eliminišu telesnu kaznu kao meru discipline ovaj priručnik će biti od velike pomoći kada se radi o učenju o tome kako uključiti praksu pozitivne discipline na vašim časovima.

Šta ćete naučiti?

Iskustvo je pokazalo da je jedan od najvećih problema za nastavnike taj što se osećaju neadekvatnim da koriguju ponašanje svojih učenika⁶. Ovo nije iznenađujuće. Iako postoji mnogo preporuka, ne postoji magična formula koja će Vam odjednom obezbediti veštine potrebne za ovaj važan zadatak. Ove veštine se uče i unapređuju vremenom. Ipak, svaki predavač zna da prave veštine i strategije mogu značiti razliku između mirnog razreda i potpunog haosa. U dobro organizovanim inkluzivnim učionicama, povoljnim za učenje, u kojima su deca aktivna i prate jasna pravila i rutine, nastavnici provode manje vremena u korigovanju ponašanja, a više u predavanju.

Ovaj priručnik ima pet glavnih delova. Svaki deo sadrži strategije koje možete primeniti kako biste stvorili aktivno i pozitivno okruženje za svoje učenike putem upućivanja na pravilno ponašanje umesto da negativno reagujete. Ove metode su razvili nastavnici i stručnjaci u oblasti obrazovanja kroz sopstvena iskustva i uspešno ih primenjivali u realnom školskom okruženju, podjednako sa mlađim i starijim učenicima. Takođe Vas pozivamo da obratite pažnju na navedenu literaturu ako želite više informacija. Svi ovi izvori su se pokazali veoma korisnim, te ih ovde помињемо са zahvalnošću.

⁶Upravljanje u učionici, upravljanje ponašanjem učenika, smernice za efikasnost pohvale uz nekoliko napomena koje treba znati o učenju engleskog kao stranog jezika, <http://www.adoprima.com/managing.htm> dopunjeno dana 03.04. 2005. pristup dana 05.10. 2005.

6

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

U ovom odeljku ste čitali o tome šta je „inkluzivno okruženje povoljno za učenje“ i koji su mu ciljevi. U sledećem odeljku istražićemo proces stvaranja pozitivne discipline. On ima četiri ključna elementa, od kojih će svaki biti tema za sebe.

- (a) *Razumevanje razlike između kazne i discipline.* U ovom delu ćete naučiti šta zapravo znači kazna, a šta disciplina, kao i kakva je priroda i koje su posledice fizičkog kažnjavanja. Takođe ćemo govoriti o mogućnostima koje pruža pozitivna disciplina.
- (b) *Pozitivna veza i podrška između učenika i predavača koja se zasniva na razumevanju i saosećanju.* Ovaj deo će se baviti razlozima zbog kojih se deca ponašaju kako se ponašaju i zbog čega su neposlušna. Saznaćete više o svojim đacima iz njihove perspektive i na koji način kontekst njihovog okruženja može uticati na njihovo ponašanje, ali i na Vaše tumačenje tog ponašanja, kao i važnost učešća porodice u razvoju deteta i njegovog stava. Takođe ćemo spomenuti najvažnije strategije ohrabrvanja.
- (c) *Pozitivno okruženje puno podrške za Vas i Vaše učenike.* Ispravno ponašanje se mora razviti u dobro organizovanoj i uređenoj učionici. U ovom delu ćete čitati o uspostavljanju reda u učionici ne bi li postala prijatna za učenje i samim tim osigurala lepo ponašanje kod velikog broja učenika. Takođe ćete naučiti više o značaju uspostavljanja rutine i standarda ponašanja kod učenika, kao i na koji način bi mogli da uključite roditelje u proces ispravljanja dečjeg ponašanja. Pošto ste Vi važan uzor svojim učenicima, imaćete uvid i u to koliko su Vaše metode efektivne i kako da ih poboljšate i obezbedite svojim učenicima pozitivnu motivaciju.
- (d) *Poznavanje konstruktivnih načina za sprečavanje i prevenciju neposlušnosti.* Svako dete je ponekad neposlušno. Kako deca testiraju koliko daleko smeju da odu u svom ponašanju, veoma je važno raditi na njihovoj samokontroli. U poslednjem delu ovog priručnika naučićeće nekoliko načina za rešavanje ovakvih slučajeva, kao i kako sprečiti i razrešiti moguće konflikte. Biće Vam predstavljene i tehnike pozitivne discipline za različite uzraste, kao i za decu sa emotivnim problemima i problemima u ponašanju i decu sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom.

Razlikovanje kazne od discipline

Šta ćete naučiti:

- deca u prošlosti i danas;
- šta znači „kazna“;
- opasnosti telesne kazne;
- šta je „disciplina“;
- pozitivna disciplina: šta je i kako funkcioniše.

DECA U PROŠLOSTI I DANAS

Prošlost

„Današnja deca vole luksuz, imaju loše manire, prezrivi su prema onima koji predstavljaju autoritet, ne poštuju starije i vole da pričaju kada je vreme vežbanja. Deca su danas zapravo tirani, a ne sluge u kući. Ne ustaju kada neko stariji uđe u prostoriju. Suprotstavljaju se roditeljima, glasni su pred gostima, jedu sve što im padne pod ruku za stolom, nepristojno sede i terorišu nastavnike“.

Ovo je izjavio Sokrat, atinski filozof koji je živeo od 469-399. godine p.n.e.⁷ Mislite li da se bilo šta promenilo?

⁷ Rukovođenje u učionici, http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-intro.html
pristup dana 20.10. 2005.

Danas: Ramonov slučaj⁸

„Neću kod njega na čas! Ne moram da radim šta mi ti kažeš!“

„Ja ni ne moram da budem na času! Mama kaže da treba da idem u specijalnu školu. Rekli su mi da imam poremećaj u učenju, imam ADHD ili šta već“. (ADHD poremećaj nedostatka pažnje i hiperaktivnost).

„On trči kroz hodnike gurajući drugu decu i nastavnike, ujutro ulazi u učionicu i objavljuje šta neće danas da radi, više i trči kad mu padne na pamet. Vređa ostalu decu, zove ih glupacima i kune se u to da deca iz šestog razreda rade stvari za koje ja lično nisam ni čuo do treće godine srednje škole...“

„Ovo je učenik kome sam ja razredni – Ramon. Njegovo ponašanje me ljuti. U iskušenju sam da ga zamrzim, ali pre svega me frustrira on, to što nemam veštine da se izborim s njim, kao i ceo sistem... Tog dana kad sam izašao iz škole bilo mi je muka zbog ovog deteta“.

Šta biste Vi uradili?

Ramonov slučaj deluje ekstremno, ali nije izolovan. Skoro svi smo imali iskustva sa učenicima koji ne poštuju naš autoritet ili koji su ometali čas i uznemiravali ostalu decu na svakojake načine. Ramonu je očajnički potrebna disciplina, ali koje su alternative?

Tema za razmišljanje: Kako su VAS disciplinovali?

Setite se osnovne škole. Ako bi se neko u Vašem razredu ponašao kao Ramon, koje bi se metode disciplinovanja koristile? Zapišite ih u tabelu. Onda zapišite kako ste se zbog njih osećali i da li mislite da su

⁸ Ova studija slučaja je preuzeta i prilagođena iz dnevnika Elen Berg, nastavnice književnosti u višim razredima škole Tarner, Sent Luis, Misuri, SAD. <http://www.middleweb.com/msdiaries01/MSDiaryEllenB6.html> pristup dana 06.10. 2005.

funkcionisale na duže staze. Kako se to dete osećalo? Da li ste primetili ili iskusili trajnu promenu u njegovom ponašanju?

Zatim se zapitajte: „Da ja predajem detetu kao što je Ramon, šta bih uradio i zašto?“ Da li mislite da bi to bilo efikasno u sprečavanju budućih problema? Kada ste to zapisali, pogledajte da li su Vaše metode slične onima koje su koristili Vaši nastavnici.

	Disciplinski metod	Zašto je ovaj metod upotrebljen?	Da li je metod bio uvek efikasan, posebno dugoročno? Kako se to dete osećalo?
Postupci Vašeg nastavnika			
Vaši postupci			

U mnogim zemljama i na raznim časovima Ramona bi fizički kaznili za takvo ponašanje štapom ili nekim drugim objektom. Kako bi Vaši nastavnici rešili ovaj problem? Kako biste ga Vi rešili?

Nije iznenađujuće ako ste, popunjavajući ovu tabelu, odgovorili sa „kazniti ovakvo ponašanje“ ili da ste na pitanje zašto ste se odlučili za ovu metodu odgovorili „kako bi se zaustavila neposlušnost“. Međutim, na poslednje pitanje: „Da li je ova metoda uvek bila efikasna, naročito na duže staze?“ mnogi bi odgovorili da nije. Pre ili kasnije to isto dete ponovo pravi probleme, a često i potpuno iste kao pre. Zbog čega? Odgovor leži u razlici između kazne i discipline.

ŠTA ZNAČI KAZNA?

Kazna je mera preduzeta protiv neke osobe zbog kršenja pravila ili neprimerenog ponašanja. Kazna ima za cilj da nečije ponašanje stavi pod kontrolu negativnom motivacijom. Postoje dve vrste kazne koje se uglavnom koriste za decu.

1. neodobravanje; ona se naziva negativnom disciplinom.
2. Kazna koja koristi ozbiljan fizički ili emotivni bol; ovde spada telesna kazna.

Nažalost, obe vrste kazne se fokusiraju na grešku i ne pomažu deci da shvate kako mogu da poprave svoje ponašanje. Takođe, ono što dete uči je da je odrasli glavni i da je u tom slučaju upotreba sile (verbalne, fizičke ili emocionalne) nad slabijima od sebe prihvatljiva. Ovo vodi ka nasilju u školama, jer starija deca dominiraju nad mlađom i na silu im uzimaju novac, hranu, domaći zadatak ili bilo kakve predmete od vrednosti.

Umesto da pokaže detetu kako da stekne unutrašnju samokontrolu, ovakva kazna stvara ljutito, anksiozno i agresivno dete sa manjom samostalnosti i saosećanja i time stvara još veći problem za nastavnike i vaspitače i drugu decu.⁹

⁹ Pozitivno vođenje i disciplina http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/smp9/parent_education/guidance_discipline.htm pristup dana 20.10. 2005.

Verbalna kazna i kako se nositi sa besom

Negativna disciplina kao vrsta kazne ima za cilj da kontroliše ponašanje učenika i često se sastoji samo iz kratkih komandi ili izjava, ali ne vodi ka oštrom kazni, kao što su udarci ili ponižavanje. Nastavnici koji ne koriste fizičku kaznu često koriste ovu metodu. Ali, kao i kod fizičke kazne, deca i pri ovoj metodi postaju ljuta i agresivna ili imaju nisko samopouzdanje. Negativne strategije uključuju:

Komande: „Sedi dole i čuti!“ „Napiši 100 puta „Neću traći vreme na besmislene stvari“.

Zabrane: „Nemoj to da radiš!“

Eksplozivne, besne izjave: „E, sad ćeš da vidiš!“

Kritike: „Je l' to najbolje što možeš?“

Pretnje: „Ako ne prestaneš da pričaš, ideš pravo kod direktora!“

Omalovažavanje: „Hoćeš li ikada naučiti da lepo pišeš?“

Često koristimo ovakve negativne strategije, kao i telesnu kaznu kada smo ljuti ili isfrustrirani. Pa ipak, postoji dosta pozitivnih načina za rešavanje besa i frustracije. Neki nastavnici kažu deci: „Veoma sam ljut trenutno, treba mi momenat da se smirim“. Neki broje do deset ili napuste učionicu na par minuta. Drugi će opisati svoja osećanja deci i reći im šta ih ljuti. Deca onda uče šta ne treba raditi i zašto. Možda će se takvo ponašanje ponoviti, ali će postati svesna koje su posledice njihovog ponašanja. Šta bi za Vas bilo najbolje rešenje?

Aktivnost: „NEMOJ“ – Koliko sam negativan/a?

Većina nas po inerciji izgovara „nemoj“ komande učenicima, što je oblik negativne discipline: „Nemoj da pričaš na času. Nemoj da trčiš po učionici“. Možda ni sami nismo svesni koliko često dajemo negativne komande: one dolaze same od sebe, ali su naši učenici svesni koliko ih često čuju. Ako želite da saznate koliko često govorite „nemoj“ komande, izaberite jednog učenika u svom odeljenju (ili zamolite svog pomoćnika) i dajte njoj ili njemu kutiju punu kamenčića ili školjki i plastičnu kesu. Zamolite učenika da kada god čuje „nemoj“ komandu, uzme iz kutije jedan kamenčić ili školjku i stavi je u kesu. Na kraju nedelje izbrojte koliko kamenčića ili školjki ima u kesi. Da li ste se iznenadili?

Umesto da stalno govorite „nemoj“ komande (iako su one ponekad neophodne), naučite da ih iskažete na pozitivan način naglašavajući poželjno ponašanje. Umesto da kažete: „Nemoj da trčiš u učionici“ pokušajte da kažete „Hodaj u učionici“. Ovo jasno pokazuje učeniku šta od njega želite. Ponekad je potrebno da date razlog za neko pravilo, naročito ako ga iznosite prvi put. Objasnjanje pravila može da zvuči ovako: „Hodaj po učionici. Ako trčiš, mogao bi da se sapleteš i povrediš, a onda ćeš morati da ideš kod lekara“.

Telesna kazna

Rešavajući problem učenika kao što je Ramon, mnogi nastavnici bi pribegli nekom obliku telesne kazne. Dve vrste oštrog kažnjavanja koje se mogu javiti zajedno ili odvojeno su telesna i emotivna kazna. Obe su oblici nasilja nad decom koje krši njihova ljudska prava na poštovanje, ponos, jednaku zakonsku zaštitu i zaštitu od svih oblika nasilja.

Telesnom ili fizičkom kaznom, kao i pretnjom, smatra se kada nastavnik, roditelj ili staratelj namerava da nanese fizički bol ili nelagodnost detetu, najčešće sa ciljem da spreči

dečju neposlušnost, da ga kazni zbog toga ili da spreči ponavljanje takvog ponašanja. Sve se češće smatra da je telesna kazna protivzakonita i da ne vodi boljem „učenju“. Šta sve spada u telesno kažnjavanje varira među kulturama, kao i unutar njih, a može da uključuje:

- udaranje deteta rukom ili predmetom (štapom, kaišem, cipelom, knjigom, lenjirom, itd.);
- šutiranje, protresanje, bacanje deteta;
- štipanje ili čupanje za kosu;
- prisiljavanje deteta da bude u neudobnom položaju;
- prisiljavanje deteta na preterane fizičke vežbe ili fizički rad;
- nanošenje opeketina ili ožiljaka detetu;
- prisiljavanje deteta da jede neprikladne supstance (npr. sapun).

Dok se telesnom kaznom nanosi fizički bol, emotivna kazna ima za cilj da ponizi dete i nanese mu psihički bol. Slično negativnoj verbalnoj kazni, ali daleko ošttrije, ona može da uključuje javno ismevanje, sarkazam, pretnje, nazivanje ružnim imenima, vikanje, komandovanje ili druge radnje koje ponižavaju (npr. uskraćivanje odeće ili hrane detetu, prisiljavanje dece da javno ostanu u ponižavajućem položaju tela kako bi ih svi videli i komentarisali, itd.).

Za razliku od telesne kazne koja je vidljivija, emotivnu kaznu je teže prepoznati. Bez obzira na to, kažnjavanje deteta time što ćemo ga poslati napolje da stoji satima na suncu kako bismo potkopali njegovo samopouzdanje putem javnog ismevanja ili time što ćemo mu uskratiti hranu ili odeću je isto toliko štetno koliko i razni oblici telesnog kažnjavanja.

Osim toga, ne postoji jasno razgraničenje između telesnog i emotivnog kažnjavanja. Veoma često deca doživljavaju telesno kažnjavanje kao

¹⁰ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

poniženje i degradaciju.¹¹ U ovom priručniku ćemo stoga koristiti termin „telesno kažnjavanje”, koje uključuje i fizičku i emotivnu kaznu.

Aktivnost: Da li se ovo smatra telesnom kaznom?

Pročitajte sledeći primer. Razmislite i popričajte s kolegama da li ovo spada u telesnu kaznu i da li će ta kazna naučiti dete nečemu.

Širinina Lekcija

Širin ide u školu svakog dana i uglavnom voli sve časove osim pravopisa. Kontrolni iz pravopisa je nešto čega se užasava. Za svaku reč koju ona ili njeni drugovi iz razreda pogrešno napišu, nastavnik ih tera da se popnu na brdo iza škole i snesu sa njega pet cigala. Te cigle se koriste za izgradnju zida oko škole. Širin ne razume kako će joj nošenje cigala pomoći da nauči pravilno pisanje, ali nema izbora. Ponekad isprlja i odeću tokom nošenja cigala, pa i kod kuće dobije pridike.

Koliko je telesno kažnjavanje učestalo i zbog čega?

Setite se sopstvenog školovanja. Da li ste Vi ili Vaši drugovi ikada bili emotivno ili fizički kažneni? Moguće je da ćete reći „da“, jer se ova kazna često javlja svuda u svetu. Samo 15 od preko 190 svetskih zemalja su fizičko kažnjavanje zabranile zakonom. U ostalima roditelji i vaspitači, uključujući i nastavnike u školama, zadržavaju svoje „pravo“ da decu udare ili ponize.¹²

Dok bi većina nas osudila nasilje u opštem smislu, a posebno nad odraslima, nedovoljno pažnje se posvećuje nasilju nad decom. Zašto? Duboko ukorenjene tradicije i kulturološka verovanja podstiču upotrebu fizičke kazne u mnogim društvima. „Batina je iz raja izšla“ je popularna

¹¹ "Iskorenjivanje telesnog kažnjavanja dece u Zambiji", Save the Children - Švedska, Regionalna kancelarija za Južnu Afriku, Arcadia, 2005

¹² Njuel, Piter: "Imperativ ljudskih prava za okončanje svih oblika telesnog kažnjavanja dece" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

izreka. Česta su i verovanja da je ovakvo kažnjavanje: 1.) efikasno, 2.) sprečava da dete upada u nevolje, 3.) uči ih razlici između dobrog i lošeg, 4.) uliva poštovanje, 5.) razlikuje se od zlostavljanja. Istraživanja su, međutim, pokazala da ništa od ovoga nije istinito i da to u stvari jeste vrsta nasilja i zlostavljanja dece.¹³

Ostali mitovi ili činjenice o telesnoj kazni su nabrojani ovde.¹⁴ Da li ste nekada čuli nekoga da koristi ove izgovore kako bi opravdao upotrebu fizičke kazne? Da li ste Vi to nekada uradili ili barem pomislili na to? Budite iskreni.

Mit br. 1: „Mene su tako kažnjavali i ništa mi ne fali.“

Činjenica: Iako su mnogi osetili strah, bes i nepoverenje koje je proisteklo iz toga što su ih roditelji ili nastavnici vaspitavali udarcima, često baš oni koriste ove argumente kako bi umanjili krivicu koju osećaju jer svoju decu danas fizički kažnjavaju. Oni pravdaju svoje nasilno ponašanje. Međutim, njihovo nasilje pokazuje da im je telesna kazna ipak naškodila, jer se tako nastavlja začarani krug nasilja. Deca koju oni loše tretiraju loše će tretirati svoju decu i tako će se nastaviti generacijama.¹⁵ Takođe, ono što su prethodne generacije prošle, ne znači da se danas smatra ispravnim. Na primer, to što neki nisu imali mogućnosti da prime potrebne vakcine, ne znači da oni žele da u današnjem svetu svoju decu ostave nevakcinisanu.

Mit br. 2: „Ništa drugo ne funkcioniše!“ ili „Sami su to tražili!“

Pozitivna disciplina zahteva poverenje i međusobno poštovanje između deteta i nastavnika.

¹³ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoju deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁴ Adaptirano iz: "Od fizičke kazne do pozitivne discipline: alternative fizičkom/telesnom kažnjavanju u Keniji, zastupnički dokument "(nacrt br. 2) izdat od strane ANPPCAN Kenija, Januar 2005. <http://kenza.ms.dk/articles/advocacy/%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> pristup dana 29.09. 2005.

¹⁵ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoju deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

To je prečutno priznanje da nismo uspeli da trajno naučimo dete lepom ponašanju. Ako prečesto koristimo telesnu kaznu, trebaće nam jako puno vremena i truda da se nove metode usvoje. Ako smo vikali, pretili ili fizički kažnjavali učenike predugo, teško ćemo uspostaviti efektivnu vezu punu poverenja, što se svakako neće desiti preko noći. Ovo zatim stvara osećaj da ništa drugo ne funkcioniše i da deca traže batine. Ali, zapravo je problem pristup disciplinovanju, a ne dečja neposlušnost. Pravdanje da je dete provociralo nasilje je samo pokušaj da se nasilnik oseća manje krivim - lakše je kriviti žrtvu. Osim toga, da li biste udarili šefa, zaposlenog, supružnika ili najboljeg prijatelja kad „ništa drugo ne funkcioniše“? Nadamo se da ne!

Mit br. 3: „Fizička kazna daje najbolje rezultate. Ostale metode ne postižu rezultate.“

Činjenica: Ako su Vaši učenici poslušni jer se plaše kazne, to nije disciplina. Fizička kazna funkcioniše samo površno i kratkoročno. Zbog nje deca rade ono što im se kaže, ali samo dok im ne okrenete leđa. Ona ih uči da se bolje kriju ili da lažu kad se radi o lošem ponašanju kako bi izbegli udarce ili poniženje. Stvaranjem nepoverenja i nesigurnosti uništavamo vezu između nastavnika i učenika. Deca postaju besna na onoga ko bi trebalo da ih podučava i brine o njima, jer im on umesto toga preti, udara ih ili ih vređa. I dok izolovani slučajevi telesne kazne imaju prividnog efekta, dete je zapravo samo privremeno pokorno i to iz straha.

Mit br. 4: „Fizička kazna uči pokornosti.“

Činjenica: Ranije je bio običaj da se deca uče da ne preispituju autoritet, ali vremena su se promenila. Mnogi nastavnici preuzimaju metode predavanja koje su prilagođene potrebama deteta i ohrabruju decu da istražuju, da misle svojom glavom, da uvek postavljaju pitanja i traže odgovore, što im predstavlja radost. Fizička kazna, međutim kažnjava preispitivanje, kritičko mišljenje i ostvarivanje ličnih ciljeva. Upravo ove osobine su ono što je i deci i odraslima potrebno kako bi uspeli u dinamičnom, kompetitivnom i inovativnom društvu. Kada su deca prisiljena na poslušnost kroz pretnju, to guši njihovu urođenu kreativnost i preduzimljivost (što važi i za odrasle).

Mit br. 5: „To mi je bila poslednja mogućnost, sve ostalo sam probao. Nisam imao izbora“.

Činjenica: Ovaj izgovor nas pravda i uči decu da je nasilje kao krajnja mera opravdano. Ovo je neprihvatljivo. Na primer, da li je muž u pravu ako udari ženu jer mu je to bila poslednja mogućnost? Ovo ne bi trebalo da prihvatamo kada se radi o našim đacima. Osim toga, nije neuobičajeno da nastavnici i roditelji koriste fizičko kažnjavanje kao prvu meru, a ne kao poslednju, čak i za najmanju neposlušnost.

Mit br. 6: „Jedino tako mogu da kontrolišem decu na času. Ima ih previše!“

Činjenica: Ovaj izgovor se često javlja kod nastavnika koji predaju velikim razredima u kojima je oko stotinu dece. Deca ne znaju šta se od njih očekuje i koje su posledice za ružno ponašanje. Nastavnik se nije potrudio da sa njima izgradi pozitivan odnos kako bi ona poželetela da budu dobra na času. Ovo je možda posledica autoritarnog stava u učionici gde nastavnik kaže: „Ja sam nastavnik i radićemo kako ja kažem!“ U pokušaju da uspostavi kontrolu nastavnik će upotrebiti telesnu kaznu, iako ne pokušava da umiri samo jedno dete, već i da zaplaši ostale kako bi se oni bolje ponašali (ali to nikada nije slučaj). Kao i mit br. 4, forsiranje željenog ponašanja kroz kazne ne stvara želju da se od nastavnika nešto nauči, već samo strah od njega. Onda đaci nemaju želju da uče, što dodatno otežava naš posao, niti uče kvalitetno, što od nas čini loše nastavnike.

Mit br. 7: „Fizička kazna je deo naše kulture.“

Činjenica: Nekada se u odbranu telesne kazne govori da je ona deo odrastanja u nekom društvu i da je promovisanje ideja o drugim merama discipline „zapadnjački“. Ovo se smatra nametanjem koje ne uzima u obzir vrednosti neke kulture, na primer azijatske. Azijatska društva se zasnivaju na hijerarhijama koje imaju veze sa statusom i godinama. Od mladih se očekuje da poštuju, služe i u svemu slušaju starije, što uključuje i nastavnike. Iako je fizička kazna veoma rasprostranjena u Aziji, nije neophodno reći da postoji veza između tradicionalnog sistema vrednosti i fizičke kazne. Naprotiv, dve ključne vrednosti azijatskih društava su harmonija i korišćenje mentalnih sposobnosti kako bi se telo disciplinovalo, naročito kada se radi o uspostavljanju samokontrole dok je svuda okolo haos.

Nasilje koje predstavlja telesna kazna je protivno ovim tradicionalnim vrednostima. Ono uništava društvenu harmoniju u učionici, kao i odnos između đaka i nastavnika. Štaviše, ovakvo nasilje može da ugrozi veze koje će dete uspostavljati sa drugim ljudima kada odraste.

Samopouzdanje deteta se oštećuje i dete se uči pogrešnoj lekciji – da je nedostatak samokontrole izgovor za zlostavljanje drugih. Umesto telesne kazne mogu se upotrebiti i drugi tradicionalni načini disciplinovanja kao zamena za nasilje.¹⁶ Kada odrasli kojima se ukazuje poštovanje izbegavaju nasilje, deca to onda uzimaju kao primer koji imitiraju.¹⁷ Osim toga, individualna i kulturno-istorijska verovanja koja promovišu telesnu kaznu mogu se relativno brzo izmeniti.¹⁸

Da li telesna kazna daje rezultate? Koje su njene posledice?

Telesna kazna i dalje postoji u velikoj meri zbog toga što nastavnici veruju u njenu delotvornost. Ali, da li je to tačno? Istraživanja u poslednjih 20 godina pokazuju da je jedini pozitivan rezultat telesne kazne momentalna poslušnost, dok su negativne posledice daleko brojnije.¹⁹ Upotreba fizičke kazne veoma retko daje željene rezultate, a to su trajne i pozitivne promene u ponašanju učenika. Naprotiv, može imati ozbiljne posledice i po dete i po Vas.

¹⁶ Save the Children, "Kako istraživati fizičku i emotivnu kaznu dece" Bangkok: Region jugoistočne, istočne Azije i Pacifika, 2004

¹⁷ Informacije pružila Elizabet Protasio-de Castro, rukovodilac programa za psihosocijalne traume i ljudska prava, Centar za studije integrativnog razvoja, Univerzitet na Filipinima, a objavljene su u delu: Power, Clark F. and Hart, Stuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj disciplini deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁸ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj disciplini deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁹ Ibid.

- Kada koristimo telesnu kaznu, rezultati su nepredvidivi. Oni uključuju tugu, manjak samopouzdanja, ljutnju, bes, agresivno ponašanje, želju za osvetom, noćne more i mokrenje u krevetu, nepoštovanje prema autoritetu, depresiju, anksioznost, upotrebu droga, seksualno zlostavljanje, nasilje nad decom, nasilje nad supružnikom, delinkvenciju, i, naravno, još fizičkog kažnjavanja.²⁰
- Dugoročno gledano, deca koja su bila fizički kažnjavana češće razviju antisocijalno ponašanje i pre će i sama pribeci nasilju, te se tako stvara začarani krug nasilja iz generacije u generaciju²¹ Nasilje rađa nasilje.
- Mi smo, kao nastavnici, odgovorni za to da podstaknemo rast i razvoj naših đaka. Fizička kazna može ozbiljno da naškodi razvoju deteta i da prouzrokuje edukativne, međuljudske i socijalne probleme. Na primer, istraživanja su pokazala da su se neki učenici ispisali iz škole zbog telesnog kažnjavanja, jer su živeli u strahu da će ponovo biti udarani ili ponižavani. Pošto više ne idu u školu, velika je verovatnoća da će početi da se bave prodajom droge ili drugim socijalno neprihvatljivim aktivnostima.^{22,23}
- Čak iako smo trenutno uspeli da zaustavimo loše ponašanje, i dalje nećemo dobiti pozitivan rezultat upotrebot telesne kazne. Zašto? Zato jer dete ne zna šta treba da radi. Sve što mu ova kazna govori je da prestane s određenim ponašanjem, ali ne i kako da nešto uradi ispravno. To bi bilo kao kada bismo Vam mi rekli da prestanete da koristite telesnu kaznu, a da Vas ne upoznamo sa metodama koje bi trebalo da koristite umesto nje.

²⁰ Ibid.

²¹ Adaptirano iz: "Od fizičke kazne do pozitivne discipline: alternative fizičkom/telesnom kažnjavanju u Keniji, zastupnički dokument" (nacrt br. 2) izdat od strane ANPPCAN Kenija, Januar 2005. <http://kenza.ms.dk/articles/advocacy/%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> pristup dana 29.09. 2005.

²² Ibid.

²³ Cotton, Katherine, Disciplina u učionici i u celoj školi. Serija za napredovanje škole i istraživanja. Iclose-Up#9. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html> pristup dana 06.10.2005.

- Upotreba telesne kazne može da ima i suprotan rezultat, tj. može da podstakne ponašanje koje nismo želeli da podstaknemo. Ako dete, kao Ramon, traži pažnju dok ga nastavnik kažnjava, on je postigao ono što mu je bio cilj.
- Fizička kazna stvara netrpeljivost i prezir, te se dobri odnosi, puni poverenja između nastavnika i učenika, kao i učenika međusobno, mnogo teže grade. Naš posao zbog toga postaje težak i ne ispunjava nas, već frustrira. Nastavnik počinje da se užasava odlaska na čas. Učenici će zatim osetiti to nezadovoljstvo i nevoljno dolaziti na časove.
- Deca koja su žrtve fizičke kazne mogu završiti s ozbiljnim povredama koje zahtevaju medicinsku intervenciju ili ostavljaju trajne ožiljke, a u najgorem slučaju mogu prouzrokovati i smrt. Na primer, može se desiti da, čak i kada nastavnik samo preti da će upotrebiti prut, tim istim prutom ubode dete u oko. Nažalost, ovaj incident se zaista i desio.

ŠTA ZNAČI DISCIPLINA?

Reč *disciplina* se često pogrešno koristi, naročito kada se poistovećuje sa kaznom. Mnogim nastavnicima disciplina znači kazna. „Ovo dete treba disciplinovati!“ zapravo znači „Ovo dete treba da dobije batine“, što je POGREŠNO.

Disciplina je podučavanje ili treniranje osobe da se poviňuje pravilima ili kodeksu ponašanja, kako dugoročno, tako i kratkoročno.^{24,25}

Dok kazna predstavlja kontrolu nad ponašanjem deteta, disciplina znači razvoj njegovog ponašanja tako da zadovoljava standarde.

²⁴ Kersey, Katharine C. Don't Time It Out On Your Kids: A Parent's and Teacher's Guide to Positive Discipline, <http://www.cei.net/rcox/dontake.html> pristup dana 10.10.2005.

²⁵ Welker, J.Eileene, Make Lemons into Lemonade: Use Positives for Disciplining Children. <http://www.ohioline.osu.edu/hyg-fact/5000/5/5153.html> pristup dana 10.10.2005.

Namena discipline je da nauči dete samokontroli i samopouzdanju tako što se fokusira na ono što želimo da dete nauči i što je sposobno da usvoji. Disciplina je prvi korak koji izvodi dete na pravi put kako bi uspostavilo harmonične odnose sa samim sobom i sa drugim ljudima. Cilj discipline je da deca razumeju svoje ponašanje, preuzmu inicijativu, postanu odgovorna i da poštuju sebe i druge. Drugim rečima, ona će na taj način usvojiti pozitivan način razmišljanja koji će zadržati tokom celog života. Na primer, kada pomislite na disciplinovanu osobu, ko Vam padne na pamet? Olimpijski gimnastičar, neko ko je prekinuo lošu naviku, kao što je recimo, pušenje, ili neko ko može da ostane miran dok oko njega vlada haos. Sve ove stvari zahtevaju samokontrolu i to je primarni cilj discipline.

Disciplina oblikuje dečje ponašanje i pomaže mu da se nauči samokontroli kroz ohrabrvanje, a ne kroz bolne i nepotrebne posledice. Ako ste roditelj ili imate prijatelje koji imaju decu, razmislite o prvoj ili drugoj godini u životu deteta. Kako je ono naučilo da tapše, hoda ili priča? Vi ili Vaš prijatelj ste verovatno upotrebili tehniku „modelovanja“ ili pokazivanja kroz primer dok dete ponavlja ono što vidi i ima priliku da vežba. Sigurno ne kroz vikanje, batine, uvrede ili pretnje. Ovo ohrabrvanje je vrsta nagrade koja stimuliše dete da nešto radi, nauči ili postigne. Tako se gradi i samopouzdanje, jer dete uči da je ono samo odgovorno za to da svoju pohvalu ili nagradu zasluži. Deca tada imaju izbor da zasluže ili ne zasluže nešto. Ovo im daje uvid u to da imaju kontrolu nad svojim životima, što je ključno za zdravo samopouzdanje. Takođe, izostanak pohvale za neposlušnost, kao recimo ignorisanje ponašanja kao što su treskanje vratimaili kašnjenje na čas (koja su i namenjena za dobijanje pažnje), vremenom će naučiti dete samokontroli jer ono ne dobija pažnju koju traži takvim ponašanjem. Dete uči da je jedini način na koji može dobiti pažnju da se lepo i ispravno ponaša.

Hajde da se vratimo Ramonu i pogledamo kako ga je njegov nastavnik disciplinovao i šta je od njega naučio.

Studija slučaja: Ramonova Promena²⁶

Sledeća nedelja je počela slično kao i prethodna. Ramon je nastavio da pravi probleme, a njegovo nekontrolisano ponašanje je svakoga izluđivalo. Ali, ja sam dosta razmišljala o Ramonu preko vikenda. Razmišljala sam kako se osećam zbog njega – preovlađujuće emocije su bile bes i nervosa. Knjiga Kooperativna disciplina govori o tome da to kako se zbog nekog učenika osećamo govori mnogo o razlozima zbog kojih se on loše ponaša. Kada napokon razumemo zbog čega se neki učenik tako ponaša, problem je mnogo lakše rešiti.²⁷

Ako se osećamo besno, to je pokazatelj da dete traži prevlast, a ako nas čini nervoznim i izirritiranim, to znači da traži pažnju. Što sam više razmišljala o tome, bolje sam shvatala da je Ramon uglavnom galamio pred odraslima i drugarima iz razreda kako bi dobio pažnju. Kada napokon skrene pažnju na sebe, on traži prevlast nad nama tako što odbija da prestane sa tim ponašanjem, a što u nama izaziva neverovatnu ljutnju. Onda sam shvatila da sam nesvesno Ramonu prepuštala kontrolu nad sopstvenim časom. Ne krivim ga – na kraju krajeva, ja sam odgovorna za svoje ponašanje. Shvatila sam da, ako ne mogu da kontrolišem njega, mogu da kontrolišem ono što ja govorim i radim. Imala sam novi plan i stav.

U sredu sam odlučila da, bez obzira na to šta Ramon bude uradio, neću obratiti pažnju na njega, što je on svojim ponašanjem zahtevao. Ignorisaću ga. Kada je deset minuta zakashio na čas, ponašala sam kao da se ništa nije desilo. Dala sam svojoj asistentkinji parče papira i zamolila je da beleži sve što Ramon radi, ali da nikako ne pokušava da interveniše.

Ramon samo što nije skinuo i odeću na sred časa. Trčao je kroz redove klupa, igrao se kosom jedne učenice, skinuo asistentkinji naočare, provlačio se kroz vrata kao da će da pobegne sa časa, čak se i popeo asistentkinji na stolicu. Nismo rekli ništa. Ostatak razreda me je gledao kao da sam poludela. Objasnila sam im da imamo mnogo važnija

²⁶ Ova studija slučaja je preuzeta i prilagođena iz dnevnika Elen Berg, nastavnice književnosti u višim razredima škole Tarner, Sent Luis, Misuri, SAD. <http://www.middleweb.com/msdiaries01/MSDiaryEllenB7.html> pristup dana 06.10. 2005.

²⁷ Albert, Linda and Desisto, Pete. Cooperative Discipline, American Guidance Service, 1996.

posla od toga da obraćamo pažnju na one koji neće da uče, pa smo nastavili kao i obično. Bila sam prezahvalna svim učenicima koji su ga potpuno ignorisali, osim povremenog kikota, čak i kada ih je direktno uzneniravao.

Ramonovo ponašanje se pogoršalo. Tokom celog časa neprestano me je pitao da ide u toalet, kod zamenika direktora ili do obezbeđenja. Nastavila sam da ga ignorišem.

Onda se desilo nešto neverovatno. Pri kraju časa seo je na svoje mesto. Kada sam počela da prozivam učenike i puštam ih kući, prišao mi je i rekao: „Mogu li i ja da idem, gospođo Berg?“ Čekao je i čekao dok nisam prozvala svakog učenika, pitajući da li sme da ide, ali ne odlazeći dok mu napokon nisam dala dozvolu.

Pitala sam se šta će se desiti sledećeg dana. Hoće li se nešto promeniti ili ču i dalje morati da trpim Ramonovo užasno ponašanje?

U četvrtak je Ramon došao na vreme, sa papirom, olovkom i knjigom. Sedeo je mirno i dizao ruku da postavi pitanje. Ceo čas nije ustao sa stolice niti pričao bez dozvole. Malo se vrpcoljio, mada mi je bilo jasno da mu je teško da sedi mirno. Nije radio zadatke koje sam zadavala, ali mislim da je samokontrola bila više nego dovoljan zadatak za njega.

Šta sam naučila? Nije dovoljno dobro da se oslanjam na to što smo „oduvek radili“. Da sam nastavila sa starim metodama koje bi ranije navodno rešile problem, znam da se Ramonovo ponašanje ne bi promenilo. Takođe znam da neki nastavnici veruju da učenici moraju lepo da se ponašaju čim im mi zapovedimo, ali je stvarnost drugačija i mnogi od njih to neće uraditi. Mi smo odrasli i na nama leži odgovornost da se prilagodimo potrebama svih naših učenika, a ne samo onima koji sede mirno, lepo se ponašaju ili razumeju nešto čim im objasnimo prvi put.

Ramon me je naučio da ne mogu nikoga ni na šta da nateram, ali, ako promenim pravila svog časa, mogu da utičem na njegovo ponašanje. Jedna bibliotekarka mi je rekla da pravi rad počinje sa učenicima koji imaju problema.

Takođe, ne možemo sve da kontrolišemo, niti svakoga, ali mi moramo da imamo kontrolu nad svojim časom. To je izbor koji imamo mi, kao ljudi i

24 Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

profesionalci, to je naša reakcija na teške situacije.

Kada sam to shvatila, za Ramona se sve promenilo.

Sledeća tabela sadrži pozitivne mere discipline, a nasuprot njih su kaznene metode.²⁸ Koje od njih je Ramonova nastavnica upotrebila? Koje biste Vi koristili na svom času?

Disciplina je:	Kazna je:
Davati deci izbor između pozitivnih alternativa.	Govoriti im šta NE SMEJU da rade.
Nagrađivanje truda i lepog ponašanja.	Biti grub kada se ne ponašaju primereno.
Kada sva deca poštuju pravila o kojima se pričalo i koja su poznata svima.	Kada dete poštuje pravila jer mu se pretilo ili je bilo „podmićivano“.
Dosledno, čvrsto liderstvo.	Kontrolisanje, sramoćenje ili ismevanje.
Pozitivan stav i poštovanje prema detetu.	Negativan stav i nepoštovanje.
Odsustvo fizičke i verbalne agresije i nasilja.	Fizička ili verbalna agresija i nasilje.
Logične posledice vezane za neposlušnost.	Posledice koje su nelogične ili nevezane za ponašanje.
Kada dete mora da se izvini ili popravi situaciju u kojoj je njegovo ponašanje loše uticalo na nekoga.	Kada je dete kažnjeno ako je nekoga povredilo umesto da nauči kako da se izvini.
Razumevanje individualnih mogućnosti, potreba, okolnosti i stepena razvoja deteta.	Mere neprimerene stepenu razvoja deteta. Individualne okolnosti, sposobnosti i potrebe se ne uzimaju u razmatranje.

²⁸ From Physical Punishment to Positive Discipline: Alternatives to Physical/Corporal Punishment in Kenya. An Advocacy Document (Draft Two) by ANPPCAN Kenya Chapter, January 2005. <http://kenya.ms.dk/articles/advocacy%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> [accessed online on 9/29/2005]

Disciplina je:	Kazna je:
Naučiti decu da razviju samodisciplinu	Učiti decu da se ponašaju primereno samo kada rizikuju da budu uhvaćeni radeći suprotno.
Slušanje i modelovanje	Stalno pridikovanje deci za male greške, što dovodi do toga da nas ignorišu ili ne slušaju
Greške kao prilika za učenje nečeg novog	Primoravati decu da slušaju nelogična pravila, npr. „jer sam ja tako rekao“.
Kritika je usmerena ka ponašanju, a ne ka detetu - „to što si uradio nije dobro“.	Kritika je usmerena ka detetu - „baš si glup, nisi dobar“.

Pozitivna disciplina u učionici

Deci je potrebno da uče jer time razumeju i prate društvena pravila. Međutim, nepotrebno je i može biti veoma štetno udariti ili zlostavljati dete na bilo koji način. Mnoštvo dokaza upućuje na to da devojčice i dečaci bolje reaguju na pozitivne pristupe, kao što su pregovaranje ili nagrade, nego na kaznu nanetu verbalnim, fizičkim ili emocionalnim zlostavljanjem.²⁹

Pročitajte opise sledećih scena u učionicama i razmislite da li možete da izdvojite pozitivne metode od negativnih načina za korigovanje ponašanja učenika.³⁰

²⁹ Save the Children, "Kako istražvati fizičku i emotivnu kaznu dece" Bangkok: Region jugoistočne, istočne Azije i Pacifika, 2004

³⁰ Ovo poglavlje je adaptacija koja je u originalu osmišljena za roditelje u delu: Doescher, S. and Burt, L. You, Your Child and Positive Discipline. Oregon State University Extension Service, March 1995, <http://eesc.orst.edu/agcomwebfile/edmat/ec1452-e.pdf> pristup dana 12.10.2005.

Prva scena

Lek ulazi u učionicu, spremna da započne čas matematike sa četvrtim razredom. Ona počinje da predaje, ali njeni đaci i dalje pričaju i ne slušaju je. Ona poviče: „Molim vas prestanite s pričom. Čas je počeo!“ Svi se smire osim Čaia. On i dalje priča sa drugom o fudbalskoj utakmici koja je sinoć bila na TV-u. Lek podiže glas: „Čai, kada ćeš više da učutiš? Idi u čošak! Sad si u nevolji, samo sačekaj dok se završi čas!“ Direktor, koji je prolazio pored učionice, zastaje i upita: „Želite li da mu pokažem ko je ovde glavni?“ Plaćući, Čai odlazi do čoška, plašeći se onoga što sledi i misleći o tome kako bi voleo da je negde drugde. Možda sutra i ne dođe u školu.

Druga scena

Lek ulazi na čas matematike sa četvrtim razredom. „Svi se stišajte, molim vas, počeo je čas matematike i svi pažljivo slušajte.“ Pošto su se svi smirili, Lek čuje Čaia kako priča sa drugom. Lek pita: „Ko to i dalje priča? Izgleda da neko ne može da zapamti pravila.“ Direktor koji u tom trenutku prolazi pored učionice čuje šta je Lek prokomentarisala; Ijutito pita da li ima problema i kaže da će se on brzo pobrinuti da ih reši. Lek mu zahvaljuje, ali kaže da će ona srediti situaciju. Kada je direktor otišao, Lek pogleda u Čaievom pravcu i kaže: „Pitam se zašto je direktor to rekao? Šta ti misliš?“ Čai pokunjeno odgovara: „Zato što sam ja i dalje pričao, a čas je počeo.“ Lek upita: „Kada može da se priča bez ometanja drugih?“ Čai odgovori: „Kad se završi čas.“ Lek klimne glavom i pita Čaia koliko je 100 podeljeno sa 2. On odgovara da je 50. Lek se nasmeši i reče: „Odlično.“ Čai je pažljivo pratilo nastavu i nije progovorio ni reč sa drugom do kraja časa.

Treća scena

Lek ulazi na čas matematike sa četvrtim razredom. „Svi se stišajte, molim vas, počeo je čas matematike, sada pažljivo slušajte.“ Pošto su se svi smirili, Lek čuje Čaia kako priča sa drugom. Lek uzima ceduljicu i na njoj napiše: „Ne poštujte pravila u učionici“, pa kaže Čaiu da na njoj napiše svoje ime, prezime, ime nastavnika i datum. Lek mu kaže: „Čai, staviću ovu ceduljicu na tvoju klupu. Ako je još uvek tu na kraju časa, možeš da je baciš. Ali, ako nastaviš da pričaš, uzeću je i dati direktoru.“ Na kraju časa, Čai je bacio ceduljicu.

Ako su tehnike disciplinovanja negativne, one će obeshrabriti i frustrirati učenike. Međutim, ako su pozitivne, pomoći će deci da usvoje pozitivna ponašanja.

U prvoj i drugoj sceni postoje negativne situacije između Lek i Čaia. Možete li da ih prepozname?

Odgovor: U prvoj sceni Lek i direktor reaguju eksplozivno i besni su. Oni prete Čaiu: „Samo sačekaj do kraja časa!“ ili „Želite li da mu pokažem ko je ovde glavni?“ Lek ovde koristi nerazumnu kaznu koja nema poentu terajući Čaia u čošak. U drugoj sceni ona omalovažava Čaia sarkazmom: „Izgleda da neko ne može da zapamti pravila.“ Kako li se Čai oseća posle njihovih burnih reakcija?

Međutim, druga i treća scena sadrže i pozitivne primere. U drugoj sceni Lek ulazi u prostoriju i daje uputstva za to kakvo ponašanje očekuje (Smirite se) i navodi razlog zbog je takvo ponašanje važno (Počinje čas matematike i svi treba pažljivo da slušaju).

Ona postavlja pitanje kao reakciju na direktorov komentar. „Pitam se zbog čega je direktor to rekao?“ Ovo pitanje ukazuje Čaiu na to kako je direktor odreagovao i da je u njegovom ponašanju nešto naljutilo direktora, Lek i drugare iz razreda. Lek takođe klima glavom da pokaže Čaiu da je u pravu kada kaže da može na kraju časa da priča s drugovima. Ona takođe ohrabruje pozitivno ponašanje tako što mu postavlja jednostavno pitanje na koje on tačno odgovara. Zatim ga pohvali i nasmeši se. Ovakvo ponašanje pokazuje Čaiu da Lek nije ljuta i da je sve u redu. On zna da je njegovo ponašanje predstavljalo problem, a ne on sam. U trećoj sceni Lek upotrebljava nežnu, ali čvrstu metodu – daje mu izbor da odluči kako želi da se ponaša. Čai postaje odgovoran za svoje ponašanje i za ono što će se desiti kao posledica.

Sedam principa pozitivnog disciplinovanja

1. Poštujte dostojanstvo deteta.
2. Razvijajte socijalno ponašanje, samodisciplinu i karakter.
3. Neka dete uvek aktivno učestvuje.
4. Poštujte potrebe svakog deteta, njegov razvoj i kvalitet života.
5. Poštujte motivaciju deteta i njegove poglede na život.
6. Budite fer, poštujte jednakost, odsustvo diskriminacije i pravednost.
7. Nagrađujte solidarnost.

Izvori: F. Klark i Hart, Stjuart N. (2005). „Put ka konstruktivnoj disciplini dece“ u delu: Hart, Stjuart N. (ed.), Ukipanje telesne kazne: Put ka konstruktivnoj disciplini dece, Pariz: UNESCO izdavaštvo.

Koraci ka pozitivnoj disciplini

I dok je kazna samo jednostavan čin, pozitivna disciplina je proces od četiri koraka koji prepoznaje i nagrađuje primereno ponašanje na sledeći način.³¹

1. **Željeno ponašanje se objašnjava** „Svi se stišajte sada, molim vas.“
2. **Navode se jasni razlozi:** „Sada počinje čas matematike i svi treba da slušaju pažljivo.“ Ovo znači da time što se svi stišaju, oni ukazuju poštovanje drugima. Ovo je dobar primer za to da druge treba tretirati onako kako želimo da oni tretiraju nas.
3. **Traži se potvrda o razumevanju:** „Vidiš li sada zbog čega je važno da se svi smirimo?“ Ili, u Čaievom slučaju : „Kada možemo da pričamo bez ometanja časa?“
4. **Ohrabruje se ispravno ponašanje:** kontakt očima, klimanje glavom, osmeh, pet minuta duži odmor, dodatni poeni ili pohvala pred celim odeljenjem ili školom (društveno priznanje je najveća nagrada). Kada se nagrađuje, to treba da bude odmah i malo, ali vredno.

Ovaj proces daje rezultate kod dece pojedinačno, ali može biti koristan i za one od Vas koji rade sa velikim brojem dece ili velikim grupama. „Trik“ je da se deca osete vrednim, da se trud svakog deteta prizna i da se svako dete tretira kao važan deo tima.

Zapamtite: *Čim primetite da neki učenik radi nešto ispravno, momentalno ga nagradite. Ovo je ključ pozitivne discipline.*

³¹ Adaptiarno iz: Pozitivna disciplina: pristup i definicija <http://www.brainsarefun.com/Posdis.html> pristup dana 02.12. 2005.

Napomena – pozitivna discipline NE uspeva:

1. ako trud jednog učenika ili celog odeljenja nije nagrađen dovoljno brzo;
2. kada je akcenat na zadatku, a ne na ponašanju. Npr. „Dobro je da si napokon učutao“ umesto „Lepo od tebe što si bio obziran prema drugima tako da i oni mogu da čuju“;
3. u slučaju da akcenat ostaje na onome što učenik radi pogrešno umesto na onome što radi ispravno.

Kada koristimo pozitivnu disciplinu bitno je da imamo na umu odnos 4:1 – na četiri pohvale učenika ili odeljenja ide jedna kritika. Budite dosledni, jer time pokazujete da ste ozbiljni kada ih uhvatite da rade nešto neispravno; takođe, kada čine nešto ispravno i vi ih pohvalite, time pokazujete da to zaista i mislite.³² Da biste postigli odnos jedan prema četiri, možete voditi dnevnik na kraju svakog časa ili dana i setiti se koliko ste puta uhvatili svoje učenike da rade nešto ispravno, a koliko puta ste ih opomenuli. Možete zamoliti učenika ili asistenta da prati Vaše pohvale dok to ne postane rutina, a pridike postanu retkost.

Nastavnici koji koriste pozitivnu disciplinu veruju u sposobnosti svojih učenika i zrače poštovanjem i pozitivnom energijom. Kada nastavnik zaista želi da se uključi u život svojih učenika i počne da reaguje na načine koji ohrabruju, onda je verovatnoća da će oni biti neposlušni znatno manja.

Aktivnost za razmišljanje: učenje i primena pozitivnih lekcija

Nastavnici i učenici imaju mnoštvo prilika za prijatnu saradnju u toku dana. Setite se događaja kada ste dobro sarađivali sa učenikom.

³² Ibid.

Opišite taj događaj u prostoru ispod. Kako možete upotrebiti ove informacije da biste se bolje razumeli sa ostalim učenicima i izbegli negativne mere discipline?

Šta je učenik uradio?

Šta ste Vi rekli ili uradili?

Kako je dete reagovalo?

Kako ste se osećali?

Kako možete upotrebiti ovo iskustvo u radu sa drugom decem?

IZBEGAVANJE DILEME KOD DISCIPLINOVANJA

U ovom poglavlju smo razmotrili dileme po pitanju disciplinovanja, tj. po pitanju izbora koji imamo: kontrolisati ponašanje učenika zarad sebe ili razvijati njihovo ponašanje zarad njih samih. Ovo je dilema koja vodi poreklo od pogrešne ideje da su disciplina i kazna jedno te isto, da se sprovode na isti način i da će rezultati biti isti. Da bismo izbegli zabunu, objasnili smo razliku između kazne i discipline i posledice jednog i drugog – kazne i pozitivne discipline i procesa pozitivne discipline. Nadamo se da ste naučili dosta novih stvari i došli do nekoliko korisnih ideja, kao i da Vam je jasnije kako naše metode disciplinovanja utiču na dečje ponašanje – tako što ga ohrabruju ili tako što mu škode na duge staze. Sledi još jedna vežba koja će Vam pomoći da proverite svoje znanje o razlikama između pozitivne i negativne discipline.

Aktivnost: Pozitivna ili negativna disciplina?

Koji se disciplinski postupci u sledećoj tabeli mogu nazvati pozitivnim, a koji negativnim? Označite polje za koje mislite da je ispravno. Zabeležite u poslednjem polju ako ste nekada koristili ovu meru discipline. Budite iskreni!

Disciplinska mera	Pozitivna (✓)	Negativna (✓)	Da li ste nekada koristili ovu metodu? da / ne
1. Skretanje pažnje učenicima na to da je čas počeo.			

Disciplinska mera	Pozitivna (✓)	Negativna (✗)	Da li ste nekada koristili ovu metodu? da / ne
2. Davanje direktnih uputstava (o tome kako će se čas odvijati).			
3. Donošenje zaključaka unapred.			
4. Optuživanje bez dokaza o krivici.			
5. Šetanje po učionici.			
6. Upotreba sile.			
7. Naređivanje.			
8. Davanje ličnog primera (ponašali ste se onako kako biste želeli da se učenici ponašaju).			
9. Generalizovanje ponašanja nekog učenika.			
10. Javno poređenje jednog deteta sa drugim			
11. Obogaćivanje okruženja u učionici nečim novim.			
12. Predviđanje nekih problema.			
13. Insistiranje na tome da imate pravo i dominantno ponašanje.			
14. Postavljanje jasnih i čvrstih pravila.			

Odgovori: Postupci pod brojevima 1, 2, 5, 8, 11, 12 i 14 su pozitivni.³³

Postupci pod brojevima 3, 4, 6, 7, 9, 10 i 13 su negativni.³⁴ Kakav je Vaš rezultat? Koliko ste negativnih, a koliko pozitivnih metoda koristili?

³³ McDaniel, Thomas R. „Bukvar školske discipline: stari i novi principi“ Phi Delta Kappa, Septembar 1986. Apstrakt dostupan na <http://www.honorlevel.com/techniques.xml> pristup dana 06.10. 2005.

³⁴ Albert, Linda. A Teacher's Guide to Cooperative Discipline. Circle Pines, Minnesota: American Guidance Service, 1989.

Izgradnja pozitivnih odnosa između nastavnika i učenika

Šta ćete naučiti:

- osnovu međusobne veze između nastavnika i učenika;
- zbog čega se deca ponašaju na određeni način;
- zašto su deca neposlušna;
- podrobnije ćete upoznati svoje učenike;
- razumevanje privatnih života Vaših učenika;
- komunikacija između roditelja i nastavnika;
- strategije za ohrabrvanje deteta.

OSNOVA MEĐUSOBNE VEZE IZMEĐU NASTAVNIKA I UČENIKA

Nastavnici koji koriste pozitivnu disciplinu poštuju, ohrabruju i podržavaju svoje učenike. Oni razumeju zbog čega se dete ponaša na određeni način, kao i kako način na koji dete vidi samo sebe može da dovede do neposlušnosti. Takođe, oni saosećaju sa sposobnostima i životnim situacijama deteta. Očekivanja nastavnika moraju biti realna i dete mora biti prihvaćeno takvo kakvo jeste, a ne onakvo kakvo bi trebalo da bude. Ovakav nastavnik razume da je neposlušnost prilika da se nešto novo nauči, a ne pretnja njegovom autoritetu.

Uspostavljanjem takve pozitivne veze, pune razumevanja i saosećanja, učenici stiču poverenje u svoje nastavnike i cene njihova odobrenja i pohvale. Učenici reaguju na pozitivnu disciplinu i dosledna pravila tako što se bolje ponašaju, a kvalitet te međusobne veze se poboljšava. Na kraju, najbolji nastavnici će biti oni koji se pokažu kao najbolji uzori, koji su važni deci u meri da deca žele da ih imitiraju i impresioniraju.

ZAŠTO SE DECAPONAŠTU NA ODREĐENI NAČIN

Izbori

Gospođica Samina predaje hemiju i od početka je imala problema sa Harijem. Nikada se nisu slagali. Šta god bi Samina tražila od Harija da uradi, npr. da dođe na vreme na čas ili da preda domaći svakoga dana, Hari jednostavno nije slušao. Ono što ona nije shvatala, a što je drugi nastavnik primetio, jeste da je Samina uvek formulisala svoj zahtev kao pitanje: „Hari, možeš li, molim te, da dolaziš na vreme?”, i on bi uvek odgovorio sa „Ne!“.

Niko ne može na silu da natera dete da se ponaša na određeni način. Samina bi svaki put zamolila Harija da usvoji pravila ponašanja, ali bi on to uvek odbio. Zašto? Ponašanje se bazira na izboru, a Vaši učenici biraju kako će se ponašati. Ne možete ih prisiliti i zbog ovoga kazna ne funkcioniše na duge staze. Međutim, kako smo videli u prethodnom poglavlju, Vi možete uticati na izbor koji će dete napraviti, ali ta promena mora početi od Vas. Ramonova nastavnica je morala da nauči kako da komunicira s njim i ostalim učenicima da on ne bi ometao čas. Vi imate isti izazov. Vaša uloga je da pronađete razloge koji objašnjavaju loše ponašanje učenika.

Kao što smo videli u prvom delu ovog priručnika, deca uče i ponašaju se na određeni način zbog naslednih faktora, okruženja u kome žive i ličnih i psiholoških potreba. Mi ne možemo da promenimo njihovo nasleđe, a imamo ograničen uticaj na njihovo okruženje, naročito ako roditelji i društvo ne sarađuju s nama u potpunosti. Ali, ako možemo da razumemo zbog čega se dete ponaša na određeni način, možemo uticati na njegov izbor. Zapamtite: ponašanje uvek ima svoj razlog koji se može razumeti. Naši učenici imaju svoje razloge iako možda toga nisu svesni. Kada budete razumeli njihov ugao gledanja, onda na njihova ponašanja možete odgovoriti efikasno, samopouzdano i racionalno.

Aktivnost: Isti učenik, različito ponašanje

Izaberite jednog učenika iz svog odeljenja čije Vas ponašanje nervira ili frustrira. Posmatrajte ga oko nedelju dana, naročito van časa. Da li se on ponaša isto na drugim časovima? Ako njegovo ponašanje varira,

zbog čega se baš na Vašim časovima ružno ponaša? Konsultujte se s nastavnikom koji nema problema sa tim učenikom. Šta taj nastavnik radi drugačije nego Vi? Da li pravite istu grešku kao gospođica Samina? Da li ste kaznili dete, pa ono ne želi da dolazi na čas? Ili drugi nastavnici jednostavno daju izbor detetu da ono može postati odgovorno za svoje ponašanje na pozitivan način?

Ako verujemo da svako dete ima izbor kada se radi o ponašanju, onda moramo primeniti ovaj pristup na nas same i naše reakcije u toku časa. Zapitajmo se kakve izbore pravimo i zbog čega, a onda ćemo pripaziti na to kako izražavamo svoje emocije kroz gestikulaciju i glas.

Potreba za pripadanjem

Krajnji cilj svakog ponašanja učenika je da ispunji svoju potrebu da osećajem pripadnosti.[Demokratski pristup rukovođenju u učionici, <http://educ.sfu.ca/courses/educ326/chapter3.htm> pristup dana 06.10. 2005.] Ovo je osnovna potreba, zajednička odraslima i deci. Svako od nas teži ka tome da se oseti važnim i pronađe mesto gde pripada. U ovoj potrazi biramo verovanja, ponašanja, osećanja za koja smatramo da će nam pomoći. Kako deca veliki deo dana provode u školi, ovo je veoma bitno. Takođe, kada dete izabere određeni način da postigne svoj cilj, bilo da je to kroz dobro ili loše ponašanje, takav način postaje karakteristika te osobe.

Zbog toga baš Vi predstavljate važan faktor u tome da svako dete izabere društveno prihvatljiv način ponašanja.

Učenici moraju da ispunje sledeće potrebe kako bi osetili pripadnost:³⁶

- Moraju se osetiti SPOSOBNIM da ispunje ono što se od njih traži i time zadovolje standarde koji se od njih očekuju u učionici i školskom okruženju uopšte.
- Moraju da osete POVEZANOST sa svojim nastavnicima i

³⁵ Demokratski pristup rukovođenju u učionici, <http://educ.sfu.ca/courses/educ326/chapter3.htm> pristup dana 06.10. 2005.

³⁶ Albert, Linda and Desisto, Pete Cooperative Discipline:. American Guidance Service, 1996

drugovima iz razreda.

- Moraju da znaju da značajno DOPRINOSE grupi.

Kako biste svakom učeniku omogućili gore pomenuto (osećaj sposobnosti, povezanosti, doprinosa), od Vas kao nastavnika se traži poštovanje tri bitna faktora:

1. kvaliteta Vašeg odnosa sa učenicima koji se bazira na poverenju, uzajamnom poštovanju i razumevanju (a ne na strahu);
2. atmosfere u učionici koja osigurava uspeh (na primer, svako dete treba da se oseti uključenim i cenjenim tokom saradnje na zajedničkim zadacima)³⁷;
3. primerenosti pravila u učionici (način na koji nastavnik upravlja učionicom biće sledeća tema ovog priručnika).

Nalaženjem načina da ispunite sva tri kriterijuma potrebna deci da bi osećala pripadnost, možete sprečiti neposlušnost koja se dešava u pokušaju de se ova potreba zadovolji. Takođe ćete pomoći i dobrim, ali i pasivnijim učenicima da učestvuju u Vašem času. U svakom slučaju, najbolji način da se potreba za pripadanjem zadovolji je ohrabrvanje.

³⁷ Mnoge tehnike za poboljšanje klime u odeljenju su navedene u delu: UNESCO "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004 http://www2.unescobkk.org/ips/ebooks/documents/Embracing_Diversity/index.htm

ZAŠTO SU DECA NEPOSLUŠNA?

Ne brinite - Vaši učenici nisu namerno neposlušni. Zapravo, u velikom broju slučajeva postoji dobar razlog. Za ove razloge se veruje da su najčešći uzroci ružnog ponašanja:

- zadatak je previše lak ili previše težak za učenika,
- rad nije zanimljiv, te je učeniku dosadno,
- metode podučavanja ne odgovaraju metodama učenja određenog učenika,
- učenik možda nije spreman za čas,
- učeniku je nejasno šta očekujemo od njega ili su očekivanja previsoka,
- društvene veštine učenika su slabe, on ne komunicira dobro sa Vama i drugim učenicima ili ima nizak stepen samopouzdanja.

Svi ovi razlozi mogu da izazovu obeshrabrenost učenika, a obeshrabreni učenici su upravo oni koji postaju neposlušni. Oni ne veruju da mogu da doprinesu grupi na koristan način, stoga svoje mesto u grupi prave neposlušnošću.

Osim gore navedenih razloga, smatra se takođe da su deca neposlušna zato da bi ostvarila neki od sledeća četiri cilja:

1. privlačenje pažnje,
2. moć, traženje osvete
3. osveta
4. izbegavanje neuspeha ili osećaja da nije dovoljno dobar.³⁸

Setite se ponovo učenika koji Vas nervira ili čije Vas ponašanje zabrinjava i zapitajte se koji su razlozi za to ponašanje. Na primer, ako se nervirate kada Vas dete ne sluša, kao Ramon, onda ono traži pažnju. Ako u Vama izaziva bes, onda dete traži nadmoć. Da li Vas ponašanje nekog učenika vređa? Ako je to slučaj, onda Vaš učenik traži osvetu. Frustrira li Vas dotle da ne želite više da predajete?

³⁸ Dreikurs, Rudolf. Deca: Izazov Njujork, NY: Duell, Sloan and Pearce, 1964. Dreikurs, Rudolf and Soltz, Vicki. Deca: Izazov Toronto: McClelland & Sterwart, 1987. Albert, Linda and Desisto, Pete Cooperative Discipline: American Guidance Service, 1996

Onda taj učenik veruje da je manje dobar nego ostali i nestašan je kako bi dobio osećaj sigurnosti. Hajde da bliže proučimo ove uzroke i vidimo šta se povodom njih može učiniti.³⁹

Privlačenje pažnje

Svako dete zahteva pažnju, te se može reći da je ovo najčešći uzrok neposlušnosti. Jedan od važnijih ciljeva nastavnika treba da bude da svakom detetu posveti potrebnu pažnju kako bi ono razvilo samopouzdanje. Međutim, neki učenici se ružno ponašaju ne bi li privukli još više pažnje na sebe. Oni žele da budu u centru pažnje i uporno pokušavaju da od Vas i ostalih učenika naprave publiku. Treba im način da potvrde svoje mesto i važnost: „Hej! Gledajte u mena! Ja sam tu i ja sam najvažniji!“ Ako učenici ne dobiju pažnju kroz uspeh ili poslušnost, potražiće je na neki drugi način. Omataće čas, jer znaju da će time privući željenu pažnju na sebe.

Ako mu uskratite pažnju kada se ružno ponaša, dete će sa tim prestati. Međutim, ako nastavnik stalno mora da se nosi s takvim ponašanjem, ignorisanje možda neće biti dovoljno. Zapravo, ignorisanje je često i glavni problem.

Kod učenika koji nepotrebno traže pažnju možete pasti u iskušenje da ih prekorite, nečim podmitite ili iskoristite neku od tehnika negativne discipline. Ali, ako se setimo da je cilj deteta da zadobije Vašu pažnju, jasno je zbog čega grdnja samo izaziva još više problema u ponašanju. U umu deteta pažnja ljutitog nastavnika je bolja od nikakve pažnje. Ako primećujete nekog učenika samo kada se ružno ponaša, onda će on nastaviti sa takvim ponašanjem samo da bi zadobio pažnju.

Sledi lista pozitivnih disciplinskih mera koje možete upotrebiti da učenike koji traže pažnju izvedete na „pravi put“.

- Iskoristite priliku kada je učenik dobar i pohvalite ga – naročito onda kada ne traži pažnju i ne pravi nered.

³⁹ Sledеći odeljci o pažnji, moći, osveti i neuspehu su preuzeti i prilagođeni iz dela Dealing with Behaviour. , <http://www.kidsgrowth.com/resources/articledetail.cfm?id=119> pristup dana 12.10. 2005.

- Ignorišite loše ponašanje, a hvalite dobro.
- Naučite decu da zatraže pažnju (na primer, Obratite pažnju! ceduljice koje mogu da podignu kada imaju pitanje).
- Kada se loše ponašaju, strogo ih pogledajte, ali ne reagujte.
- Stanite blizu deteta (nema potrebe za privlačenjem pažnje ako ste Vi sasvim blizu).
- Izdvojiti-prekinuti-uraditi: izdvojite učenika po imenu, zatim naglasite sa kakvim ponašanjem treba da prekine, onda mu dajte zadatak koji treba da uradi u tom trenutku, pa ga pustite da izabere šta će sledeće uraditi i koje će posledice toga biti (kao scena br. 3 kod Lek i Čaia u prethodnom poglavlju).
- Uradite nešto neočekivano, npr. ugasite svetla, pustite muziku na kratko, spustite glas, promenite ton ili se okrenite i pričajte zidu.
- Odvratite pažnju učeniku direktnim pitanjem ili ga zamolite za uslugu. Možete mu dati izbor šta će sledeće da uradi ili promeniti aktivnost.

Opšte pravilo kod dece koja traže pažnju je:

Nikada ne obraćajte pažnju na provokaciju, iako je ponašanje možda u redu. Pomozite učenicima da budu samodovoljni. Dajte im pažnju na načine koje ne očekuju. Uhvatite ih kad su dobri.

Moć

Deca stalno testiraju granice svoje moći – Ramon je za to dobar primer. Neki učenici se osećaju važnim samo kada oni u učionici „vode kolo“. Oni će imati potrebu da preispituju Vaš autoritet, opiraće se pravilima i neće pratiti uputstva. Oni se vode pogrešnim mišljenjem da pripadaju negde samo kada imaju potpunu kontrolu. Prkosiće Vam da bi videli koliko daleko smeju da idu ili će se na času truditi minimalno, pošto osećaju da Vi ne želite konflikt.

Prirodna reakcija na ovu borbu za prevlast je osećanje besa i isprovociranosti. Iskušenje da se na ovo sve stavi tačka i da se posegne za nekom od telesnih kazni je veliko, ali bi to bilo samo kratkoročno rešenje. Kod ovakvih slučajeva morate biti ljubazni, ali čvrsti. Pričom nećete postići mnogo jer ona samo dodaje ulje na vatru kod borbe za kontrolu nad časom. Ono što Vi morate da odlučite je šta ćete Vi uraditi, a ne šta će naterati učenika da radi ono što Vi hoćete. Opšte pravilo je da pametniji popušta. Zapamtite, za svađu je potrebno dvoje. Ostanite mirni, dajte detetu izbor i pustite da posledice učenikovog ponašanja odrade svoje. Možda ćete ih zadobiti baš time što ćete ga zamoliti za pomoć. Na primer: „U redu, vidim da nećeš da dolaziš na vreme u školu, ali da li bi mogao da zabeležiš prisutne dok ostali stižu?“ Umesto da se bori s Vama za moć, dajte učeniku neku odgovornost i time njegovu sopstvenu moć.

Osveta

Treba dosta strpljenja da bi se izašlo na kraj s pogrešnom reakcijom kao što je osveta. Učenik koji povređuje druge ima osećaj da je sam bio povređen (što može biti stvarno ili umišljeno) i da mora da se osveti. To dete se oseća maltretiranim, poraženim i nesrećnim, pa se svesno ili nesvesno sveti. Ovo može biti fizička osveta, kao i verbalna ili pasivna, kroz odbijanje aktivnosti. Može biti i potpuno tiho, kroz preke poglede ili nepristojne gestove. Učenik se možda indirektno sveti Vama, pa zadirkuje druge učenike ili žvrlja po stolu.

Kada se učeniku dozvoli da se sveti, nastaje bolan začarani krug povređivanja ljudi jer smo sami bili povređeni. Zapamtite da je učenik koji se sveti duboko obeshrabren i mnogo stvari ga verovatno muči. Da bi se ovaj začarani krug prekinuo, ne uzimajte ovakvo ponašanje k srcu i nikada ne uzvraćajte.

Nemojte i Vi da se svetite. Umesto toga, pokušajte da izgradite vezu punu poverenja sa učenikom i pomozite mu da povrati samopouzdanje. Ovo se lako postiže stavljanjem učenika u situaciju u kojoj ne može da pogreši. Tako će steći bolji utisak o sebi i neće imati potrebu da se ružno ponaša ili traži osvetu. Takođe, naučite sve svoje učenike kako da pravilno izraze svoja osećanja. Umesto da traže osvetu zato što su fizički ili emotivno bili povređeni, recite deci da o tome razgovaraju i da jedni drugima direktno kažu šta osećaju i misle kako bi se odredio uzrok nesporazuma i kako bi se nesporazum u budućnosti izbegao.

Izbegavanje neuspeha ili osećaja neadekvatnosti

Neki učenici se boje neuspeha ili se osećaju neadekvatnim, pa se plaše da neće ispuniti svoja ili roditeljska očekivanja. Zato je nepristojno ponašanje izlaz koji ova deca pronalaze, jer se osećaju obeshrabreno. Drugim rečima, osećaju se loše, pa se loše i ponašaju. Neće se truditi na času ako misle da su glupa. Mnogo je lakše odustati nego probati, pa ponovo doživeti neuspeh. Pošto se dete oseća manje dobrim u odnosu na ostale, dete se povlači iz svih aktivnosti: „Ne mogu sad da radim ove zadatke“, „Ja nisam talentovan za prirodne nauke“, „Ova knjiga je preteška za mene.“ Negativna disciplina, kao što je ismevanje ili sarkazam („Zar ne možeš bolje od toga?“) čini da se ova deca osećaju još bezvrednijim. Takođe, učenici koji misle da nisu dovoljno dobri ili da nisu popularni, mogu se ponašati okrutno ili se hvalisati, pa se čak i tući. Ponekad postaju i siledžije u pokušaju da učine da se drugi boje i osećaju isto toliko loše kao i oni sami.

Kada deca razviju kompleks niže vrednosti, imate težak zadatak pred sobom. Počnite od njihovog realnog nivoa, a ne od nivoa koji se od njih očekuje, ne očekujte previše i prestanite da kritikujete. Ohrabrujte i najmanji trud, ali, pre svega, nikako ih nemojte sažaljevati. Morate da im vratite veru u sebe i pohvalite svaki njihov uspeh, bez obzira na to koliko je mali. Namerno stvorite priliku da uspeju u lakin zadacima i potražite razlog da im udelite kompliment za lepo ponašanje ili pozitivan trud. Zapamtite da deca nisu minijaturni odrasli s problemom rasuđivanja. Deca prave greške jer konstantno uče.

NAUČITE VIŠE O SVOJIM UČENICIMA

Izgraditi vezu punu poverenja sa učenicima, onu koja podstiče primereno ponašanje i sprečava neposlušnost, može biti veliki izazov. Ali, zato nudi velike nagrade, kao što su radost pri držanju časa i poboljšanje učenja kod đaka. Njihovi uspesi su ogledalo Vaših sposobnosti i dokaz da ste im dobar uzor.

Nevezano za to da li imate veliki ili mali broj učenika u razredu, Vaš je zadatak da naučite što više o svakome od njih pojedinačno. Oni od Vas koji rade sa velikim grupama treba prvenstveno da se fokusiraju na mali broj učenika koji zahtevaju posebnu pažnju, bilo da je to zbog problematičnog ponašanja ili zbog Vaše procene da ih lična situacija ili porodične okolnosti čine sklonim takvom ponašanju. Potrudite se da razumete kako oni doživljavaju sami sebe i kako spoljni faktori mogu da utiču na njihovo ponašanje.

Zapamtite: Svako dete je individua. Svako dete ima drugačiju priču, svoj sopstveni način reagovanja na okruženje i na koji uči iz njega, kao i svoje želje za budućnost. Ako izdvojite vreme da nešto saznate o svojim učenicima kao osobama i njihovim porodicama, pokazujete da Vam je stalo do njih, kao i da poštujete činjenicu da je svako dete jedinstveno.

Kada je okruženje puno poštovanja, deca se osećaju sigurno i cenjeno. Nastavnik ima prijateljski stav i otvoren pristup prema učenicima, ali je on i dalje odrastao i glavni. Obraćanje pažnje na učenikov rad iskazuje brigu i poštovanje. Nemojte samo reći „dobro je“, već i zašto mislite da je rad dobar.

Nastavnik treba da zna za šta se njegovi đaci interesuju i o čemu sanjaju, ali i za šta su sposobni. Važno je uključiti u čas i neke aktivnosti za upoznavanje dece.

Evo tri aktivnosti koje su nastavnici uspešno koristili kako bi se zbližili sa svojim đacima.⁴⁰ Da li Vi znate još neke?

⁴⁰ Classroom Management, Rapport With a Knowledge of Students , http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-know.html pristup dana 20.10. 2005.

Aktivnost: Ko sam ja?

Neka Vaši učenici na početku svake školske godine naprave upitnik kao ovaj u primeru. Zatim Vi iskoristite ove informacije u planiranju nastave i aktivnosti. Na kraju prvog polugodišta Vaši učenici mogu ponovo da odgovore na pitanja i potraže moguće promene – naročito one u vezi sa tim u čemu neki učenik veruje da je dobar, a u čemu ne, kao i kada je zadovoljan, a kada mu čas ne prija. Kada prikupite ove informacije, koje aktivnosti biste mogli da zadate svojim đacima kako bi mogli da porade na svom samopouzdanju i da učionica postane prijatna za rad?

Ako ste jedan od onih nastavnika koji mogu da prate razvoj deteta i po par godina, sačuvajte ova pitanja, обратите pažnju na promene koje se dešavaju i menjajte svoje planove časa po tome. Ako radite u školi u kojoj svaki nastavnik ima svoj predmet, podelite ovo s njima i zamolite ih da ove informacije iskoriste u planiranju sopstvenih časova.

Ime: _____
Želim da me zovu _____
Ono što morate da znate o meni je _____
Hteo/la bih da naučim _____
Dobro mi ide _____
Ne ide mi dobro _____
Najlepše mi je na času kada _____
Nije mi lepo kada _____

Aktivnost: Zajedničko vreme

Odvojte pet do deset minuta svakog dana ili barem jednom nedeljno za to da Vaši učenici u malim grupama pričaju o tome kako se osećaju i šta im se dešava u životima. Ako grupa smatra da je nešto važno, može to da podeli sa odeljenjem ili nastavnikom.

Druga mogućnost je da sva deca imaju dnevnike, pa da pričaju sa odeljenjem o onim delovima o kojima žele. Kada pišu sastave, tražite od njih da pišu o tome šta im se dešava u životima, dobro ili loše.

Učenike za koje primetite da im je trenutno teško u životu probajte da ohrabrite kao što je objašnjeno u prethodnom poglavlju. Hvalite ih kad god možete i kada je primereno. Pitajte ih da li bi o nečemu posebno voleli da nauče više.

Aktivnost: Popunite polja

Odštampajte obrazac kao ovaj i recite im da popune polja kao što su:

Posle škole ja uglavnom _____

Omiljena hrana mi je _____

Šta najviše volim da radim? _____

Omiljeni predmet mi je _____

Hoću da budem kao _____

Kad porastem, hoću da budem _____

Ako imate veliki broj učenika, ovu aktivnost možete upotrebiti na početku godine kako bi se učenici međusobno upoznali, naročito ako ima učenika različitog porekla i sposobnosti. Na desnoj strani papira ostavite prazan prostor i zamolite đake da nađu nekoga ko je isto odgovorio na pitanja i da zatim zabeleže njegovo ime.

RAZUMEVANJE ŽIVOTNE SITUACIJE VAŠIH UČENIKA

Kada shvatite zbog čega se Vaši učenici nedolično ponašaju, kao npr. na četiri prethodno navedena načina, lakše ćete moći da odaberete pozitivan disciplinski alat koji će umanjiti nedolično ponašanje ili ga potpuno sprečiti. Ipak, četiri cilja koja su prethodno objašnjena fokusiraju se isključivo na dete koje ispunjava svoje emocionalne i psihološke potrebe. Ono što nedostaje je razumevanje konteksta iz koga svako dete dolazi.

Mi nismo jedini koji utiču na ponašanje deteta. Svako dete je proizvod njegovog celokupnog okruženja za učenje. Ovo okruženje obuhvata ne samo učioniku i školu, već uključuje i samo dete, njegovu porodicu i celu zajednicu. Npr. koliko puta ste čuli reči: „Ponaša se kao njegov otac“, ili „Ponaša se kao njegov stariji brat“? Razumevanje ovog šireg okruženja će verovatno biti novi izazov za mnoge od vas, naročito za one koji uglavnom rade u okvirima svojih učionica i škola.

Ponašanje učenika u učionici može odražavati njegovu njenu frustraciju samim sobom, porodičnim životom ili odnosom prema drugim teškim okolnostima u školi ili izvan nje. Moramo da budemo oprezni u tumačenju ponašanja deteta. Ono što mi mislimo da je nedolično ponašanje uopšte ne mora biti disciplinski problem; npr. dete možda traži dodatnu pažnju od Vas zato što je ne dobija kod kuće. Njegovo ponašanje može da bude reakcija ili frustracija problemima kod kuće ili na drugom mestu koja se prenosi u učioniku. Dakle, ponašanje deteta nije problem, već situacija u kojoj se dete našlo. Ova frustracija, podstaknuta njenim uzrocima, može takođe pomoći da se objasne nagle promene ponašanja učenika koji se ponašaju nedolično. U svakom slučaju, ako disciplinujemo dete zbog njegovog nedoličnog ponašanja, napravićemo grešku. Možda ćemo okriviti dete za nešto što nije njegova krivica i onda još više zbuniti dete. U tom slučaju kazna definitivno neće biti delotvorna i može ozbiljno naškoditi razvoju deteta.

Da bismo usmerili ponašanje deteta u pozitivnom pravcu, potrebno je da razumemo njegovo celokupno okruženje za učenje i faktore koji mogu da utiču na njegovo ponašanje na ličnom i porodičnom nivou, kao i na nivou zajednice. Kada se dete nepristojno ponaša, moramo uzeti u obzir ove faktore podjednako koliko i četiri prethodno navedena cilja. Trebalo bi da se zapitamo da li ono ima poteškoća sa situacijom u učionici ili je

nešto što može biti uzrok problema izvan učionice i škole. Konačno, rešavanje ovih problema ne počiva samo na nama. Potrebno je i da se formiraju čvrsta partnerstva sa roditeljima, liderima u zajednici i lokalnim organizacijama kako bi se identifikovale i rešile teške okolnosti bilo koje vrste sa kojima se dete suočava i koje se odražavaju kroz njegovo nedolično ponašanje.

Sledi lista faktora koji mogu imati uticaj na to da li učenik želi da prisustvuje i bude uspešan na Vašim časovima ili ne i da li će se nepristojno ponašati. Takođe su uključene i neke aktivnosti koje se mogu iskoristiti u pokušaju da se prevaziđu ovi faktori, naročito aktivnosti koje uključuju učešće porodica i zajednica.⁴¹ Ovo nije konačna lista. Razgovarajte sa kolegama o ostalim faktorima u Vašoj okolini koji bi mogli da imaju uticaj na ponašanje učenika, kao i koje radnje treba preduzeti kako bi se problemi rešili čim se pojave.

Dete

Potreba za radom. Deca koja osećaju da bi trebalo da budu kod kuće ili negde drugde i da pomažu svojim porodicama da zarade za život možda neće želeti da budu na Vašem času i možda će koristiti nedolično ponašanje kao način za bekstvo. Oni osećaju kao važno da svojim porodicama pruže neposrednu pomoć umesto da razmišljaju o svom obrazovanju kao o dugoročnom načinu za obezbeđivanje ekonomске budućnosti svojih porodica. Ovoj deci treba pokazati kako njihovo učenje i dobro ponašanje mogu zapravo poboljšati njihove izglede za zaposlenje. Takođe, mogu im se pružiti mogućnosti i da zarade i da uče, npr. kroz školske zanatske radionice, gde se proizvodi koje deca naprave mogu prodati, a zarada će ići detetu. Još jedna dobra strategija je pozivanje roditelja ili uglednih članova zajednice sa specijalnim znanjima ili veštinama da budu instruktori u učionici. Oni mogu da poduče decu svojim veštinama, kao i da im ukažu na vrednost obrazovanja na duge staze.

⁴¹ UNESCO, Priručnik 3: Obuhvatanje sve dece u školama i obrazovanju, "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

Pored toga, neka deca, naročito devojčice, mogu da imaju brojne kućne dužnosti koje moraju da izvrše pre početka škole, kao što su briga o mlađoj braći i sestrama, čišćenje kuće, prikupljanje ogreva, pripremanje hrane ili briga o životinjama. Stoga ona mogu da imaju veoma malo vremena da urade domaći zadatak, mogu da kasne u školu i mogu da spavaju na času. Ovo nisu problemi u ponašanju, već odgovori na njihovu porodičnu situaciju. Shodno tome, disciplina verovatno neće popraviti ponašanje deteta. Umesto toga će biti potrebne druge strategije kako bi se detetu koje radi u kući pomoglo i da uči, kao što su npr. posvećivanje dodatne pažnje tokom časa, zadavanje manjeg domaćeg ili nezadavanje domaćeg; ako se domaći zada, treba im pružiti dovoljno vremena da domaći bude urađen u školi, podstići učenike da pomognu jedni drugima u rešavanju zadataka (vršnjačko učenje) i dati im dodatno vreme za individualni rad, po mogućству kod kuće.

Bolest i glad. Deca ne uče uspešno ako su bolesna, gladna ili neuhranjena. Ovakva deca su uglavnom iz siromašnih porodica koje se svakodnevno bore samo da prežive. Bolest i glad smanjuju raspon pažnje učenika i drastično utiču na njegov nivo postignuća. Loš uspeh može da dovede do osećaja neadekvatnosti i neuspeha, što može da uzrokuje nedolično ponašanje. Aktivnosti koje su potrebne da bi se pomoglo ovoj deci izlaze iz Vaše učionice i protežu se od škole do zajednice. Prva aktivnost je uspostavljanje školske ishrane koja obezbeđuje redovne i hranljive ručkove i užine. Od ovoga naročite koristi mogu imati devojčice. Ženske grupe u zajednici ili druge lokalne organizacije mogu da pripremaju ove ručkove ili užine. Pored toga, potrebno je da radimo sa lokalnim zdravstvenim ustanovama da bismo uspostavili redovne zdravstvene, stomatološke i nutricionističke preglede i programe lečenja.⁴²

Strah od nasilja. Strah od nasilja na putu do i iz škole, kao i tokom boravka u školi i u učionici (u obliku fizičkog kažnjavanja ili zlostavljanja) može dovesti do toga da neki učenici postanu povučeni i da ne učestvuju u nastavi. To takođe negativno utiče na njihovo samopoštovanje i pojačava njihov osećaj nedovoljnosti.

⁴² Za dodatne ideje, pogledajte: UNESCO, "Priručnik 6: Stvaranje zdravog i bezbednog inkluzivnog okruženja", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

Šta možete da preduzmete da biste bolje razumeli situaciju u Vašoj školi? Pomozite deci i članovima zajednice da označe gde se u školskom dvorištu dešava nasilje, kao i tokom dolaska i odlaska iz škole. Takođe, možete da sarađujete sa liderima u zajednici i roditeljima kako biste uspostavili nadzor dece u oblastima u kojima je potencijal za nasilje visok unutar ili izvan škole; u nadgledanje kritičnih oblasti se mogu uključiti odgovorni nastavnici, roditelji ili drugi članovi zajednice. Osim toga, može se po potrebi uključiti ispraćanje dece do bezbednih oblasti. Uz to se učenici mogu zamoliti da popune anonimne upitnike o tome da li su bili maltretirani ili fizički kažnjavani i na koje načine.⁴³ Vaša škola će takođe morati da ima stroga i primenljiva pravila protiv nasilja nad decom uključujući i upotrebu fizičkog kažnjavanja, kao i prigodne kodekse ponašanja za nastavnike i školsko osoblje.

Invaliditet i teškoće u razvoju. Većina dece sa invaliditetom ili teškoćama u razvoju ne ide u školu, naročito ako škole i obrazovni sistemi nemaju programe za inkluziju dece sa fizičkim i emocionalnim problemima ili problemima sa učenjem. Ipak, neka od ove dece IDU u školu i mogu da budu u Vašem razredu. To su ona deca čije su smetnje u razvoju „skrivenije“, kao što su deca sa oštećenjima vida i sluha i deca sa poremećajima poput poremećaja nedostatka pažnje (npr. Ramon). Ako ovi poremećaji nisu otkriveni, ponašanje deteta, koje se manifestuje kroz nefokusiranost pažnje, loše rezultate ili hiperaktivnost u učionici, može da bude pogrešno protumačeno kao nedolično ponašanje. Školama su potrebni skrining programi za rano identifikovanje ovih stanja i pružanje pomoći kako bi mogli da uče i učestvuju u nastavi. Vaši učenici čak i sami mogu da urade neke jednostavne testove vida i sluha.⁴⁴

⁴³ UNESCO, "Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

⁴⁴ UNESCO, "Priručnik 6: Stvaranje zdravog i bezbednog inkluzivnog okruženja", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

Porodica i zajednica

Porodice i zajednice bi trebalo da budu prva linija zaštite i nege deteta, razumevanja problema sa kojima se dete možda suočava, kao i za preduzimanje aktivnosti na rešavanju ovih problema na održiv način. Najefikasniji način da se spreči nedolično ponašanje je kroz jake, brižne i produktivne porodice i zajednice. Ispod su navedena neka od glavnih razmatranja u vezi sa porodicom i zajednicom koja mogu da odrede da li Vaši učenici idu u školu i kako se tamo ponašaju. *Da li postoji neki drugi faktori u vezi sa porodicom ili okruženjem u Vašoj zajednici, zemlji ili kulturi koji bi mogli da u tiču na dečje prisustvo ili ponašanje u školi?*

Siromaštvo i praktična vrednost obrazovanja. Direktno povezano sa faktorom „potreba za radom“ koji je gore naveden, siromaštvo često utiče na uspeh deteta i ponašanje u školi. Zbog finansijskog tereta siromašni roditelji su često pod pritiskom da obezbede čak i najosnovnije potrepštine za život. Dakle, deca moraju da doprinose prihodu porodice po cenu njihovog obrazovanja i budućeg života. Ovo se događa naročito kada porodice nemaju osećaj da je obrazovanje značajno za njihove svakodnevne živote; stoga oni ne razumeju zašto bi njihova deca trebalo da idu u školu i ne interesuju se za njihovo ponašanje u školi (ponekad ni i kod kuće). Roditelji takođe mogu da misle da lokalna škola ne može da obezbedi kvalitetno obrazovanje i da su veštine koje će njihova deca steći radeći određene poslove vrednije od onih koje će steći u učionici.

Pošto je glavni uzrok siromaštva ekonomске prirode, efikasne strategije za dopiranje do siromašne dece, za njihovo dovođenje u školu i podršku učenju često moraju biti zasnovane na kratkoročnim i dugoročnim ekonomskim podsticajima za dete i njegovu porodicu.

Neadekvatna briga. Zbog potrebe da zarade novac, neki roditelji mogu imati manje vremena da se brinu o svojoj deci. Ponekad mogu biti primorani na to i da se odsele od kuće privremeno ili na duže vremenske periode. Kao rezultat toga, oni mogu ostaviti decu na staranje svojim roditeljima ili drugim ljudima. Ovi roditelji ili staratelji mogu da budu bez znanja, iskustva ili resursa da deci pruže odgovarajuću negu, što može dovesti do bolesti ili gladi. Oni takođe mogu da ne cene obrazovanje kada je novac preko potreban i moguće je da ih neće ni interesovati ponašanje deteta na času. Koje se aktivnosti mogu preduzeti da bi se pomoglo ovoj deci?

- Pozovite roditelje i druge staratelje da posete školu za vreme nekih posebnih dešavanja. Predstavite im rad dece i održite neformalne razgovore ili predavanja o poboljšanju zdravlja dece i ponašanja kroz bolju brigu.
- Kao što je prethodno navedeno, pozovite roditelje i staratelje sa posebnim znanjima i veštinama da ih predstave deci iz Vašeg razreda.
- Podstaknite redovno održavanje sastanaka nastavnik - roditelj/ staratelj na kojima će se diskutovati o napretku učenja dece i na koji način bi bolja briga mogla da poboljša učenje dece, njihovo samopoštovanje i ponašanje.
- Nabavite materijale za brigu o deci od vladinih agencija i nevladinih organizacija, naročito one koji se bave zdravljem i ishranom. Koristite ih u programima edukacije dece o školskom zdravlju ili porodičnom životu i redovno ih dajte deci kako bi ih nosila kući i čitala članovima svojih porodica.
- Uspostavite programe obuke veština roditeljstva u kojima škola i druge lokalne organizacije mogu da pomognu roditeljima i drugim starateljima da poboljšaju svoje roditeljstvo.
- Razvijte partnerstvo sa lokalnim organizacijama socijalne zaštite i uputite na njih decu koja se suočavaju sa naročito teškim porodičnim okolnostima.

Porodica i zajednica: strategija sa Tajlanda

Na Tajlandu škole koriste informacije o postignućima dece tokom učenja, kao i o njihovoj porodičnoj situaciji, kako bi prepoznale decu koju učenje ne zanima ili imaju probleme sa učenjem, često su odsutna, i koja će najverovatnije odustati od školovanja (što se najčešće događa jer njihove porodice ili imaju malo novca ili im je bitnije da su im deca zaposlena nego obrazovana). Kod ove dece je prioritet obuka veštinama pomoću kojih mogu da zarade za život, kao što su tkanje svile i pamuka, šivenje, stolarstvo, poljoprivreda, daktilografija, kompjuterske veštine i tome slično. Ovaj vid obrazovanja povećava prihode porodice dok su deca u školi, a deci pruža umeća kojima se mogu služiti tokom celog života; takođe, ovaj vid obrazovanja utiče i na njihovo samopouzdanje, samopoštovanje i osećaj postignuća. Neka od ove dece su čak osvojila nacionalne ili regionalne nagrade za svoj rad. U nekim školama članovi porodice ove dece služe kao „nastavnici“, učeći decu starim zanatima poput bojenja svile i tkanja tradicionalnih šara. Ovakav vid učešća članova porodice uvećava vrednost škole u očima roditelja i članova zajednice kroz poboljšanje mogućnosti zarađivanja za život i naglašava vrednost održavanja važnih kulturnih tradicija. Takođe, poboljšava komunikaciju između dece i roditelja o dečjem radu i ponašanju u školi, kao i o tome šta budućnost i obrazovanje deteta mogu uneti u porodicu.

Može li slična strategija da postane deo plana i programa Vaše škole?

Konflikt. Neki roditelji, sa novčanim ili drugim problemima (kao što su alkoholizam i zloupotreba droga), mogu iskaljivati svoje nezadovoljstvo na deci, što samo po sebi dovodi do nasilja i zlostavljanja, kao i do pojačanog osećanja neprilagođenosti kod dece. Ovo može doprineti neredovnom posećivanju nastave i lošem ponašanju, pa čak i navesti dete da pobegne od kuće ili iz škole. Tokom krize u Aziji 1997. godine, roditelji jednog tajlandskog dečaka su se svađali oko novca i tukli su ga. Život kod kuće mu je bio loš, te je on uskoro počeo da se povlači u sebe i odbija da učestvuje u nastavi. Prestao je da obavlja svoje zadatke na vreme. Umesto da dečaka kazni, njegova nastavnica ga je zamolila da joj opiše situaciju kod kuće i tako se saznala istina. Rekao joj je da ne razume zašto ga kod kuće tuku; novčani problemi njegove porodice nisu imali ništa sa njim. Nastavnica se svojski potrudila da nahvali dete, pruži mu prilike da se istakne, pa čak i da mu posveti malo dodatne ljubavi i pažnje.

Kad god je to bilo moguće, zamolila bi ga da joj pomogne pre ili posle škole kako bi bio u učionici umesto u destruktivnoj sredini doma.

Njegovo ponašanje se veoma brzo promenilo i počeo je da se ističe u razredu. Nakon što su njegovi roditelji razrešili svoje razmirice, oni sami su videli da detetu dobro ide u školi i pohvalili su ga tokom roditeljskog sastanka.

Diskriminacija. Deca koja potiču iz porodica koje se razlikuju od šire zajednice zbog jezika, religije, kaste ili drugih kulturoloških odlika posebno su pogodne mete za nasilnike, ismevanje, zadirkivanje i slično. Takođe, ugrožena su i deca koja imaju HIV/AIDS. Negativni, diskriminatori stavovi o takvoj deci su možda i najveća prepreka njihovoj inkluziji u školama i onemogućavaju im da učestvuju aktivno, podjednako i s radošću u procesu učenja. Sa negativnim stavovima se možemo sresti na svim nivoima: kod roditelja, članova zajednice, škola i nastavnika, zvaničnika vlasti, pa čak i među samom marginalizovanom decom. Strah, tabui, sramota, neznanje i nedostatak informacija, između ostalog, podstiču negativne stavove prema takvoj deci i njihovoj situaciji. Ova deca su u opasnosti da imaju nisko samopouzdanje, da se sakriju i izbegavaju socijalnu interakciju, ružno se ponašaju u školi i postanu nevidljivi članovi zajednice u kojoj su. Zbog njih se poseban akcenat mora staviti na smanjenje diskriminacije i prihvatanje vrednosti različitosti:

- Raditi sa roditeljima i zajednicom kako bi se školske lekcije i materijali izmenili tako da predstavljaju različite kulture i jezike u zajednici. Ovo će dodatno pomoći zajednici da uvidi da su ti materijali autentični i korisni, a svu decu će ohrabriti da pohađaju školu i složno rade zajedno.
- Koristiti lokalne priče, usmena predanja, istoriju, legende, pesme i slično prilikom razvijanja plana i programa.
- Zbog dece koja ne govore jezik na kom se nastava odvija treba raditi sa bilingvalnim nastavnicima ili drugima koji govore jezik deteta (čak i članovima porodice ili zajednice), kako bi se razvio prikladan plan i program za učenje jezika u učionici.

Kako bi se smanjilo nasilništvo, neophodno je preduzeti niz radnji. Na primer:

- u kratkim intervalima raditi vežbe tokom nastave da bi se deca opustila i da bi im se smanjila napetost;
- povećati količinu kooperativnog učenja u okviru učionice (deca pomažu jedni drugima da uče);
- poboljšati samopouzdanje kod dece dajući svim učenicima više prostora za donošenje odluka; na primer, dozvoliti im da donešu neka pravila u okviru odeljenske zajednice i za njih budu odgovorni;
- povećati odgovornost u okviru razreda kroz uspostavljanje odbora i bliže sarađivati sa roditeljima i lokalnom zajednicom;
- razvijati strategije za rešavanje konflikata među decom, npr. učiti ih veština za rešavanje konflikata poput medijacije i pregovaranja (videti ispod);
- dozvoliti deci da odrede koje disciplinske mere treba izreći siledžijama.

U okviru plana i programa nastavnici se mogu poslužiti glumom ili lutkama kako bi istražili u kojoj meri je siledžijsko ponašanje rašireno i koji su njegovi uzroci, kao i da bi pronašli rešenja za takvo ponašanje kako u školi, tako i van nje. Na primer, nastavnici u Gvajani su pravili lutke i pisali kratke predstave kako bi ilustrovali aspekte zlostavljanja po rasnoj osnovi. Potom su razvili korake koje mogu preuzeti kako bi pomogli deci izloženoj ovoj vrsti nasilja.

Diskusije i debate o osjetljivim pitanjima se takođe mogu koristiti uz priče ili glumu da bi omogućile deci da pokušaju da kažu „Ne!“ samopouzdano, kao i da pronađu pravi jezik protiv siledžija.⁴⁵

UPOZNAVANJE PORODICA VAŠIH UČENIKA

U mnogim školama u Aziji i Pacifiku nastavnici prave profile učenika kao sredstvo za učenje o porodicama iz kojih njihovi učenici potiču. Profil učenika:

⁴⁵ UNESCO. (2004). „Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje“, *Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju*, Bangkok.

- pomaže nastavnicima da prepoznaju razloge zbog kojih učenik možda ne dolazi u školu, neprimereno se ponaša na času ili je u opasnosti da napusti školovanje;
- prikazuje različitost dece u zajednici prema njihovim individualnim karakteristikama, kao i karakteristikama njihove porodice;
- pomaže u planiranju programa za prevazilaženje faktora koji decu isključuju iz škole i podstiču neprimereno ponašanje.

Profil učenika se može napraviti uz pomoć sledećih koraka:

Korak 1: Zajedno sa svojim kolegama razmislite o tome koji su najizraženiji vidovi neprimerenog ponašanja uočenog kod učenika i faktora u okviru porodice ili zajednice koji ih možda izazivaju (poput onih prethodno navedenih). Uključite svaki faktor za koji mislite da bi mogao biti uzrok tome što dete kasni u školu ili odsustvuje iz nje.

Korak 2: Uz pomoć ovih faktora napravite spisak pitanja koja Vam, kada deca na njih odgovore, mogu pružiti uvid u to zašto se ponašaju neprimereno. Sledi spisak pitanja koja se koriste u školama na Filipinima i Tajlandu kako bi se razumela situacija dece sa različitim poreklom i sposobnostima koja ne uče pravilno i možda se osećaju neprilagođeno⁴⁶. **Možete razviti i sopstveni spisak pitanja zasnovan na preprekama za koje mislite da su uobičajene u Vašoj zajednici..**

Diskriminacija

- Kog je pola dete?
- Koliko je dete staro?
- Koje je dete nacionalnosti ili etničkog porekla?
- Kojoj religiji dete pripada?
- Koji je detetov maternji jezik?
- Gde se nalazi detetov dom u odnosu na školu (daljina, vreme putovanja)?
- Koje prevozno sredstvo dete koristi i da li je ono sigurno?

⁴⁶ Primeri dečjih profila iz drugih država, kao što su El Salvador i Uganda se mogu naći u delu: „Sve što nam je potrebno za promovisanje jednakosti u učionici“ koje su sastavili Wendy Rimer et al. Urednice Marta S. Maldonado i Angela Aldave. Creative associates International Inc. USAID/EGAT/WID, Washington DC, 2003

Faktori nivoa razvoja deteta

- Da li dete radi u ili van kuće kako bi pomoglo prihodu porodice ili pomaže u poslovima kod kuće?
- Kakvi su detetovo zdravstveno stanje i uhranjenost?
- Da li dete ima smetnje koje mogu uticati na pristup školskim prostorijama i učinku u školi?

Staranje o detetu: konflikti

- Koliko su stari detetovi roditelji?
- Da li su oba roditelja još uvek živa? Ako nisu, koji roditelj je preminuo?
- Koji nivo obrazovanja ima svaki roditelj?
- Da li se neki član porodice već ispisao iz škole? Zašto?
- Da li su detetovi roditelji još uvek u braku?
- S kim dete živi?
- Koliko ljudi živi u detetovom domaćinstvu?
- Koliko dece ima u tom domaćinstvu (koliko veoma male dece)?
- Ko se primarno stara o toj deci?
- Da li je neki od roditelja ikad migrirao zbog posla?

Siromaštvo i praktična vrednost obrazovanja

- Koje je primarno (glavno) zanimanje roditelja deteta?
- Da li porodica poseduje zemlju od koje prihoduje? Ako da, koliko zemlje?
- Da li porodica obrađuje zakupljenu zemlju? Ako da, koliko zemlje?
- Koji je prosečan mesečni prihod domaćinstva?
- Da li porodica pozajmljuje novac? Ako da, koliko novca, koliko često i kada tokom godine?
- Da li je domaćinstvo član neke grupe za razvoj zajednice?

Korak 3: Sastaviti upitnik koji bi prikupio odgovore na ova pitanja. Upitnik može biti spisak pitanja pored kojih se upisuju odgovori,

a može biti i formalniji obrazac učeničkog profila⁴⁷. Kada je upitnik izrađen, može biti: (a) poslat na kućnu adresu deteta kako bi bio popunjen i vraćen školi ili lideru u zajednici; (b) popunjen od strane nastavnika tokom kućne posete; ili (c) popunjen na osnovu razgovora sa detetom ili roditeljima tokom roditeljskog sastanka ili u nekoj drugoj prilici kada su roditelji prisutni u školi.

Korak 4: Nakon što su upitnici popunjeni i predati, treba napraviti opisnu studiju slučaja za svako dete, koja obuhvata odgovore na data pitanja. Ova studija slučaja će Vam pomoći da identifikujete, povežete i analizirate faktore koji mogu da utiču na detetovo ponašanje i učenje.

Korak 5: Nakon što su studije slučaja izrađene, pažljivo ih proučite kako biste videli koji faktori imaju uticaja na sposobnost deteta da u potpunosti učestvuje u radu u učionici, kao i na njegovo ponašanje. Podvucite ih kako bi se isticali, jer će vam pomoći da ih povežete. U niženavedenom slučaju Aje to mogu biti kulturološke razlike zbog kojih se oseća diskriminisano i inferiorno, zatim siromaštvo, neadekvatna nega, nedostatak pristupa resursima van kruga porodice, loše zdravlje i neuhranjenost. Koristite ove faktore kao početne tačke da biste razvili pozitivne radnje koje će uticati na uzroke izostajanja iz škole ili neprimerenog ponašanja. Aktivno sarađujte sa svojim kolegama, komitetima koji upravljaju školom, roditeljima, liderima u zajednici i lokalnim organizacijama kako bi isplanirali, sprovedeli, pratili i procenili svaku radnju.

⁴⁷ UNESCO. (2004). Priručnik 3: „Obuhvat sve dece u školama i obrazovanju”, *Prihvatanje različitosti: sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju*, Bangkok.

Učenička porodica: Ajin slučaj

Aja pripada etničkoj grupi Hmong koja živi u severnom Tajlandu. Veruje se da ima oko devet godina. Otac joj je preminuo. Majka ima 30 godina i nije se preudala. Ajina majka je nepismena. Njeno glavno zanimanje je uzgoj pirinča na maloj parceli. Ajina baka vodi računa o njoj i njenom petogodišnjem bratu koji ne ide u predškolsku ustanovu. Ajina porodica je veoma siromašna, sa prihodima ispod 500 bata mesečno. Tokom sezone, u vreme kada se ne obrađuju usevi, Ajina majka migrira u Bangkok kao nadničarka. Ajina porodica ne pripada nijednoj grupi za razvoj zajednice i nema pristup resursima zajednice. Polovina Ajinih izostanaka iz škole je opravdana jer je morala da pomaže majci ili baki, a druga polovina je uzrokovana lošim zdravljem. Često pati od akutnih respiratornih infekcija (ARI) i ima blag nedostatak joda. Kada je na času, Aja često spava i ne radi domaći na vreme. Uglavnom deluje odsutno i nezainteresovana je za lekcije ili drugare iz razreda.

Napomena za nastavnike koji rade u velikim odeljenjima: počnite da pravite učeničke profile za onu decu kojoj može biti potrebna posebna pažnja, bilo zbog toga što imaju poteškoća sa učenjem ili se neprimereno ponašaju, ili zbog toga što smatrate da postoji rizik da će početi neprimereno da se ponašaju zbog lične ili porodične situacije. Kasnije sastavite profile ostale dece.

KOMUNIKACIJA IZMEĐU NASTAVNIKA I RODITELJA

Ako želimo da izgradimo pozitivnu vezu sa našim učenicima, onu koja podstiče lepo ponašanje i sprečava neposlušnost, moramo uključiti i roditelje u obrazovanje sopstvene dece. Dva najvažnija faktora koja se povezuju sa lošim ponašanjem i prekidom školovanja su nezainteresovanost roditelja i niska očekivanja. Ako su roditelji uključeni u obrazovanje svog deteta, to će imati pozitivan efekat na njegov uspeh u školi. Dobre strane saradnje s porodicom su:

⁴⁸ Wells, S.E. (1990) *Rizična omladina: identifikacija, programi i preporuke*. Englewood, Colorado. Teacher Idea Press,

- učenici postižu bolje rezultate bez obzira na društveno-ekonomski status, poreklo ili obrazovanje roditelja;
- učenici češće prisustvuju času;
- češće rade domaći zadatak;
- pokazuju pozitivniji stav i ponašanje.⁴⁹

Međutim, da biste Vi mogli da uključite roditelje u obrazovanje njihovog deteta, oni moraju da budu zainteresovani za ono što njihovo dete radi. Istraživanja pokazuju da roditelji sude o nastavniku na osnovu toga koliko on zna o njihovom detetu – pre će saslušati nastavnika ako osete da on poznaje dete.⁵⁰ Zbog toga je upoznavanje deteta i njegove porodice toliko važno za uspostavljanje ovih veza. Takođe, kada se radi o deci koja su često neposlušna, roditeljski sastanak može da pomogne, naročito ako dete pokušava da optuži nastavnika kod kuće, a roditelje u školi.

Obično se roditeljski sastanci održavaju iz jednog od ova četiri razloga:

- a) da bi se razgovaralo o nekoj akademskoj temi, recimo o učenikovom uspehu, ili kako bi se zatražila pomoć roditelja u školi;
- b) da se razgovara o redovnosti dolazaka deteta u školu ili drugim disciplinskim temama;
- c) ako roditelj ima nesto o čemu želi da razgovara;
- d) redovan sastanak u planu i programu.

Iskusni nastavnici vremenom razviju sopstveni stil vođenja roditeljskog sastanka. Mladi nastavnici bi trebalo da naprave plan. U njemu treba da stoji koji će Vam materijali trebati, da li postoje neka ograničenja koja treba prevazići i koje se teme odnose na sve učenike, a koje samo na određenog učenika.⁵¹

⁴⁹ Komunikacija između roditelja i nastavnika, Akademija za profesionalni razvoj. <http://www.mcps.org/iss/Portfolio/Communication/Conferences.ppt> pristup dana 01.12.2005.

⁵⁰ (1997) Reforma srednjih škola i školskog sistema, Promena u školama u Ljajvilu, 1. tom, br. 2 - proleće/leto,

⁵¹ Komunikacija između roditelja i nastavnika, Akademija za profesionalni razvoj. <http://www.mcps.org/iss/Portfolio/Communication/Conferences.ppt> pristup dana 01.12.2005.

Materijali mogu biti:

- Ko treba da bude prisutan i kakvi su njihovi rasporedi?
- Koliko prostora je dostupno?
- Ako neki od roditelja dovedu mlađu decu, da li ćete moći da se pobrinete za njih?
- Koje informacije će Vam biti potrebne iz dnevnika (na primer, odsustvo učenika) kako bi razgovor sa roditeljima bio lakši?
Neki nastavnici pišu dnevnik incidenta kako bi imali uvid u loše ponašanje i koriste ga dok razgovaraju sa roditeljima. Dnevnik može biti koristan ako je dete stalno neposlušno. U dnevnicima stoji: a) ime deteta, b) vreme i mesto incidenta, c) opis ponašanja, d) šta je preduzeto, e) ime osobe kojoj je incident prijavljen i kako je incident prijavljen (pisano ili usmeno), f) imena osoba koje su imale priliku da vide incident, g) ime osobe koja vodi dnevnik, h) faktori koji su do toga doveli, i) potpisi direktora, nastavnika, roditelja i datum.

Neka ograničenja i smetnje koje bi mogle da se nađu na putu sastanku bi trebalo rešiti pre njega. Ovo su neke od tih smetnji, možete li da se setite još nekih?

- Da li će neko paziti na Vaše odeljenje dok ste Vi na sastanku?
- Kako ćete stupiti u kontakt sa porodicama koje nemaju telefon?
- Šta ako razvedeni roditelji odbiju da zajedno dođu na sastanak?
- Neki roditelji ne mogu da nađu prevoz ili imaju obaveze na poslu. Šta možete učiniti da im pomognete kako bi ipak došli ili možda možete Vi da odete do njih?

Još neke važne svari na koje treba obratiti pažnju su:

- Da li učenik treba da bude uključen u sastanak?
- Kako uključiti roditelja u rešavanje problema?
- Koja Vam je dokumentacija potrebna?
- O čemu ćete pričati s roditeljima učenika koji je nadaren, o čemu s roditeljima učenika koji ima problema s učenjem ili ponašanjem?

Dobro pripremljen sastanak ne samo što će Vam olakšati posao, nego će pokazati roditeljima da ste organizovana osoba i da ste izdvojili vreme za to da se pripremite za razgovor o detetu. Kada se pripremate za sastanak, treba da uradite sledeće:

- Pišite roditeljima i zamolite ih da dođu na roditeljski sastanak. Zvučite pozitivno, čak iako ćete pričati o ružnom ponašanju deteta. Na primer: „Džoni je veoma zahtevan učenik. Da li biste mogli da dodete (datum, vreme) da razgovaramo o njegovom uspehu?“
- Napravite spisak materijala koji Vam trebaju za roditeljski sastanak.
- Napravite spisak ljudi koje treba da pozovete.
- Napravite dnevni red roditeljskog sastanka (za svakog učenika) i podelite ga roditeljima kada dođu na sastanak.
- Isplanirajte gde ćete zabeležiti ishod sastanka i plan za budućnost.
- Napravite plan za svakog učenika. Ako je moguće, glavne tačke ovog plana treba da čuju i roditelji, naročito ako treba da nadgledaju njegovu realizaciju ili da dojave nešto nastavniku.

Napomena: Ovi sastanci mogu biti formalni ili neformalni. Ako radite sa velikim brojem učenika i nemate vremena da se sastanete sa svim roditeljima u jednom danu, prvo održite formalne sastanke sa roditeljima problematičnih učenika. Za ostale možete odrediti vreme koje odgovara i Vama i roditeljima. Možete se naći u učionici ili nekoj drugoj školskoj prostoriji, recimo kada roditelji dođu po decu posle škole. Ako idete u kućne posete, onda će sastanak biti kod kuće. Sa roditeljima se možete upoznati i na školskim i drugim društvenim događajima.

NAČINI OHRABRIVANJA

U ovom poglavlju ćemo obrađivati temu Vašeg pozitivnog odnosa sa učenicima, koji se zasniva na razumevanju i saosećanju. Neki uslovi su veoma važni kada se radi o ohrabrvanju pozitivnog ponašanja kao procesa izgradnje dobrog odnosa, a to su:⁵²

- *Održavati pozitivan emocionalan ton u učionici.* Način Vašeg ophođenja prema učenicima će se odraziti na njihovo ponašanje.
- *Obraćanje pažnje na učenika poboljšava pozitivno ponašanje.* Za stariju decu pažnja znači zainteresovanost za njihov život, aktivnosti i interesovanja.
- *Ponašajte se uobičajeno u smislu sprovođenja dnevnih rutina, aktivnosti i grupnog rada jer to čini neočekivane negativne događaje manje stresnim.*
- *Reagujte dosledno u sličnim situacijama, pozitivnim i negativnim, kako biste задржали harmoniju u vezi između nastavnika i učenika i kako biste dobili najbolje rezultate.*
- *Budite fleksibilni, posebno sa starijom decem i adolescentima.* Saslušajte njihove razloge zbog čega nešto ne rade onako kako ste Vi to tražili i dogоворите se o rešenju. Ovo pokazuje da cenite mišljenje Vašeg učenika, što kasnije može da smanji neposlušnost.

⁵² Tekst preuzet i prilagođen iz: The American Academy of Pediatrics, Guidance for Effective Discipline, <http://aappolicy.aapublications.org/cgi/content/full/pediatrics:101/4/723> pristup dana 02.12.2005.

Osim toga, uključivanje učenika u donošenje odluka poboljšava sposobnost moralnog rasuđivanja.

- **Greške su u redu.** Recite đacima: „Učimo kroz greške. I ja pravim greške svakog dana. Hajde zajedno da ih ispravimo!“ Ovo stvara vrstu partnerstva za učenje, zasnovanu na međusobnom poštovanju.
- **Izgradite samopouzdanje.** Podržite samoohrabrivanje. Svaki učenik treba da priča o tome u čemu je dobar, šta god to bilo. Zatim upotrebite njihove odgovore kada planirate čas.
- **Podsetite ih na prošli uspeh.** Ako se učenik oseća neprilagođeno i plaši se neuspeha, pohvalite ga zbog dobre ocene i ohrabrite ga da bude još bolji. Često dodatna nastava ili dodatni domaći zadaci pomažu.
- **Neka učenje ima smisla.** Promenite metod predavanja. Umesto lekcije o geometrijskim oblicima, podelite decu u manje grupe i recite im da pronađu što više oblika po školi za 15 minuta. Pobednička grupa dobija malu nagradu!

Stvaranje pozitivnog okruženja punog podrške za učenje

Šta ćete naučiti:

- važnost pravilnog izvođenja časa;
- kako da okruženje učinite udobnim;
- rutine na času;
- postavljanje pravila i uključivanje roditelja;
- način izvođenja časa koji podstiče dobro i poželjno ponašanje;
- pozitivno ohrabrvanje.

IZVOĐENJE ČASA U INKLUZIVNOJ UČIONICI POGODNOJ ZA UČENJE

Ako želite da se Vaši učenici lepo ponašaju, morate im obezbediti dobru strukturu i organizaciju časa. Kada pomislimo na upravljanje časom, za mnoge od nas to može da znači kontrolisanje učenika ili zabrinutost zbog toga kako ćemo iskontrolisati celo odeljenje. Zapravo, naša reakcija na neposlušnost treba da bude poslednja mera za upravljanje časom. U dobro strukturiranoj učionici pozitivna disciplina skoro da neće prekidati čas. Kako biste stigli na ovaj nivo, treba da sastavite plan za Vaše odeljenje koji ima nekoliko elemenata. Neki od njih su obrađeni u priručnicima 4 i 5 knjige *Stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za učenje*, koju je objavio UNESCO u Bangkoku. Ostalima ćemo se baviti ovde.

Prvi korak je da odlučimo šta zapravo podrazumevamo pod terminom „upravljanje učionicom“. To se odnosi na procedure, strategije i metode davanja uputstava koje nastavnici koriste kako bi okruženje bilo pogodnije za lakše učenje, kao i za razvijanje i usmeravanje ponašanja i aktivnosti individualnih učenika i grupa učenika u njemu. Stoga efikasno upravljanje učionicom uzrokuje povoljno okruženje za učenje što se tiče dece, ali i za predavanje, što se tiče nas. Ako ne upravljamo učionicom na dobar način,

može doći do haosa. Učenici ne znaju šta od njih očekujemo, ne razumeju kako treba da se ponašaju niti kako da reaguju, ne znaju gde su granice, niti kakve su posledice za neposlušnost. Zbog toga je ovo jedna od najvažnijih, ali i najtežih veština koje nastavnik mora da nauči. Čak se i iskusni profesori ponekad nađu pred učenikom ili razredom koji njihove veštine stavlja na probu i primorava ih da nađu nove načine da se izbore sa situacijom na času. Učionica je mesto gde učenici dolaze da nešto nauče. Zbog toga je najvažnije stvoriti bezbedno i uredno okruženje koje dozvoljava svakom učeniku da ostvari svoj potencijal.

KAKO UČINITI OKRUŽENJE UDOBNIM ZA UČENJE

Da li ste se ikada našli u sobi gde je gužva bila prevelika ili je soba bila pretrpana nameštajem? Kako ste se isprva osetili? Da li su se Vaša osećanja kasnije promenila? Kada bismo ušli u takvu sobu, bili bismo iznenadeni, ali kada bismo pokušali da radimo u takvom okruženju, preovladala bi negativna osećanja. Postali bismo isfrustrirani ili ljuti, ili bismo hteli da se povučemo kako ne bismo naletali jedni na druge ili se saplitali preko nameštaja.

U učionici u kojoj fizički prostor nije dobro organizovan naši učenici će se isto ovako osećati. Neće nas slušati jer je to reakcija na frustraciju ili strah. Ali, ako dobro organizujemo prostor u učionici, sprečićemo ovakvo ponašanje, a i mnogo čemo više postići u toku časa.

Kao što je to slučaj sa svim aspektima upravljanja učionicom, i prostor zavisi od Vaših želja, ali takođe i od toga šta Vaši učenici žele. Možda ono što Vama prija ne čini Vaše učenike zadovoljnim. Na početku godine organizujte učionicu i pitajte decu da li im se dopada. Još bolje, podelite ih u grupe, a zatim zamolite svaku grupu da pažljivo razgleda učionicu i nacrti kako bi htela da bude organizovana. Iskoristite njihove ideje kako biste dizajnirali raspored koji odgovara lično njima. Nakon jedne do dve nedelje ponovo ih pitajte da li im odgovara. Ako žele, iznova napravite promenu. Možete da preuređite učionicu ponovo ukoliko osetite da Vašim učenicima postaje dosadno u njoj.

Evo nekoliko stvari na koje treba obratiti pažnju kada se radi o organizaciji prostora u učionici.⁵³ Ovo nije konačan spisak. Mozete li da se setite još nečega?

Svi učenici su Vam u vidnom polju. Kako biste mogli da nadgledate ponašanje učenika i njihov rad, morate sve da ih vidite u svakom trenutku. Takođe bi trebalo da imate pogled na vrata sa svoje katedre. I Vaši učenici treba bez smetnji da vide Vas.

Svi imaju svoje mesto, ali nije gužva. U razredu sa mnogo učenika prostor je pravi luksuz. Kako biste iskoristili sav prostor na dobar način, probajte ove tri strategije. Prvo uklonite nepotreban nameštaj. Koristite prostirke umesto klupa. Koristite police koje su fiksirane na zidu za materijale koji su često potrebni učenicima. Ako je moguće, svoje stvari i nastavna sredstva za časove koje trenutno ne koristite držite u zbornici ili negde drugde van učionice. Ako Vam ne treba velika katedra, tražite manju.

Drugo, budite kreativni dok predajete i učinite učioniku interaktivnom kako biste smanjili osećaj prenatrpanosti. Probajte da predajete samo deo časa, recimo 20 minuta od 60, a ostatak časa se fokusirajte na bitne teme ili koncepte, npr. pričanje o geometrijskim oblicima umesto da im date previše informacija odjednom. Toliko vremena je i granica punе dečje pažnje. Posle toga, podelite decu u grupe kako bi mogli da razgovaraju sa manjim brojem ljudi. Nikada ne pravite grupe dečaci/devojčice. Dajte svakoj grupi sličnu aktivnost: recimo, jedna grupa treba da nađe što više okruglih objekata, a druga četvrtastih. Pri kraju časa neka svaka grupa ispriča šta je naučila.

Treće, koristite prostor van učionice što je češće moguće. Školsko dvorište sadrži dosta mogućnosti za učenje. To je učionica na otvorenom u kojoj deca mogu da istražuju kao deo nastave, a mnogo je zabavnije nego u zagušljivoj učionici. Deca ovde razvijaju kognitivne i društvene veštine. Takođe, školsko dvorište je promena u uobičajenoj praksi gde deca mogu da uče o saradnji,

⁵³ Preuzeto i prerađeno iz: Classroom Management - Managing Physical Space, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-space.html pristup dana [20.10. 2005.]

ličnoj svojini, poštovanju i odgovornosti.⁵⁴ Različiti delovi dvorišta mogu da odgovaraju učenju različitih predmeta. Na primer, za lekciju o geometrijskim oblicima deca mogu napolju da traže oblike o kojima su učili. Zatim, svi sedaju ispod drveta i beleže šta su našli; Vi nadgledajte šta rade. Deset minuta pred kraj časa svi uđu unutra i razgovaraju o tome šta su našli.

Nameštaj. Ako imate dovoljno prostora, razmislite o tome da drugačije rasporedite stolove svojih učenika – na primer, u obliku potkovice za diskusije, u kvadrat za grupni rad, a po redovima za testiranje i samostalan rad. Ali, pazite da kroz učionicu može da se prolazi bez prepreka; treba da imate prostora za prolaz, a da nikoga ne ometate. Ako su Vam potrebni posebni odeljci, napravite ih od stolova, polica i tepiha. U slučaju da Vam treba više prostora ili mesta gde biste kačili radove svojih đaka, možete koristiti delove ormana ili asure. Asure koje vise mogu da posluže kao dodatni zid.

Centri za rad. Aktivnosti koje obavljaju jedan ili više učenika različitim tempom mogu da se obavljaju u centru. Ako je u učionici, centru treba manji prostor i mesto za odlaganje alatki, materijala i uputstava. Ako je učionica puna, centar može biti i negde izvan nje. Deca treba da ponesu sve što će koristiti u centru.

Materijali za rad i nastavna sredstva. Knjige i ostali materijali treba da stoje negde gde su lako dostupni. Pribor (krede, lenjiri, papiri, boje i makaze) takođe treba da bude odložen tako da deca mogu da ga koriste, ali tako da ne smeta nikome i ne zauzima puno prostora.

Učenički radovi. Skupljanje i čuvanje radova može veoma brzo da postane opterećenje ako se radi neplanski. Neki nastavnici koriste fascikle za svakog učenika, ponekad i fascikle koje su sami učenici napravili. Bilo bi dobro imati i prostor za izlaganje radova na zidu. Radovi mogu da se kače čiodama, lepljivom trakom ili heftalicom. Ovi radovi su i ukras učionice kako bi svima bilo priyatnije.

⁵⁴ Malone, Karen and Tranter, Paul. "Children's Environmental Learning and the Use, Design and Management of Schoolgrounds," *Children, Youth and Environments*, Vol. 13, No. 2, 2003.

Uključite đake. Učenici mogu da Vam pomognu u pravljenju rasporeda u učionici. Neka kače svoje radove, prave oglasne table ili slažu papire na kraju časa – na taj način će razviti i osećaj odgovornosti. Takođe, učenici mogu da pomognu i kod rešavanja problema prostora; ako se desi da se svi sudaraju ili raspored sedenja nije odgovarajući, pitajte ih da li mogu da predlože neka rešenja.

Napomena: Dobra disciplina i razvijanje pozitivnog ponašanja se mnogo lakše uče u učionici gde su aktivnosti i prostor uređeni i strukturirani, naročito ako su uređenost i strukturiranost aktivnosti i prostora rezultat Vaše saradnje sa učenicima.

USPOSTAVLJANJE RUTINE U UČIONICI

Kada razvijemo rutine, smanjuje se prilika za neposlušnost jer učenici znaju šta se od njih očekuje. Takođe, dogovor oko načina rada sprečava pogrešno tumačenje ponašanja nekog deteta. Na primer, ako neko dete ne zna da treba da reže olovku tek na kraju časa, zna da barem treba da se javi pre nego što to uradi. Osim toga, ako učenici znaju šta je dogovor u vezi sa izvršenjem nekog zadatka, lakše će ga obaviti uredno i pravilno. Sastavite planove za ove aktivnosti kako biste upotrebili fizički prostor koji imate na raspolaganju i kako biste razvili svoj stil upravljanja, o čemu ćemo pričati kasnije. Ako neka rutina nije efikasna, neka Vam učenici pomognu da je promenite. Evo nekih rutina koje možete usvojiti zajedno.⁵⁵ Možete li da smislite još neke?

Kretanje. Isplanirajte kako se ulazi i izlazi iz učionice, a takođe i kako se menja raspored nameštaja u učionici u zavisnosti od toga koji se čas održava; na primer, kako je učionica raspoređena kada je test u toku, a kako kada se radi u grupama. Takođe, obratite pažnju i na potrebe Vaših učenika, kao što su pribavljanje materijala za rad, boja za likovno ili rezanje olovke.

„Spontani“ zadaci. Ovi zadaci su beleženje prisutnih

⁵⁵ Preuzeto i prerađeno iz: Classroom Management - Managing Physical Space, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-space.html pristup dana 20.10. 2005.

ili skupljanje papirića po učionici. Najbolje je da učenici pomognu pri obavljanju ovih zadataka, naročito oni za koje smatrate da im treba pažnja. Možete to povezati i sa lekcijom – na primer, neka učenik izračuna procenat đaka koji su se pojavili na času matematike.

Materijali i prelazi s jedne na drugu aktivnost. Kada postoji dogovor oko deljenja, skupljanja i čuvanja materijala, dežurni učenici mogu brzo da ga sprovedu. Ako su papiri koji su Vam potrebni za čas unapred sređeni, možete bez problema da napravite prelaz (tranziciju) sa jedne aktivnosti na drugu. U rasporedu treba da stoje potrebni materijali za svaki dan, tako da deca znaju šta da pripreme za neku vežbu i šta da spakuju.

Grupni rad. Grupni rad podstiče saradnju tokom učenja. Tako deca uče da rade zajedno i usvajaju dobre strane timskog rada. Svaki član grupe treba da ima svoje zaduženje; takođe, treba voditi računa da vremenom svaki učenik ima priliku da se oproba u različitim zaduženjima. To mogu biti: pomagač, merač vremena, izveštač, snimač, motivator, ispitivač, menadžer materijala ili šef.

USPOSTAVLJANJE PRAVILA U UČIONICI ZA UČENIKE I RODITELJE

Svaka učionica mora da ima svoja pravila kako bi dobro funkcionsala. Pomenuta pravila se ponekad zovu i „očekivanja“ ili „standardi ponašanja“.

Ova pravila variraju u zavisnosti od toga šta sam nastavnik smatra ispravnim. Način na koji se radi sa učenicima na času, uključujući i rutine i pravila, zavisi dosta od toga kako mi sami smatramo da deca najbolje uče. Jedno od ekstremnih verovanja je da su deca pasivni receptori znanja i da moraju u potpunosti da se povinuju sistemu kako bi napredak bio vidljiv. Nastavnici koji u to veruju postaviće stroga pravila s naglaskom na rutine i standarde. Neki, pak, veruju da su deca aktivni, pozitivni i motivisani mislioci. Stoga će oni deci davati puno izbora.⁵⁶ Pri razvijanju pravila i rutina u učionici zajedno sa učenicima treba da nađemo „zlatnu sredinu“ koja će biti dovoljno fleksibilna da se prilagodi raznim situacijama u učionici.

⁵⁶ Mayerski, Fran. The Metamorphosis of Classroom Management. Mid-continent Research for Education and Learning. <http://www.mcrel.org/pdfconversion/noteworthy/learners%5Flearning%5Fschooling/franm.asp>

Pravila često pomažu i u predviđanju i sprečavanju problema u ponašanju ili drugih teškoća koje se mogu javiti. Neki saveti kojima se treba voditi pri utvrđivanju pravila su:

- Postavite nekoliko pravila koja ističu primereno ponašanje. Ni Vi ni đaci nećete zapamtiti neku dugačku listu. Zalepite pravila negde gde svi mogu da ih vide.
- Razmislite o tome da napišete pravila za određene prilike kako bi čas glatko tekao, kao na primer:
 - a. šta se radi na početku i na kraju školskog dana, kada se beleže prisutni i šta deca smeju da rade tokom ovog vremena, a šta ne;
 - b. kako se koriste materijali i oprema;
 - c. kako se pita za dozvolu kada nam nešto treba ili kada nešto nije u redu (na primer, kada dete mora da obavi nuždu ili zareže olovku);
 - d. raspored sedenja za individualni i grupni rad;
 - e. kako se postavljaju pitanja.
- Birajte ona pravila koja podstiču uspešno učenje i održavaju učionici urednom. Igranje tokom časa ili žvakanje žvake verovatno ne usporavaju učenje u bitnijoj meri, osim ako ne ometaju druge.
- Nemojte postavljati pravila koja Vi sami nećete ili ne možete da poštujete.
- Neka pravila budu lako razumljiva. Treba ih formulisati tako da predstavljaju poželjna ponašanja. „Ruke i noge držite na svojoj strani stola“ je mnogo jasnije od „Nema udaranja“.
- Neka Vaša pravila budu odobrena od strane ostalih u školi. Ako učenici nauče nešto na Vašem času, a to ne smeju kod drugih profesora, pokušaće da testiraju granice da vide dokle smeju da krše pravila.
- Pre svega uključite sve učenike u uspostavljanje pravila. Možete im reći nešto poput „možete da radite šta god vam prija ukoliko to ne smeta drugima – nastavniku ili ostalim učenicima“. Kada govorite o ličnim pravima, pitajte decu šta smatraju da je u redu, a šta nije kada se radi o kršenju tuđih prava. Neka pravila koja usvojite čuvaju prava svih prisutnih, a uspostavite i posledice za one koji ih krše.

Zapamtite da ove posledice moraju da imaju za cilj da dete nešto nauči i da imaju smisla s obzirom na pravilo koje je prekršeno, tj. da budu u interesu i deteta i ostatka razreda. Zatim zamolite učenike da napišu „ustav“ za učionicu ili „listu pravila“ i da je okače na vidljivo mesto. Mogu i da se potpišu, pa su time obavezni da poštuju svoja pravila. Neposlušnost će postati manji problem kada učenici imaju osećaj da su obvezani da ne krše svoja pravila i da treba da upražnjavaju pozitivna ponašanja.

- Vratite se ovim pravilima s vremena na vreme da proverite da li ih treba menjati ili dopuniti. Ukoliko neka pravila više nisu potrebna, pohvalite učenike.

Uključivanje roditelja

Pravila su najefikasnija ako su im svi posvećeni – nastavnici, roditelji i učenici. Neke škole imaju nešto kao „ugovor“ sve tri strane. Ovo je kao saglasnost da svaka od ove tri članice ima odgovornosti koje preuzima na sebe. Tekst ovog ugovora može izgledati kao u primeru koji sledi.⁵⁷ O njemu se može pričati i na roditeljskim sastancima. Da li biste mogli da prilagodite ovaj ugovor i iskoristite ga kako bi promovisali dobro ponašanje?

⁵⁷ Education World, *Creating a Climate for Learning: Effective Classroom Management Techniques*. http://www.education-world.com/a_curr/155.shtml pristup dana 06.10.2005.

Kao roditelj/staratelj, ja ču:

- poštovati i podržavati svoje dete, nastavnike i školu;
- podržati školske disciplinske mere i pravila u učionici mogu deteta;
- obezbediti mirno i dobro osvetljeno mesto u domu za učenje i nadgledati izradu domaćeg zadatka;
- dolaziti na roditeljske sastanke i otvorena vrata;
- razgovarati sa detetom o školskom danu i aktivnostima;
- pratiti koliko vremena moje dete provodi u gledanju televizije ili u ostalim aktivnostima koje mogu da ometaju njegovo učenje;
- asistirati u učionici barem jednom u polugodistu;
- čitati sa detetom barem deset minuta dnevno ili će dete čitati meni.

Kao učenik, ja ču:

- nastojati da što bolje radim svoje zadatke;
- biti ljubazan i pomagati svojim drugovima iz razreda;
- imati poštovanja prema sebi, nastavniku, školi i drugima;
- poštovati pravila u učionici i u školi;
- poštovati tuđu imovinu time što neću krasti ili uništavati materijalne vrednosti škole;
- dolaziti na čas spremam sa urađenim domaćim zadatkom i potrebnim priborom;
- imati veru u sebe da mogu da naučim više;
- provoditi barem 15 minuta dnevno u učenju ili čitanju kod kuće;
- razgovarati sa roditeljima o školi i školskim aktivnostima.

Kao nastavnik, ja ču:

- poštovati svako dete i njegovu porodicu;
- koristiti vreme za učenje na najbolji mogući način;
- osigurati bezbedno i udobno okruženje za učenje;
- pomoći svakom detetu da dostigne svoj puni potencijal;
- davati primeren i osmišljen domaći zadatak;
- pomagati roditeljima koji nisu u mogućnosti da rade sa decom;
- primenjivati pravila jednako i dosledno;
- učenicima i roditeljima ču otvoreno davati ocene napretka i postignuća učenika;
- koristiti specijalne aktivnosti na času kako bi čas bio što prijatniji;
- ispoljavati profesionalan i pozitivan stav.

Sada ćemo se svi zajedno potruditi da ispoštujemo ovaj ugovor.

U potpisu:

Potpis roditelja/datum

Potpis učenika/datum

Potpis nastavnika/datum

STANDARDI PONAŠANJA I DOBROG RUKOVODENJA UČIONICOM

Pravila na času su tu da postave standard ponašanja za naše učenike, ali i mi kao nastavnici moramo imati sopstvene standarde. Na kraju krajeva, mi smo važan uzor za svoje učenike.

- Treba da stavimo učenicima do znanja kakvo ponašanje očekujemo na času i da o ovome redovno diskutujemo.
- Moramo da obavestimo administraciju, ostale nastavnike i roditelje o svojim pravilima u učionici kako bi svi mogli da prate ponašanje dece i kako bi se izbeglo suprotstavljanje pravilima.
- Sva pravila se moraju primenjivati dosledno, bez favorizovanja.
- Moramo biti svesni šta se dešava van časa, a naše praćenje situacije mora biti iz preventivnih razloga i suptilno.
- Ne smemo se ljuditi ili gubiti samokontrolu, već moramo biti uzor lepog ponašanja i poštovanja pravila za svoje učenike.
- Kada treba da uvedemo red, metoda disciplinovanja je fokusirana na loše ponašanje, a ne na učenika, čije dostojanstvo je veoma važno.
- Potrebno je da ohrabrujemo učenike da paze na sopstveno ponašanje, na primer vođenjem dnevnika o zajedničkim aktivnostima sa drugima. Oni treba da posmatraju i ponašanje drugih, što takođe treba da se odvija sa poštovanjem.
- Kada predajemo, nikada ne treba da koristimo nejasne izraze. Aktivnosti treba da su jasno navedene i sprovedene, sa što manje prekida.

Neke osobine koje učenici cene kod nastavnika i koje treba da negujemo u sopstvenom karakteru su:⁵⁸

Biti fer. Učenici smatraju da je fer odnos najvažnija karakteristika

⁵⁸ Preuzeto i prerađeno iz: Important Traits for Teachers, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-trait.html pristup dana 28.11. 2005.

nastavnika. Kada se zadaju zadaci, rešavaju problemi, kada se nekome pomaže ili kada se neki učenik bira da pomogne nastavniku ili za nešto posebno, moramo biti fer i odnositi se jednakо prema svima.

Humor. Važno je ostati veseo sa učenicima.

Poštovanje. Važno je poštovati osećanja i prava svojih učenika.

Lepo ponašanje. Jos jedan vid poštovanja.

Otvorenost. Učenici treba da shvate da je i nastavnik osoba. On treba jasno da iskaže svoja osećanja i šta ih je izazvalo.

Aktivno slušanje. Kada Vam učenik nesto ispriča, Vi na to odgovorite. Morate da mu pokažete da ste ga saslušali i dali mu priliku da, recimo, ispravi nesporazum. Možete ponoviti njegove reči ili govorom tela pokazati saosećanje.

Koliko se pridržavamo ovih pravila ponašanja i kako upravljamo časom zavisi samo od nas i našeg ličnog stila upravljanja u učionici.

Aktivnost: Profil rukovođenja u učionici?⁵⁹

Vaš stil upravljanja u učionici će odrediti u kojoj meri umete da komunicirate sa učenicima, da li možete sa njima da izgradite pozitivnu vezu i koliko će oni od vas naučiti. Takođe će imati efekta na to kako će se deca ponašati i kako će reagovati na disciplinu, tj. da li ćete pre upotrebiti pozitivne ili negativne disciplinske mere umesto da pomognete detetu da nauči šta zapravo treba da radi. Da biste videli kojoj grupi pripadate, pažljivo pročitajte svaku izjavu. Zatim odgovorite da li se slažete sa ovom izjavom ili, još bolje, zapišite šta zapravo radite.

⁵⁹ Developed based on: Teacher Talk. What is your classroom management profile? <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/what.html> [accessed online on 10/6/2005]

Osobina	Slažem se	Ne slažem se
1. Verujem da u učionici treba da bude tišina kako bi deca učila.		
2. Mislim da sedenje na klasičan način, u redovima, pomaže učenju i smanjuje neposlušnost.		
3. Ne volim da me prekidaju dok predajem.		
4. Mislim da sedenje na klasičan način, u redovima, pomaže učenju i smanjuje neposlušnost.		
5. Moji učenici retko rade nešto drugo na času, jer treba da se koncentrišu na nastavu.		
6. Ako se učenik ne ponaša lepo, kazniću ga bez dalje rasprave.		
7. Ne prihvatom izgovore za loše ponašanje kao što su kašnjenje ili neurađen domaći.		
8. Zavisno od toga šta se na času radi, nameštaj u mojoj učionici je često drugačije raspoređen.		
9. Bitno mi je i šta moji učenici uče i koliko dobro..		
10. Moji učenici znaju da smeju da me prekinu ako imaju važno pitanje.		
11. Hvalim učenike kada je to primereno i ohrabrujem ih da budu još bolji.		
12 Učenicima dajem projekte kao vežbu ili im tražim da sami osmisle projekat. Kasnije pričamo o tome šta su naučili i šta još treba da douče.		
13. Uvek im objasnim zašto su neka pravila postavljena.		
14. Kada se dete ne ponaša primereno, ja ga ljubazno, strogo opomenem. Dobro razmislim pre nego što ga disciplinujem.		
15. Verujem da učenici najbolje usvajaju znanje kada nešto rade na svoj način, tj. kada rade ono što osećaju da umeju dobro da rade.		

Osobina	Slažem se	Ne slažem se
16. Meni je dobro emocijonalno stanje mojih učenika važnije od kontrole. Želim da me deca vide kao prijatelja.		
17. Neki učenici žele da uče, ali se čini da druge nije briga.		
18. Ne planiram kako će disciplinovati neko dete. Uradim što mi prvo padne na pamet u dатој situaciji.		
19. Ne želim da nadgledam ili opominjem decu, jer to može da ih povredi.		
20. Ako učenik ometa čas, ja obratim pažnju na njega, jer sigurno ima nešto bitno da doda.		
21. Ako učenik zatraži da izđe iz učionice, ja to uvek poštujem.		
22. Ne želim da namećem pravila svojim učenicima.		
23. Koristim materijale koje sam koristio i ranije kako ne bih morao da pripremam čas.		
24. Izleti ili posebni projekti nisu mogući. Nemam vremena da ih planiram.		
25. Ponekad pustim film ili prezentaciju svojim učenicima umesto lekcije.		
26. Mojim đacima često luta pogled po učionici i kroz prozor.		
27. Ako čas počinje rano, moji đaci mogu da uče na miru ili da pričaju tiko.		
28. Retko disciplinujem učenike. Ako neko sa zakašnjanjem doneše domaći zadatak, to nije moj problem.		

Saberite broj izjava sa kojima se slažete od 1-7, pa 8-14 i 15-21, a zatim 22-28. Za koju grupu ste imali najviše pozitivnih odgovora? Ovo će pokazati Vaš stil vođenja časa, mada nemojte biti iznenađeni ako imate i karakteristike nekog drugog stila.

1-7 predstavljaju **autoritarni stil**. „Ja sam nastavnik i radićemo kako ja kažem“. Ovaj stil je dobar za strukturu časa, ali ne motiviše učenike i ne pomaže im da postave sopstvene ciljeve. Učenici nemaju slobodu da nešto predlože jer smatraju da nemaju nikakvu moć.⁶⁰ Slušaju nastavnika na uštrb svoje slobode.

8-14 su **autoritativne karakteristike**, ali ovakav stil predlaže saradnju: „Hajde da radimo zajedno“. Postoje granice, ali su pravila objašnjena i učenici imaju slobodu u okviru tih granica. Autoritativen profesor uči decu da se oslanjaju sami na sebe i da budu sposobni. Nastavnik ih motiviše i češće će ih voditi kroz projekat nego im naređivati.⁶¹

15-21 oslikavaju veoma **opušten stil**. „Kako god vi hoćete“. Ovakav nastavnik ne očekuje mnogo od učenika i prihvata njihove impulse i radnje, često bez nadzora. Nastavnik ne želi da povredi osećanja deteta i neretko ima problema da nešto zabrani ili sproveđe pravilo. Iako učenici vole ovakovog predavača, to može dovesti do manjka samokontrole i sposobnosti kod učenika. Učenicima će biti veoma teško da usvoje prihvatljivo ponašanje ako nastavnik sve dopušta, a takođe će biti i manje motivisani jer se od njih mnogo i ne traži.⁶²

Na kraju, 22-28 se odnose na stil indiferentnog nastavnika. „Radite sta hoćete“. Ovakav nastavnik nije u potpunosti prisutan u učionici. Ne traži puno od dece i nije naročito zainteresovan za svoj posao. Takođe, smatra da je spremanje časa nebitno ili nepotrebno. U ovakovom okruženju učenici ne vežbaju komunikacione veštine. Takođe im manjkaju samokontrola i motivacija, jer nema discipline niti se od njih mnogo traži.⁶³

⁶⁰ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/authoritarian.html>

⁶¹ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/authoritative.html>

⁶² <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/laissez.html>

⁶³ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/indifferent.html>

Ako još uvek niste sigurni koji stil odgovara Vašem, pitajte kolegu, asistenta ili starijeg učenika da li bi mogao da Vas posmatra par dana. Neka pročitaju napred navedenu listu pitanja i pomognu Vam da odlučite koji stil najviše liči na Vas. Kako Vaš stil utiče na ponašanje Vaših učenika? A na njihovu motivaciju? Kako Vaš stil utiče na Vaše metode disciplinovanja i kako učenici reaguju na Vas? Da li mislite da možete da se poboljšate? Probajte da promenite stil ili neke karakteristike pomenute gore i posmatrajte kako učenici postaju motivisani, a Vama postaje lakše da predajete. Vodite dnevnik promena koje napravite; analizirajte da li je sada lakše upravljati odeljenjem i na koji način Vaši učenici vežbaju dobra ponašanja i međuljudske veštine.

DAVANJE POZITIVNOG PODSTICAJA

Pozitivna disciplina je način na koji možete preduprediti loše ponašanje tako što ćete nagraditi pozitivna ponašanja. Ona polazi od verovanja da će se nagrađeno ponašanje ponoviti. Najvažniji deo pozitivne discipline je pomoći detetu da ispunji očekivanja nas odraslih i podsticanje pozitivnih socijalnih veza, samodiscipline i samopouzdanja. Ponašanja koja želite da ohrabrite moraju biti jasna Vašim učenicima i morate smisljeno da im prenesete ovakve navike. Neke strategije za ohrabrvanje pozitivnog ponašanja su:

Dajte pozitivne izjave. „Vidi koliko si tačnih odgovora dao! Hajde da probamo još više sledeći put!“

Slušajte pažljivo i pomožite učenicima da nauče kako da izražavaju svoja osećanja, a ne da se umesto toga ružno ponašaju.

Neka Vaši učenici imaju prilike da naprave izbor; pomožite im da razumeju posledice svog izbora.

Ohrabrujte poželjna ponašanja pohvalama, a ignorišite male greške.

Budite uzor željenog ponašanja, komunikacije s poštovanjem i rešavanja konflikata saradnjom (o čemu će biti reči kasnije).

Koristite primeren govor tela: osmehujte se, klimajte glavom i

gleđajte direktno u dete.

Spustite se na njihov nivo (u fizičkom smislu) kada se radi o mlađoj deci. Sagnite se, kleknite ili sedite.

Osvežite okruženje. Sklonite objekte koji odvlače pažnju - ako ste koristili igračke koje Vam sada ne trebaju, sklonite ih. .

Pozitivno usmerite ponašanje - Učenik koji se igra loptom treba da čuje: „Možeš posle časa da se igraš loptom napolju“.

Nadamo se da ste naučili dosta iz ovog dela i da ste odlučili da isprobate neke nove stvari u svojoj učionici. Naučili smo da je učionica kojom se dobro upravlja i koja ohrabruje pozitivno ponašanje mesto gde:

1. Vi znate šta želite, a šta ne;
2. pokazujete i govorite učenicima šta želite, a šta ne;
3. priznajete kada dobijete ono što želite;
4. kada dobijete nešto drugo, reagujete brzo, primereno i pozitivno.

Međutim, u tom procesu je potrebno:

1. da su vaša očekivanja jasna;
2. da je predavanje učenicima zanimljivo;
3. da Vaši učenici vide svrhu i vrednost onoga što se uči;
4. da ih učite konceptima i veštinama koji su u vezi sa učenikovim iskustvom i koji imaju smisla u njegovom svakodnevnom životu;
5. da Vaše strategije predavanja variraju; učenicima može postati dosadno, čak i kad je tema zanimljiva, ako stalno koristite iste nastavne metode.

Neki važni načini na koje možete stvoriti okruženje pogodno za razvoj pozitivnog ponašanja kod svojih učenika uključuju i sledeće:⁶⁴

1. Neka Vaša očekivanja po pitanju ponašanja budu visoka,

⁶⁴ Cotton, Katherine, Schoolwide and Classroom Discipline, School Improvement Research Series. Iclose-Up #9. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html> pristup dana 06.10.2005.

kako za učenike, tako i za Vas.

2. Uspostavite jasna pravila i postupke, naučite učenike kako da ih slede; mlađe učenike naročito često podučavajte, vežbajte, podsećajte na ta pravila.
3. Jasno stavite učenicima do znanja koje su posledice dobrog i lošeg ponašanja.
4. Sprovodite pravila blagovremeno, primereno i podjednako od prvog dana u školi.
5. Radite na tome da decu naučite samodisciplini i posvetite vreme tome da ih tim veštinama i naučite.
6. Aktivnosti i predavanja se odvijaju brzo, a prelazak s vežbe na vežbu treba da bude gladak i neprimetan.
7. Nadgledajte aktivnosti i ohrabrite učenike u vezi sa njihovim ponašanjem.
8. Dajete deci priliku da dožive uspeh na planu učenja i druženja.
9. Kada prepoznate učenike koji pate od manjka samopouzdanja, radite sa njima i pomozite im da steknu veru u sebe.
10. Učite decu da sarađuju kroz grupni rad kad god je to moguće.
11. Ponekad se našalite kada je to primereno kako bi učenici zainteresovani, a napetost na času popustila.
12. Uklonite materijal koji bi mogao da odvuče pažnju učenika.
13. Vaša učionica treba da je udobna i lepa, u njoj treba da osećaju prijatno i roditelji, i đaci i Vi.

Kako se nositi sa problematičnim učenicima?

Šta ćete naučiti:

- kako da Vaše tehnike pozitivne discipline postanu efikasne;
- saveti za pozitivnu disciplinu;
- kako da se služite pozitivnim i negativnim posledicama;
- pažljivo sa „čoškom“;
- rešavanje konflikata;
- tehnike pozitivne discipline za svaki uzrast;

KAKO DA VAŠE TEHNIKE POZITIVNE DISCIPLINE POSTANU EFIKASNE

Ako se neki učenik loše ponaša, potrebne su tehnike koje na pozitivan način deluju da ovakvo ponašanje prestane. Kao što smo naučili, neposlušnost prodrazumeva ona ponašanja koja stavljavaju dete ili drugu decu u opasne situacije, ne poštuju naša očekivanja ili ometaju pozitivnu društvenu komunikaciju i samodisciplinu. U ovom poslednjem poglavlju pričaćemo o tome kako da smanjite neposlušnost ili da je u potpunosti sprečite. Koju god tehniku da korisitite, ona se uvek može poboljšati.⁶⁵

- Kada i Vi i učenik razumete šta je problematično ponašanje i koje su njegove posledice, učenik zna šta sledi nakon takvog ponašanja.

⁶⁵ Tekst preuzet i prilagođen iz: The American Academy of Pediatrics, Guidance for Effective Discipline, <http://aappolicy.aapublications.org/cgi/content/full/pediatrics:101/4/723> pristup dana 02.12.2005.

- Kada Vi reagujete tako što mu ukazete na posledice odmah nakon situacije u kojoj se loše ponašao (nemojte čekati ili ostavljati reakciju za kasnije).
- Kada su posledice dosledne svaki put kada se isti problem ponovi.
- Kada mirno i saosećajno izložite šta će se desiti.
- Ako objasnite deci zašto se nešto dešava kada se ponašaju na određeni način, možete poboljšati njihovo generalno razumevanje i poslušnost prema odrasli

SAVETI ZA POZITIVNU DISCIPLINU

Do potrebe za disciplinovanjem u stvari ne mora ni da dođe. Dobra disciplina u velikoj meri podrazumeva izbegavanje problematičnih situacija ili rešavanje situacija pre nego što izmaknu kontroli. Kako? Evo deset vrednih saveta. Neki su novi, dok su neki pomenuti ranije, ali su u narednom delu svi detaljnije objašnjeni.^{66,67}

1. **Budite sigurni u sebe, nemojte lako grešiti.** Kao što smo pomenuli ranije, prava neposlušnost je kada učenik odluči da se nepristojno ponaša. Pre nego što nešto preuzmete, zapitajte se:
 - A) Da li učenik radi nešto zaista pogrešno? Da li zaista postoji problem ili ste Vi umorni i nemate strpljenja?
 - Ako nema problema, poradite na svom stresu van časa.
 - Ako problem postoji, odgovorite na sledeće pitanje.
 - B) Razmislite, da li je Vaš učenik zaista sposoban da uradi ono što od njega tražite?
 - Ako nije, preispitajte svoja očekivanja.
 - Ako jeste, odgovorite na sledeće pitanje.

⁶⁶ Positive Discipline and Child Guidance <http://www.kidsgrowth.com/resources/artcledetailed.cfm?od=1211> pristup dana 12.10.2005.

⁶⁷ Preuzeto i prilagođeno iz: Kelley, Laureen. The Discipline Dilemma. Parent Exchange Newsletter - October 1995 <http://www.kelleycom.com/articles/discipline.htm> pristup dana 29.09.2005.

C) Da li je učenik u tom trenutku znao da radi nešto pogrešno?

- Ako učenik nije razumeo da radi nešto pogrešno, zbog čega nije i kako može da razume?
- Ako je znao da je ono što radi pogrešno, i namerno je ignorisao Vaša očekivanja, onda je učenik neposlušan.

Ako je ovo ponašanje bila manja nezgoda, onda se učenik nije namerno loše poneo. Ako nije, pitajte učenika zašto je to uradio. Saslušajte ga pažljivo i dobro procenite pre nego što odgovorite na njegovo ponašanje.

2. **Koncentrišite se na pozitivno.** Kada učenik uradi nešto u Kada učenik uradi nešto u čemu pomaže nekome, bude brižan, pokazuje saradnju i napredak, pokažite mu da ste to primetili i pohvalite ga. Na primer: „Somsak, oduševio me je način na koji si rešio domaći zadatak“.

Čak i tokom incidenta nemojte samo tražiti krivca, glasno definišite šta je bilo u redu, a šta nije. Na primer: „Nat, plemenito je od tebe da se zauzmeš za druga. Važno je biti odan prijatelj. Međutim, ne mogu ti dozvoliti da udaraš druge. Da li postoji drugi način na koji si mogao da reaguješ u toj situaciji?“

3. **Ponašajte se sa poštovanjem prema učenicima.** Ophodite se prema njima onako kako biste želeli da se oni prema Vama ophode. Pomozite im da se poprave. Budite vodič, a ne šef. Budite ona vrsta nastavnika kojih se sa ljubavlju sećate iz svojih školskih dana.

4. **Iznesite svoja očekivanja** čenicima jasno i sa poštovanjem. Podsećajte ih često na svoja očekivanja pre nego što nastane neka situacija, ali i tokom takve situacije. Na primer, na početku školske godine kažite učenicima: „Kada se završe časovi danas, ali i svakog drugog dana, želim da ostanete na svojim mestima dok ne prozovem svakog pojedinačno. Na taj način će svako izaći iz učionice na bezbedan način, bez sudaranja, a i ja ću brže naučiti vaša imena i lica“. Podsetite učenike na ovo svakoga dana sve dok izlazak iz učionice ne postane deo rutine.

5. **Koristite humor i odvraćanje pažnje.** Ne zahteva svaki nestošluk disciplinovanje. Deca se, kao i odrasli, umaraju, osećaju frustraciju ili dosadu. Postoji mogućnost da disciplinovanje ne daje rezultate u takvim situacijama.

Pokušajte da koristite humor tokom časa kako biste održali zainteresovanost i sprečili dosadu. Na primer, tokom časa poznavanja prirode zatražite od učenika da reše zagonetku kao uvod u temu časa. Zagonetka može biti: „Šta započinje život na četiri noge, provodi život na dve, a završava ga na tri?“ Odgovor je: čovek. Beba puži na rukama i nogama, zatim uči da hoda na dve noge, a u starosti koristimo štap – na tri noge! Ova zagonetka je zanimljiv način da se uvede tema razvoja ljudskog tela ili da se razgovara o starenju. Za predškolski uzrast koristite odvraćanje pažnje: „Pogledajte leptira!“ može da odvrati pažnju sa kukanja, zanovetanja ili bacanja, a može da vodi ka dobrim razvojnim aktivnostima, npr. da se od dece traži da nacrtaju leptira. Upotrebite svoju maštu!

6. **Koristite proaktivnu saradnju.** Dajte uputstvo za koje znate da će im biti zadovoljstvo da poslušaju pre nego što im date uputstvo za koje znate da će oklevati da poslušaju. Dovedite ih prvo u stanje kooperativnosti. Na primer, recite: „Nacrtajte veliko slovo I u vazduhu.“ „Hej, Marija, to je bilo odlično!“ „A sada, svi podignite kažiprst u vazduh i njime potražite gde bi mogla da bude strana 108 u knjizi.“ Zatim im recite da otvore knjige na 108. strani i da napišu odgovore na pitanja na toj strani.⁶⁸
7. **Ponudite opcije ili ograničene izbore, i time ohrabrite grupno donošenje odluka.** Većina učenika ne voli da im se naređuje; davanje izbora im pomaže da osete barem malo kontrole – mada ne previše. Kada dođe vreme za ispitivanje, možete reći: „U utorak ćemo imati test čitanja. Ko bi voleo pisani test, a ko usmeni? Možete da birate koji želite“. Ovo će deci pružiti osećaj kontrole nad situacijom. Ako želite da im date samo jedan tip testa, zamolite ih da prodiskutuju koje su prednosti, a koje mane ove dve vrste testiranja, a zatim ih pustite da glasaju koju vrstu testiranja bi voleli. Većina pobeduje. Ukoliko ima učenika koji su uzrujani jer nije pobedio njihov izbor – jer su želeli pisani test, a odeljenje je izglasalo usmeni – na dan testiranja dajte dodatna pitanja i u pisanoj formi.

⁶⁸ Giving and Getting Respect. http://maxweber.hunter.cuny.edu/pub/eres/EDSPC715_MCINTYRE/respect_web_page_insert.html pristup dana 10.10.2005.

8. **Dopustite prirodne posledice, ali samo one bezbedne.** Ako dete uporno kasni na čas, nemojte se uzrujavati. Detetova je odgovornost da dolazi na čas na vreme. Recite mu da, ukoliko se kašnjenje nastavi, moraćete da pošaljete poruku roditeljima. Ako nastavi da kasni, pošaljite poruku i dopustite da dete snosi posledice. Neka nauči da je odgovorno za svoje ponašanje i njegove posledice.
9. **Ne shvatajte lično svojevoljnu neposlušnost učenika.** U okviru svog razvoja deca imaju potrebu da iskazuju nepokoravanje i da isprobaju granice. Ne smatrajte to ugrožavanjem Vašeg autoriteta. Reagujte mirno i primenjujte disciplinu koja će osnažiti samokontrolu. Da li se sećate slučaja Ramona na početku ove knjige? Nastavnica je isprva shvatala lično njegovu neposlušnost, što ju je veoma uznemiravalo. Ali, kada je prestala da njegovo ponašanje shvata lično i razumela kada se on i zbog čega tako ponaša, bila je u stanju da razvije efikasnu strategiju kojom je rešila situaciju sa pozitivnim ishodom.
10. **Cenite napor, a ne tačnost.** Ako učenik daje sve od sebe, treba da budete srećni. Trud je prvi korak ka učenju. Ako učenik i ne želi da pokuša da reši neki težak zadatak, razgovarajte o prethodnim slučajevima kada je njegov napor doneo uspeh. Ohrabrite dete da učini takav napor ponovo. Ne zaboravite da mu kažete da ste zadovoljni dokle god se trudi. Neka znaju da verujete u njihove sposobnosti.

SAVETI ZA NASTAVU U POZITIVNOM OKRUŽENJU

Pozitivnu disciplinu treba da prati pozitivna nastava. Ima raznih načina da sprečite loše ponašanje dok predajete ili da barem efikasno rešite nestrašluk, a da Vam to ne prekine čas. U daljem tekstu ćete naći šest saveta.⁶⁹ Možete li da se setite još nekih?

1. **Fokusiranje i tih govor.** 1. Počnite da predajete tek kada imate pažnju svih u učionici. Sačekajte sa početkom sve dok se svi ne smire. Iskusni nastavnici znaju da je njihova tišina veoma efikasna. Oni izražajno čekaju još 3 do 5 sekundi nakon što su se svi potpuno smirili. Učenici uskoro shvataju da što više vremena nastavnik čeka na njihovu pažnju, to manje slobodnog vremena imaju na kraju časa. Nakon čekanja, počnite čas tišim glasom nego uobičajeno. Nastavnik tihog glasa često ima mirnije, tiše odeljenje nego onaj sa jačim glasom, jer učenici sede mirno kako bi čuli šta nastavnik govori.
2. **Direktna uputstva.** Neizvesnost povećava nivo uzbuđenja u učionici. Počnite svaki čas time što ćete učenicima tačno opisati šta će se dešavati. Objasnite šta ćete zajedno sa učenicima raditi na času. Za neke zadatke možete odrediti i vremenska ograničenja. Možete kombinovati frontalno predavanje sa aktivnostima po izboru učenika na kraju časa. Možete završiti opis časa i aktivnosti koje ih očekuju sa: „I mislim da ćemo imati malo vremena na kraju da časkate sa drugovima, odete do biblioteke ili uradite nešto za sledeći čas“.
3. **Nadzor.** Kružite učionicom, ustanite i hodajte unaokolo, naročito kada učenici rade pisane zadatke ili radove u grupama. Proveravajte njihov napredak. Ne prekidajte ih, niti se obraćajte svima odjednom, osim ukoliko primetite da više učenika ima teškoće sa istom stvari. Govorite tiše i učenicima će prijati Vaša lična i pozitivna pažnja.
4. **Neverbalni signali.** U nekim učionicama nastavnici imaju malo zvono na katedri. Kada pozvane, makar i tiho, svi obrate pažnju.

⁶⁹ Skraćeno iz: Discipline by Design. 11 Techniques for Better Classroom Discipline. <http://www.honorlevel.com/techniques.xml> pristup dana 04.10.2005.

Drugi nastavnici su razvili visok nivo inventivnosti tokom godina koristeći neverbalne signale. Neki gase i pale svetlo. Drugi drže u džepovima igračke koje ispuštaju kliktanje. Neki kuckaju kredom ili olovkom po tabli. Neverbalni signali mogu biti i izrazi lica, položaj tela i signali rukom. Treba sa pažnjom izabrati signale koje ćete koristiti u svom odeljenju. Odvojte vreme da objasnite šta želite da učenici urade kada koristite svoje signale.

5. **Deljenje.** Baš kao što Vi želite da znate više o svojim učenicima, tako i deca žele da znaju o Vama i Vašim interesovanjima. Donesite neke svoje lične stvari u učioniku. Porodična fotografija, par sitnica iz Vaše kolekcije nečega što skupljate kao hobi ili nešto drugo pokrenuće „lične“ razgovore sa učenicima. Kako Vas budu bolje upoznavali, imaćete manje problema sa disciplinom.
6. **Prikrivene intervencije.** Efikasan nastavnik će se pobrinuti da učenik ne bude nagrađen za loše ponašanje time što će postati centar pažnje. On posmatra aktivnost u odeljenju, kreće se unaokolo po učionici i predviđa probleme pre nego što se dogode. Pristup nemirnom učeniku je neupadljiv, ne ometa ostale u odeljenju. Na primer, dok predaje odeljenju, ovakav nastavnik efikasno koristi imena. Ukoliko primeti da učenik priča ili ne učestvuje, on jednostavno uključi njegovo ime u svoj dijalog na prirodan način. „I tako vidiš, Čai, prebacujemo jedinicu u kolonu desetica“. Čai čuje svoje ime i vraća se na zadatak. Ostali u odeljenju čak i ne primećuju.

KAKO ISKORISTITI NASTALE POSLEDICE, POZITIVNE I NEGATIVNE?

Važan aspekt učenja je prihvatanje posledica naših postupaka. Ako su oni dobri, verovatno ćemo ponoviti to ponašanje. Ako nisu, verovatno nećemo.

Kada postavljamo pravila, najčešće odmah odlučujemo kakve će posledice biti i koje će disciplinske mere biti upotrebljene. Tačno je da učenici koji krše pravila moraju da se suoče sa negativnim posledicama; ali, zapravo su bitnije pozitivne posledice ili nagrade za učenike koji poštuju pravila, čak i za starije učenike. U daljem tekstu slede primjeri pozitivnih i negativnih posledica. Ovi predlozi važe za razne uzraste, ali neki mogu da funkcionišu bolje s jednim uzrastom nego sa drugim. Navedene posledice nisu poređane po nekom posebnom redu. Sve ove posledice treba postaviti kao pravila sa svojim učenicima i oko njih bi trebalo svi da se slože, a direktor bi trebalo da ih odobri. Sarađujte sa kolegama, učenicima i roditeljima kako biste smislili nove pozitivne i negativne posledice.⁷⁰

Pozitivne posledice. U učionici se pozitivne posledice obično odnose na zadovoljstvo učenika i izgradnju njihovog samopouzdanja. Učenici moraju da znaju kada su dobri i kada poštuju pravila, kao i kada su uspešni na osnovu svojih postignuća. Postoji mnogo jednostavnih načina da pohvalite učenika. Na primer, potapšite ga po ramenu i recite: „Ponosan sam na tebe!“ Izaberite ga za predsednika razreda za taj dan ili kao asistenta ili kao selektora za grupnu aktivnost ili projekat. Pohvalite ga pred drugim nastavnicima ili direktorom. Zamolite učenika da pomogne drugima. Možete li da se setite još nečega?

Negativne posledice. Pratite svoje ponašanje i ponašanje Vaših učenika. Često korišćenje negativnih posledica znači loše upravljanje časom, što treba da se izbegava. Pratite svoje učenike tako da primetite loše ponašanje i pre nego što postane veliki problem u koji se uvuče još učenika. Da biste zaustavili neprimereno ponašanje, a da ne prekidate čas ili ne privlačite pažnju na nedisciplinovanog učenika, probajte sledeće: a) pomerite se tako da stojite blizu njega i pogledom mu signalizirajte da prestane s tim; b) prozovite ga po imenu i kratko mu recite da prestane;

⁷⁰ Preuzeto i prerađeno iz: Consequences, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-conse.html#anchor40660 pristup dana 28.11. 2005.

c) preusmerite njegovo ponašanje tako što nećete privlačiti pažnju na ono što on ne bi trebalo da radi, nego recite koje pravilo bi trebalo da se poštije.

Ali, uprkos svom našem trudu, ponekad moramo i disciplinovati učenika. Šta god da uradite, neka bude fokusirano na ponašanje, a ne na samog učenika i neka bude logična posledica neposlušnosti. Nemojte reagovati u besu. Zavisno od prirode lošeg ponašanja, neke blage disciplinske mere se mogu naći na sledećoj listi. Možete li da se setite još nekih? Samo nemojte da izaberete kaznu koja javno ponižava učenika!

- Učenik ne može da ode na mali odmor da se igra sa ostalima.
- Zadržavanje posle škole da bi se razgovaralo o lošem ponašanju, zbog čega je do njega došlo i šta treba učiniti da se ispravi.
- Da pospremi/počisti nerед koji je napravio.
- Javno treba da se izvini onome koga je povredio ili uvredio.
- Promena mesta sedenja.
- Zatražiti od učenika da ponovi pravilo i da ga poštuje.
- Poruke roditeljima ili kućna poseta.
- Slanje u direktorovu kancelariju, naročito za ozbiljnije prekršaje kao što su tuča, stalno prekidanje nastave, krađa, nasilništvo, posedovanje droge ili oružja.

PAŽLJIVO SA "ĆOŠKOM"

Još jedna popularna, ali kontroverzna metoda disciplinovanja je poznata kao „idi u čosak“. Tada učenik mora da sedi u čosku i ne sme da se igra ili priča s drugima. Jedino što može da radi je da gleda na sat dok sekunde i minuti prolaze.

Ovo ne treba da Vam bude prvi izbor, već krajnja mera ako neki đak dovodi sebe ili druge u opasnost. Ako se koristi retko i u kraćim vremenskim periodima, dete u čosku ima vremena da se smiri i da povrati samokontrolu posle frustrirajuće situacije. Ali, ako se nepravilno koristi,

ćošak može biti ne samo neefikasan, nego i štetan za učenika, jer može izazvati bes ili agresiju; onda počinje da liči na telesnu kaznu jer izaziva psihički i emotivni bol.

Nije sigurno koliko ćošak treba da traje. Neki kažu oko 2-3 minuta, neki kažu da se minutaža poklapa sa godinama deteta, i tako do 12. Ova vremenska računica je uspostavljena na osnovu iskustva. Deluje kao da je taman dovoljno da smiri učenika, a da on ne počne da se oseća besno.⁷¹

Pre nego što pošaljete učenika u ćošak, razmislite o sledećem:⁷²

- Izbegavajte ćošak kod mlađe dece, jer ona ne treba da budu izolovana niti ignorisana ili ostavljena bez odgovarajuće stimulacije.
- Posledice treba da slede odmah posle incidenta. Kada dete odmah oseti negativan uticaj svojih radnji, mnogo mu je jasnije zašto se to dogodilo. Ako je to moguće, ponudite mu priliku da ispravi svoju grešku – na primer, recite učeniku da počisti nered koji je napravio; to je mnogo bolje nego da ga samo uklonite iz okruženja.
- Ćošak ne treba da bude poniženje, niti dete treba da oseti pretnju ili opasnost. Ne bi trebalo da postoji posebna stolica u ćošku odvojena od svih, jer se tako dete oseća kažnjеним i dolazi do anksioznosti. NIKAD ne dozvolite da dete koje стоји u ćošku буде ignorisano ili ismejano.
- Nemojte ostavljati dete samo ukoliko ono to ne želi. Mlađa deca ne razumeju svoja osećanja bez pomoći odraslih. Ako pokažete detetu da su njegova osećanja važna, ono će poštovati osećanja drugih.
- Učenik ne treba da bude u ćošku duže nego što mu zaista treba da se smiri. Zatim mu objasnite mirno šta sme, a šta ne. Treba da mu bude kristalno jasno zbog čega ga disciplinujete, jer će u suprotnom sigurno ponoviti svoje ponašanje.

⁷¹ Goodkids: A Basic Parenting Guide <http://home.flash.net/~goodkids/> pristup dana 10.10.2005.

⁷² DCFS. Biro za regulativu I licenciranje. HFS 46 Uputstvo za predškolce u dnevnom boravku. DODATAK RANI UZRAST JE UZRAST KADA SE UČI. Vreme je za "ćošak" http://www.dhfs.state.wi.us/rl_dcfs/timeout pristup dana 10.10.2005.

- Izbegavajte pretnje. Nikada nemojte reći: „Uradiš li to opet, ideš u čošak!“ Ovo zbumjuje učenika i predstavlja negativnu kaznu koja retko ima efekta.
- Pažljivo izaberite metod disciplinovanja za svakog učenika ponaosob. Deca različitim tempom napreduju u samokontroli. Uzmite u obzir potrebe učenika o kome se radi. Nijedna metoda neće imati efekta baš kod svakog učenika. Čošak nije kazna, već prilika za učenika da se smiri i ponovo pridruži grupi čim bude u boljem stanju za rad. Naučite decu da rešavaju svoje probleme sa brigom i podrškom, nakon čega slanje u čošak možda više neće biti potrebno.

REŠAVANJE KONFLIKATA

Iako se i Vi, i roditelji i učenici trudite, svakako će biti ometanja u učionici i školi u vidu konflikata između učenika. Ovo je česta tema na roditeljskim sastancima. Konflikti mogu biti uvrede, zadirkivanja, svađe, rasprave oko toga čiji je red, svađe oko igrališta ili igračaka, ili čak domaćih zadataka. Ovi konflikti vode poreklo od nasilja i mogu brzo da eskaliraju ako se ne reše pregovorima.

Bilo bi dobro da učenici nauče da rešavaju svoje konflikte kako ne bi dolazilo do ometanja. Osim rešavanja problema u učionici, deca će naučiti korisne veštine koje će im poslužiti i van učionice.⁷³

Istraživanja o konfliktima među učenicima su pokazala sledeće:⁷⁴

- (a) Konflikti u školi su veoma česti (mada se retko završavaju težim povredama).
- (b) Neki učenici koriste konflikte koji imaju destruktivne posledice. Njima nije važno ako će nekog drugog učenika povrediti svojim ponašanjem.

⁷³ Classroom Management and Discipline. <http://education.calumet.purdue.edu/vockell/edps530/Chapter%2013.htm> [accessed online on 10/6/2005]

⁷⁴ Johnson, D.W., Johnson, R.T., Dudley, B., and Burnett, R. "Teaching students to be peer mediators," Educational Leadership, 50(1), 10-13, 1992.

- (c) Programi o rešavanju konflikata i posredovanju imaju efekta u obrazovanju učenika ako uče o rešavanju konflikata posredništvom i pregovorima.
- (d) Posle učešća u ovim programima, učenici počinju da koriste veštine koje su naučili, što vodi do konstruktivnih rezultata.
- (e) Ako učenici mogu sami da rešavaju svoje konflikte, onda se smanjuje potreba za njihovim rešavanjem od strane nastavnika i nadležnih, što umanjuje potrebu za disciplinskim merama.

Ključne tačke učenja u obuci učenika da mirno rešavaju konflikte

1. Naučite decu veštinama koje im pomažu da:
 - (a) definišu konflikt (zašto se svađaju i kako je do toga došlo);
 - (b) da razmene predloge i stavove („Mislim da bi trebalo da uradimo ovako, jer...“);
 - (c) pokušaju da vide situaciju iz tuđe perspektive (na primer, putem glume);
 - (d) odluče da li postoji opcija u kojoj oba učenika dobijaju (win-win rešenja, kao npr. „Danas ćemo po tvom, a sutra po mom, da vidimo koje je bolje“);
 - (e) dođu do razumnog rešenja.
2. Naučite decu da posreduju u konfliktima svojih drugova iz razreda. Posredovanje je situacija u kojoj treća osoba svojim sposobnostima doprinese rešavanju konflikta. Kako biste ih ovo naučili, izaberite potencijalni problem koji će dva učenika da odglume kao scenario. Onda treći đak na osnovu poznavanja svojih drugova i učešća u datoj temi pokuša da nađe rešenje ili kompromis. Oj temi pokuša da nađe rešenje ili kompromis.
3. Kada su učenici usvojili znanje, dvoje učenika bi svakog dana mogli da budu zvanični posrednici (ako je moguće, jedan dečak i jedna devojčica). Svako u razredu treba da ima priliku da bude posrednik i da pomogne rešavanju problema koje učesnici ne mogu da reše sami.

Kao nastavnik, Vi ste odgovorni za to da ovi procesi zažive tako što ćete ih učiti, davati im savete i biti uzor. Ovakav način rešavanja konflikata ne samo da smanjuje vreme koje ćete Vi sami morati da utrošite na rešavanje učeničkih razmirica, već i Vaši učenici stiču veštine koje će im trebati u životu. Konstantno razvijanje i vežbanje ovih veština, kao deo Vašeg časa, imaće za rezultat da deca nauče i više od onoga što je u planu i programu, a što je za njih dobro. U ovom slučaju znanje o pregovaranju i posredovanju će biti usvojeno automatski, pa će učenici posezati za njim kada treba da reše ili izbegnu probleme.

PREDAVANJE RAZLIČITIM UZRASTIMA I POZITIVNA DISCIPLINA

Ako razumete kako se deca razvijaju, znaćete i šta da očekujete od njih. Deca se konstantno menjaju. Istraživanja su pokazala da mala deca prolaze kroz razne stadijume razvoja. Ova ideja stadijuma i uzrasta govori o tome da je neko ponašanje primereno u nekim uzrastima, dok u drugima nije. Tabela ispod pokazuje razvoj deteta u određenom dobu uz savete o tome koje metode i disciplinske mere treba upotrebiti u kom uzrastu.

Pristup discipline prema uzrastu i razvoju^{75,76}

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
5 godina	Deca su mirna, tiha i uravnotežena. Svako dete će pokušati da uradi samo ono što zna da ume, ono u šta je sigurno. Voli da se druži, da svima udovolji i želi da bude dobro, ali ne želi da prizna grešku. Iako se trudi, ne kaže uvek istinu.	Recite im šta su realna očekivanja. Mnogi nastavnici smatraju da je neposlušnost nezrelo ponašanje koje je bolje sprečiti nego kažnjavati. Ali, ako mora da ima negativnih posledica, sprovedite ih mirno. Učenik želi da zna šta je dobro, a šta loše. Uz malo sreće, neće Vam ni trebati negativne posledice.

⁷⁵ Preuzeto i prerađeno iz: Discipline that Works: The Ages and Stages Approach. Family Issues Facts. The University of Maine Cooperative Extension. <http://www.umext.maine.edu/onlinepubs/pdfpubs/4140.pdf> pristup dana 11.10.2005.

⁷⁶ Preuzeto i prerađeno iz: Positive Parenting/ Parenting Tips, <http://xpedio02.chilrenscsch.org/stellent/groups/public/> pristup dana 12.10.2005.

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
6 godina	Izuzetno emotivni. Jednog trenutka nešto vole, za par minuta to mrze. Zbunjeni su svojim odnosom sa drugima. Mogu da zahtevaju, bune se, svađaju ili tuku. Kada su dobro raspoloženi, radosni su, energični i entuzijastični. Treba im pohvala, ali njihovo ponašanje često zaslužuje kritiku; međutim, kritika samo pogoršava situaciju. Ne znaju razliku između svog i tuđeg.	Strpljenje. Ignorišite kada Vam učenik kaže „neću“ ili „ne mogu“. Hvalite ga, možda neće biti lako naći nešto što ćete pohvaliti, ali potrudite se. Izbegavajte otpor i svađe, kao i osetljive teme. Ponekad popustite, ako će to pomoći da nesto nauče.
7 godina	Tihu, imaju dosta negativnih emocija. Ozbiljni, okrenuti sebi, promenljivog raspoloženja, zabrinuti i sumnjičavi. Osetljivi na tuđa osećanja. Veruju da ih drugi ne vole, ili da ih kritikuju ili da im se neko smeje. Odlažu zadatke, slabo pamte, lako im pada koncentracija.	Poslušnost može postati problem jer je učeniku pažnja uvek kratka. Ako želite da nešto uradi, recite mu unapred i budite sigurni da je čuo uputstva. Podsećajte ga pre nego što zaboravi i krene da radi nešto drugo. Dajte im male nagrade za uspeh.
8 godina	Živahni, dramatični, radoznali, nestrpljivi i zahtevni. Nisu čudljivi kao sa sedam godina, ali su i dalje osetljivi. Zahtevaju vreme, pažnju i odobravanje. Interesuju ih i brinu stvari koje lično poseduju.	Dajte uputstva onako kako učenik može da ih prihvati. Vreme, pažnja i odobravanje su dobri motivatori. Radite na rešavanju problema kako biste im pomogli da razviju apstraktno mišljenje. Dajte im male nagrade za uspehe.

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
9 godina	Tiši su nego osmogodišnjaci. Deluju nezavisno, odgovorno, razumno i sarađuju. Mogu da budu temperamentni, ali su uglavnom razumni. Prihvatiće kritiku ako je lepo sročena, zanima ih jednakost. Standardi grupe su važniji od standarda odraslih. U svojim su mislima i ponekad ne čuju kada im se priča. Deluju odsutno. Pokazuju brigu za druge.	Ohrabrujte odgovornost kroz zadatke. Neka uče kroz saradnju sa drugom decom, ali nadgledajte njihove međusobne aktivnosti. Obrazujte ih kroz projekte umesto konstantnog učenja iz knjiga.
10 godina	Emotivno direktni, jasni, izbalansirani i jednostavni, ali još uvek detinjasti. Manje anksiozni i zahtevni nego sa devet godina. Zadovoljni životom i vesele prirode, ali ponekad ispoljavaju oštru, burnu narav. Mogu jako da vole. Nije težak uzrast, iako poneki strah od ranije ostaje. Vole da se smeju sopstvenom humoru, koji drugima ne mora biti smešan. Vesele godine.	Vežbajte razlikovanje dobrog od lošeg, istinitog od neistinitog. Najbolje je znati šta je realno očekivati. Neka učenici razviju učeničke i disciplinske odbore. Koristite humor dok predajete.
11-13 godina	Rana adolescencija, vreme brzih promena. Razvijaju sopstveni identitet i osamostaljuju se. Treba im privatnost, osetljivi su na zadirkivanje. Promenljivog raspoloženja. Značaj prijatelja raste.	Neka Vaši učenici shvate da Vam je do njih stalo. Organizujte sekcije ili aktivnosti (kao što je pisanje eseja), gde učenici mogu da podele svoja osećanja i iskustva. Budite uzor uzajamnog poštovanja. Ne pridikujte i ne kritikujte previše. Ne dozvolite zadirkivanje i ne tolerišite uvrede.

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
14-16 years	<p>Srednji period adolescencije. Još su nezavisniji, seksualni razvoj i samoživost. Važan im je fizički izgled i upoznaju svoje telo. Razmišljaju odraslige. Mogu da razmotre činjenice i donose prave odluke.</p>	<p>Ohrabrujte pozitivne veze putem deljenja sa drugima. Dajte im u okviru nastave ideje za kreativno razmišljanje. Postavite razumne granice i budite dosledni u insistiranju na poštovanju pravila. Neka znaju pravila, a Vi s njima diskutujte o smislenim posledicama. Hvalite ih i naglašavajte njihovo pozitivno ponašanje i dostignuća. Podelite sa njima sopstvena uverenja, brige i vrednosti. Ohrabrite ih da pozovu odraslu osobu koju poštuju kada im treba savet. Nastavite da ih hvalite.</p>
17-21 godina	<p>Kasnna adolescencija. Sve su nezavisniji i oslanjaju se sami na sebe. Manje su pod uticajem drugih vršnjaka. Počinju da razmišljaju kao odrasli. Lakši su za komunikaciju od onih u ranoj ili srednjoj adolescenciji. Istražuju duge veze. O svemu imaju mišljenje. Manje zabrinuti za sopstveni fizički izgled.</p>	<p>Nastavite kao za uzrast od 14-16 godina. Redovno pitajte učenike šta misle i u šta veruju. Poštujte njihovu jedinstvenost i učite ih da tako poštuju i druge. Ohrabrujte samostalno donošenje odluka. Nastavite da ih hvalite.</p>

PODRŠKA DECI

Kako pomoći deci sa emotivnim problemima i problemima u ponašanju?⁷⁷

Ove tehnike mogu biti korisne za rad sa učenicima koji pokazuju poremećaj u emocijama i ponašanju.

1. **Namerno ignorisanje.** 1.Ponašanja koja imaju za cilj da privuku pažnju, a ne prekidaju čas, najbolje se rešavaju planskim ignorisanjem, kao u Ramonovom slučaju. Ova tehnika nikada ne treba da se koristi kod agresivnog ponašanja. I razred treba da ignoriše ovakvo ponašanje, jer neki učenici teže da osvoje pažnju vršnjaka, a ne odraslih.
2. **Signali za prekid.** Ako je učenik dovoljno smiren da reaguje, a ima pozitivan odnos sa nastavnikom i ne pati od patoloških nekontrolisanih impulsa, neverbalni signal je možda sve što je potrebno da mu se fokus vrati. Pogledajte opis neverbalnih signala na prethodnim stranama.
3. **Bliskost i kontrola dodirom.** Pomerite se tako da ste bliže detetu koje pravi nered i stavite mu ruku na rame. Ovo pokazuje podršku i ne predstavlja pretnju. Kada ovo koristite, nemojte skretati pažnju na negativno ponašanje. Komentarišite nešto pozitivno što je učenik uradio.
4. **Podsticanje zainteresovanosti.** Promenite tempo ili aktivnost, komentarišite kako učenik nešto radi ili pitajte nešto o zadatku što bi moglo da zanima učenika koji postaje nemiran.
5. **Naklonost.** Pokažite pravu naklonost, dajte do znanja učeniku da ga cenite i da biste mu pomogli da iskontroliše svoje ponašanje.

⁷⁷ Classroom Organization. Techniques for Working with Emotionally and Behaviourally Challenged Students. <http://www.teachervision.fen.com/page/7242.html> [accessed online on 10/4/2005]

6. **Smanjite tenziju humorom.** Kao što je pomenuto ranije, humor može lako da zaustavi neželjeno ponašanje ako se upotrebljava u pravo vreme i pozitivno. Sarkazam, cinizam i agresija nisu primereni.
7. **Pomozite im sa poteškoćama.** Pre nego što učenik počne da se ponaša neprimereno, pomozite mu sa teškim zadatkom. Pokažite da želite da mu pomognete i da ćete zajedno rešiti problem.
8. **Pregrupisanje.** Neka deca promene mesta na kojima sede ili grupe u kojima obavljaju zadatke kako bi se izbegli određeni problemi. Ne koristite ovo kao kaznu i uradite ovo što je moguće neprimetnije. Pogledajte deo „stvaranje udobnog okruženja za učenje“ ako su Vam potrebne ideje.
9. **Restrukturiranje.** Ako neka aktivnost nije bila uspešna, promenite je što pre možete. Važno je uvek imati plan B. Ponekad je čak bolje promeniti aktivnost iz neke interaktivne igre u aktivnost koja ne zahteva komunikaciju. Ovo može da se postigne jednostavno, bez osećaja da učenike za nešto kažnjavate, a naročito kada postanu previše glasni. Ponekad treba da im date izbor. Učenici mogu da izaberu da diskutuju o informacijama ili da prepisuju.
10. **Direktan apel.** Ako učenik ili cela grupa imaju pozitivan odnos sa nastavnikom, ponekad možete i samo da ih zamolite da prestanu sa nekim ponašanjem jer stvara probleme, bez nagrade i posledice. Ovo je jednostavan zahtev jedne osobe drugoj.
11. **Prevencija.** Sklonite učenika iz stresne situacije pre nego što počne da pravi probleme i zamolite ga da Vam pomogne da podelite papire ili zabeležite prisutne. Pazite da slučajno ne nagradite učenika koji je i započeo konflikt.
12. **Pomoći rutine.** Kao što smo već primetili, rasporedi i rutine su važni za upravljanje časom. Kada deca znaju šta rade i kako, dobijaju osećaj strukture i sigurnosti, čak iako im to možda fali u drugim aspektima života.

Jednostavni načini da pomognete deci sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom⁷⁸

Saveti za nastavnike Za poboljšanje koncentracije

- Neka učenik sedi napred.
- Neka učenik sedi pored dobrog đaka, koji može da mu bude uzor.
- Podelite zadatke na delove i dajte učeniku deo po deo. Na primer, umesto da date detetu celu stranu zadataka iz matematike, jer to može da ga obeshrabri, podelite papir na pola i recite detetu da uradi te zadatke. Kada dođe da ih preda, dajte mu drugu polovinu.
- Koristite signale kako biste zadobili pažnju učenika (npr. podignite papir jarke boje, kucnite o sto, stavite mu ruku na rame)
- Ostvarite kontakt očima pre nego što date uputstva.
- Dajte kratka, direktna uputstva i koristite vizuelne i usmene pokazatelje kad god je moguće.

Da smanjite impulsivnost

- Ignorišite manja nepodesna ponašanja.
- Odmah dajte podršku ili reagujte posledicom.
- Nadgledajte prelaz iz časa u čas, ili sa aktivnosti na aktivnost.
- Pohvalite pozitivna ponašanja kada god je to moguće.
- Zapišite ponašanja koja treba da se prate.
- Pomozite detetu da nauči kako da prati sopstveno ponašanje.

Kako se nositi sa hiperaktivnošću

- Dozvolite detetu da ponekad ustane.
- Pošaljite ga da nešto obavi za Vas

Kako da poboljšate rezultate u učenju

- Dajte deci dodatno vreme da završe zadatke.
- Zadajte kraće zadatke.
- Koristite različite senzorne metode u svojim lekcijama (vizuelne, govorne i taktilne).

⁷⁸ Classroom Management Index <http://adda-sr.org/ClassroommanagementIndex.htm>
pristup dana 04.10.2005.

- Podsetite učenika da proveri da li je završio svoj rad.
- Pomozite detetu da nauči da samo nadgleda svoj rad.
- Dajte štampane zadatke svakodnevno.

Kako poboljšati organizacione veštine

- Zatražite pomoć od roditelja.
- Štampajte zadatke svakodnevno.
- Neka učenici koriste jednu svesku za sve.
- Proveravajte im sveske i hvalite one koje su dobro vođene.

Upravljanje učionicom i prilagođavanje tehnika predavanja.

Ostale korisne tehnike su:

- Smanjite obim zadataka ili ih smenjujte.
- Produžite rok do koga deca moraju da završe rad.
- Koristite specijalne materijale koji popravljaju učeničke sposobnosti, kao što su markeri ili posebni papiri na linije ili kvadratiće.
- Korisite više vizuelnog materijala.
- Pročitajte test naglas.
- Koristite pitanja višestrukog izbora ili tačno/netačno umesto pisanja eseja.
- Umesto pisanih sastava, učenici mogu da urade i neki projekat usmeno.
- Prihvativajte specijalne projekte umesto odgovaranja.
- Napravite listu reči koje često pišu pogrešno.
- Napravite ugovor između nastavnika, roditelja i deteta.
- Dajte učenicima poene kada su aktivni na času.
- Dajte im jasna i kratka uputstva.
- Prozovite učenika po imenu da biste ga podsetili da on treba da odgovori na sledeće pitanje.
- Koristite fluorescentne markere kako biste pomogli učeniku da shvati koje su najvažnije informacije u tekstu.
- Pre svega, koristite ohrabivanje i pohvale! Njihove dobrobiti ostaju za ceo život!!!

Preporučena literatura

Osim mnoštva odličnih publikacija i internet izvora pomenutih u tekstu, pozivamo Vas da istražite i sledeću literaturu.

Publikacije

Albert, Linda. (1996). *Cooperative Discipline: Implementation Guide*. American Guidance Service.

Albert, Linda. (1989). *A Teacher's Guide to Cooperative Discipline: How to Manage Your Classroom and Promote Self-Esteem*. American Guidance Service.

Boostrom, Robert. (1991). „The Nature and Functions of Classroom Rules”, *Curriculum Inquiry*, pg. 193-216.

Colorso, Barbara. (1995). *Kids are Worth It! Giving your Child the Gift of Inner Discipline*. Avon Books.

Curwin, Richard. (1990). *Am I in Trouble:Using Discipline to Teach Young Children Responsibility*. Santa Cruz, CA. Network Publications.

Curwin, Richard and Mender, Alen N. (1980). *The Discipline Book: A Complete Guide to School and Classroom Management*, Reston, VA: Reston Pub.

Dreikurs, Rudolf. (1998). *Maintaining Sanityin the Classroom: Classroom Management Techniques*. 2nd ed. Washington, D.C.: Accelerated Development.

Dreikurs, Rudolf and Chernoff, Marvin. (1970). „Parents and Teachers: Friends or Enemies?” *Education*, Vol. 91 no.2, pg. 147-54.

Emmer, E.T., Evertson, C.M., Sandord, J.P., Clements, B. and Worsham, M.E. (1989). *Classroom Management for Secondary Teachers* (2nd ed.) Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Evertson, C.M., Emmer, E.T., Sandord, J.P., Clements, B. and Worsham, M.E. (1989). *Classroom Management for Elementary Teachers* (2nd ed.) Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Fontana, David. (1985). *Classroom Control: Understanding and Guiding Classroom Behavior*, London, Methuen, 1985.

Freiberg, H. Jerome. (1996). „From Tourists to Citizens in the Classroom”, in *Educational Leadership*, Vol. 54, no. 1 pg. 32-36.

Fuhr, Don. (1993). „Effective Classroom Discipline: Advice for Educators”, *NASSP Bulletin*, pg. 82-86.

Galivan, Janice. (1987). „Discipline without Punishment”, *Forum*, pg. 37-40.

Ginott, Haim G. (1993). *Teacher and Child: A Book for Parents and Teachers*, 1st Collier Books ed. New York: Colliers.

Goden, Diane Cordry. (1993). „Discipline of Students with Disabilities: A Decision-making Model for Principals”, *NASSP Bulletin*, February 1993, pg. 12-20.

Gordon, Thomas. (1991). *Discipline That Works: Promoting Self-Discipline in Children*, Plume.

Grossnickle, Donald R. & Sesko, Frank P. (1990). *Preventive Discipline for Effective Teaching and Learning*, Reston, VA; National Association of Secondary School Principals.

Hart, Stuart N. (ed.) (2005). *Eliminating Corporal Punishment: The Way Forward to Constructive Child Discipline*. Paris, UNESCO Publishing.

Hill, D.J. (1988). *Humor in the Classroom*, Springfield, IL: Charles Thomas, 1988.

Johnson, D.W., Johnson, R.T., Dudley, B. & Burnett, R. (1992). „Teaching Students to Be Peer Mediators”, *Educational Leadership* Vol. 50, no.1, pg. 10-13.

Jones, Fredric H. (1987). *Positive Classroom Discipline*, New York McGraw Hill.

Kounin, Jacob, B. (1977). *Discipline and Group Management in Classrooms*. Huntington NY, R.E, Krieger.

MacKenzie, Robert J. (1997). „Setting Limits in the Classroom”, *American Educator*, Vol 21, no.3, pg. 32-43.

Mendler, Allen N. (1999). *Discipline with Dignity for Challenging Youth*. National Educational Service.

Internet izvori

Alliance for Transforming the Lives of Children (www.atlc.org)

American Academy of Pediatrics (www.aap.org)

AskDrSears.com (www.askdrsears.com)

Attachment Parenting International (www.attachmentparenting.org)

Aware Parenting Institute (www.awareparenting.com)

Behaviour UK (www.behaviouruk.com)

Center for Effective Discipline (www.stophitting.com)

Child and Family Canada (www.cfc-efc.ca)

Children are unbeatable! Alliance

(www.childrenareunbeatable.org.uk)

Children's Rights Information Network (www.crin.org)

Classroom Management Online

(www.classroommanagementonline.com)

Education World (www.educationworld.com)

Emphatic Parenting by the Canadian Society for the Prevention of Cruelty to Children (www.emphaticparenting.org)

Family Works Inc. (www.familyworksinc.com)

Fight Crime: Invest in Kids (www.fightcrime.org)

The Forbidden Issue (www.alice-miller.com)

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (www.endcorporalpunishment.org)

The No Spanking Page (www.neverhitachild.org)

Positive Discipline.com (www.positivediscipline.com)

The Positive Discipline Resource Center (http://joanneaz_2.tripod.com/positivedisciplineresourcecenter)

Project No Spank (www.nospank.net)

Save the Children Alliance (www.savethechildren.net/alliance/index.html)

UNESCO (www.unesco.org)

UNICEF (www.unicef.org) (www.unicef.org/teachers)

